

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ МВС УКРАЇНИ**

Б. В. Деревянко

О. А. Туркот

ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Навчальний посібник

Львів
2019

УДК 346.1
ББК 67.303.3
Д 36

Рецензенти:

доктор юридичних наук *Р. А. Джабраїлов*

доктор юридичних наук *В. О. Рядінська*

Рекомендувала до друку

*Вчена рада Донецького юридичного інституту МВС України
(протокол № 3 від 23 листопада 2018 р.)*

Деревянко Б. В., Туркот О. А.

Захист прав суб'єктів господарювання: навчальний посібник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Б. В. Деревянка; 2-е вид., переробл. і доповн.; МВС України, Донецький юридичний інститут. Львів : Ліга-Прес, 2019. 150 с.

У навчальному посібнику захист прав суб'єктів господарювання розглянуто як комплекс норм господарського законодавства і групу інститутів господарського права. Розкрито поняття, значення та види правового регулювання захисту прав суб'єктів господарювання, визначено положення захисту різними державними органами та самими суб'єктами господарювання у різних галузях і сферах, розкрито поняття комплексного явища «рейдерство» і визначено шляхи боротьби із ним та профілактики його випадків. Курс лекцій складається із дев'яти тем, кожна з яких закінчується стислими висновками, завданнями і питаннями для самоконтролю, темами рефератів. У кінці курсу лекцій є перелік основних нормативно-правових актів, якими регулюються питання захисту прав суб'єктів господарювання, а також основної навчальної літератури з курсу.

Для студентів, курсантів і слухачів закладів вищої освіти, аспірантів і вчених та усіх, хто цікавиться правовим регулюванням захисту прав суб'єктів господарювання.

**УДК 346.1
ББК 67.303.3**

ЗМІСТ

Передмова	4
Тема 1. Гарантії, способи, порядок захисту прав суб'єктів господарювання	7
Тема 2. Суб'єкти господарювання, права яких потребують захисту.....	20
Тема 3. Судовий порядок захисту прав суб'єктів господарювання	28
Тема 4. Захист прав суб'єктів господарювання при порушенні господарських договорів.....	45
Тема 5. Захист майнових інтересів суб'єктів господарювання	56
Тема 6. Захист прав суб'єктів господарювання при банкрутстві.....	67
Тема 7. Господарська відповідальність при порушенні прав суб'єктів господарювання	87
Тема 8. Захист прав суб'єктів господарювання від протиправних захоплень майна, корпоративних прав чи встановлення незаконного контролю над підприємством (рейдерства)	95
Тема 9. Захист прав суб'єктів господарювання у різних сферах виробництва	119
Питання підсумкового контролю з курсу	143
Перелік основної, додаткової та навчально-методичної літератури	148

ПЕРЕДМОВА

Питання забезпечення реалізації права і закону завжди гостро стоять у будь-якій державі. В економіці недостатній захист прав та інтересів суб'єктів господарювання відчувається дуже сильно. За найменшого прояву слабкості від держави (чи то на рівні прийняття неякісних законів, чи то через неякісну роботу правоохоронних органів, чи то через неефективність судової влади та виконавчої дисципліни) значні фінансові ресурси залишають державу, а іноземні інвестиції обходять таку державу та її суб'єктів господарювання.

Основою справжнього верховенства права, тобто переваги права над «неправом», є ефективне розв'язання колізій, конфліктів, суперечностей у суспільстві. Важливе значення має забезпечення стабільності в економіці, яка впливає на стабільність у суспільстві. Питанню створення належних умов для нормального господарювання присвячено численні наукові праці в різних матеріальних і процесуальних галузях права. Але розроблення дійових юридичних засобів і механізмів неможливе без чіткого уявлення про природу та сутність явищ, на які вони мають впливати. Найбільш яскравим проявом конфлікту права з «неправом» є правовий спір у сфері господарювання. Розробляючи систему і структуру органів із розв'язання правових спорів, механізми їх вирішення, які б забезпечували бажаний у правовій державі результат, необхідно визначитися з теоретичними і практичними аспектами правового регулювання захисту прав суб'єктів господарювання.

Ефективне та своєчасне розв'язання спорів у сфері господарювання є засобом усунення дезорганізуючих чинників та підтримання в рівновазі соціально-економічної системи держави. Інтенсивність, кількість та значущість конфліктів набагато підвищуються на етапах економічних та інших реформ. На жаль, для українського суспільства реформи стали перманентним явищем. У нас постійно тривають процеси перетворення механізмів регулювання та управління економікою, продовжується трансформація відносин власності, з'являються нові економічні явища, нові правила господарювання з поступовим відмиранням старих та заміною їх на загальноновизнані в світі. Боротьба між старим і новим, з одного боку, є чинником, який сприяє появі численних спорів між учасниками ринкових правовідносин, а з іншого – перемога у цій боротьбі значною мірою залежить від правильного вирішення таких конфліктів, від перемоги в кожному конкретному випадку нових прогресивних принципів і реформаторських тенденцій, визначених правом.

Разом з тим доводиться констатувати, що сьогодні в Україні відсутні комплексні теоретико-прикладні дослідження захисту прав суб'єктів господарювання. Недостатня теоретична розробленість цієї проблематики негативно впливає на розвиток законодавчої бази у даній сфері, а отже, і на реалізацію економічних і суспільно-політичних реформ.

Внаслідок «теорії безконфліктності», що панувала в радянський період, проблематика правових спорів була найменш розробленою в юридичній літературі та мала істотні прогалини. Лише деякі автори спеціально присвячували їй свої наукові праці. Багато авторів у своїх роботах торкалися окремих аспектів, тією чи іншою мірою пов'язаних з питаннями правового захисту суб'єктів господарювання. Чимало з їхніх наукових розробок є актуальними й донині. Однак сьогодні слід констатувати, що в умовах побудови принципово нового економічного ладу майже всі прикладні результати тогочасних досліджень питання захисту прав суб'єктів господарювання втратили свою практичну цінність, більшість теоретичних висновків потребують ґрунтовного переосмислення з огляду на нові реалії. Цим пояснюється необхідність як наукових розробок з названої проблематики, так і вивчення теоретичних і прикладних елементів захисту прав суб'єктів господарювання різними правовими і процесуальними засобами.

Для сприяння дослідженню правових проблем захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання було розроблено курс «Захист прав суб'єктів господарювання», який включає дев'ять тем і побудований як розширена складова частина курсу «Господарське право». Усі викладені у посібнику теми складено згідно з паспортом спеціальності 12.00.04 – «Господарське право, господарсько-процесуальне право», затвердженим постановою ВАК України від 12 червня 2002 року № 20-11/6.

Даний посібник можна вважати повноцінним продовженням попереднього, виданого у 2013 році під назвою «Правове регулювання захисту прав суб'єктів господарювання» [1]. Новий посібник став необхідним через прийняття 26 листопада 2015 року нової редакції Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», 2 червня 2016 року нової редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів», 3 жовтня 2017 року нової редакції ГПК України, внесення змін до кодексів і законів України.

Посібник підготовлено для студентів, курсантів і слухачів закладів вищої освіти, аспірантів і вчених та усіх, хто цікавиться

господарським правом, господарським процесуальним правом і захистом прав та інтересів суб'єктів господарювання. Посібник складається із вступу, дев'яти тем, висновків, переліку нормативно-правових актів, які регулюють питання правового та процесуального захисту прав суб'єктів господарювання в Україні, і підручників, в яких з юридичної точки зору розкрито різні аспекти цих питань, тестові завдання та питання до підсумкового контролю з курсу.

При підготовці навчального посібника було враховано положення нормативних актів, чинних на 1 вересня 2018 року, а також підручники і посібники та наукові роботи вітчизняних економістів і юристів. Серед останніх можна назвати зокрема таких, як: Ю. Є. Атаманова, О. А. Беляневич, І. В. Булгакова, С. В. Васильєв, О. М. Вінник, О. П. Віхров, М. К. Галянтич, С. М. Грудницька, Р. А. Джабраїлов, Г. Д. Джумагельдієва, Ю. М. Жорнокуй, Л. А. Жук, Д. В. Задихайло, О. Р. Зельдіна, Г. Л. Знаменський, О. Р. Кібенко, В. К. Мамутов, В. С. Мілаш, Л. М. Ніколенко, В. М. Пашков, О. П. Подцерковний, В. В. Поєдинок, Б. М. Поляков, Г. В. Пронська, В. В. Рєзнікова, Н. О. Саніахметова, О. Е. Сімсон, Г. В. Смолин, Г. О. Ульянова, В. А. Устименко, О. І. Харитонова, В. В. Хахулін, В. Д. Чернадчук, О. О. Чувпило, О. Г. Чумаченко, М. Л. Шелухін, В. С. Щербина та інші.

У ході підготовки навчального посібника було проведено його якісне рецензування докторами юридичних наук Р. А. Джабраїловим та В. О. Рядінською, яким висловлюється щира подяка.

Автори будуть вдячні за критичні зауваження і побажання стосовно змісту та структури посібника, які можна направити на електронну адресу: DEL2000@i.ua.

Тема 1.

Гарантії, способи, порядок захисту прав суб'єктів господарювання

План:

1. Державні гарантії захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання.
2. Способи захисту права власності та інших речових прав.
3. Сутність досудового врегулювання господарського спору.
4. Порядок пред'явлення претензії та її зміст.
5. Система господарських судів України.
6. Учасники господарського процесу.
7. Порядок подання позовної заяви до господарського суду.

1. Державні гарантії захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання

Для захисту від порушень інтересів суб'єктів господарювання і для надання їм впевненості у своїй роботі держава надає їм свої гарантії.

Державними гарантіями для підприємців в Україні є передбачені законодавством можливості вільного здійснення підприємницької діяльності без протиправних посягань.

Вони надаються різним загальним і спеціальним законодавством за предметною, галузевою, територіальною, часовою чи іншими ознаками. Основним актом у сфері господарювання – Господарським кодексом України (у статті 47) встановлено:

загальні гарантії прав підприємців:

ОРГАНІЗАЦІЙНІ:

ця група гарантій передбачає, що держава гарантує усім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права та рівні можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів.

Забезпечення підприємця матеріально-технічними та іншими ресурсами, що централізовано розподіляються державою, здійснюється з метою виконання підприємцем поставок, робіт чи послуг для пріоритетних державних потреб.

Збитки, завдані підприємцю внаслідок порушення громадянами чи юридичними особами, органами державної влади чи органами місцевого самоврядування його майнових прав, відшкодовуються

підприємцю відповідно до Господарського кодексу України та інших законів;

МАЙНОВІ:

ця група гарантій передбачає, що держава гарантує недоторканність майна і забезпечує захист майнових прав підприємця. Вилучення державою або органами місцевого самоврядування у підприємця основних і оборотних фондів, іншого майна допускається відповідно до статті 41 Конституції України на підставах і в порядку, передбачених законом.

Крім цього передбачено СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ:

ця група гарантій передбачає, що підприємець або громадянин, який працює у підприємця по найму, у передбачених законом випадках може бути залучений до виконання в робочий час державних або громадських обов'язків, з відшкодуванням підприємцю відповідних збитків органом, який приймає таке рішення. Спори про відшкодування збитків вирішуються судом.

Завдяки трьом групам гарантій у спеціальному законодавстві визначаються правила ведення господарської діяльності, здійснення інвестиційної та інноваційної діяльності, правила захисту своїх інтересів у суді, в адміністративному порядку, правила щодо володіння, користування і розпорядження майном, використання прибутків тощо.

2. Способи захисту права власності та інших речових прав

Основними способами захисту прав власності суб'єктів господарювання є:

Речово-правові – спрямовані на захист від безпосередньо неправомірного впливу будь-яких осіб (віндикація).

Віндикаційний позов – це позов неволодіючого власника до незаконно володіючого не власника про витребування свого майна в натурі.

Він пред'являється у випадку, коли власник втрачає правомочність володіння своєю річчю і вимагає повернення власного майна з чужого незаконного володіння. Віндикаційний позов пред'являється до господарського суду.

Суб'єктом, який має право на пред'явлення віндикаційного позову є власник майна або титульний власник, а суб'єктом,

зобов'язаним повернути майно, є незаконний набувач майна, яке знаходиться у нього на час пред'явлення позову.

Метою в'индикаційного позову є відновлення порушеного володіння на індивідуально-визначену річ. Оскільки предметом в'индикаційного позову може бути тільки індивідуально-визначена річ, то власник має право вимагати повернення саме тієї речі, на яку він має право власності та яку він втратив, а не подібного майна. Індивідуально-визначена річ є юридично незамінною, й тому її загибель приводить до втрати власником права на в'индикаційний позов. Він може вимагати тільки відшкодування збитків, заподіяних загибеллю речі.

До відсутності предмета в'индикації повинні прирівнюватися і значно змінені речі. Наприклад, коли автомобіль було викрадено у власника та за підробними паперами продано новому власнику, який на підставах, не заборонених законом, переобладнав цей автомобіль зі зміною кузова, двигуна тощо. У цьому випадку також слід вважати, що предмет в'индикації відсутній.

Майно може вибути з володіння власника або особи, якій воно було передано власником у володіння, без їхньої волі іншим шляхом у дуже рідких випадках. Можна уявити, що майно внаслідок повені, урагану, землетрусу або іншого стихійного лиха залишається без нагляду. Пізніше, знайшовши це майно у добросовісного набувача, власник або титульний володільець має право витребувати його.

Якщо майно було передано особою, якій власник передав його у тимчасове користування або зберігання, то витребувати майно від добросовісного набувача неможливо. У цій ситуації право власності виникає у добросовісного набувача. Хоча особа, якій власник передав майно у тимчасове користування або зберігання, зловживала довірою власника, останній сам винен у необережному виборі контрагента, сам передав йому майно (з власної волі) і може тільки вимагати від порушника відповідного відшкодування збитків.

Добросовісність або недобросовісність набувача має суттєве значення також при розрахунках у випадку повернення майна з незаконного володіння. Власник, поряд з витребуванням речі, має право вимагати повернення або відшкодування сум усіх неотриманих прибутків, які власник отримав або повинен був отримати: у недобросовісного володільця – за весь час володіння, у добросовісного володільця – лише з моменту, коли той дізнався або отримав повістку за позовом власника про повернення майна.

Право володільця (як добросовісного, так і недобросовісного)

вимагати від власника відшкодування проведених ним необхідних витрат є самостійним суб'єктивним правом. Воно існує і в тому випадку, коли відсутні доходи, які мав би стягнути з володільця власник майна.

Якщо відділити поліпшення неможливо, добросовісний володільець має право вимагати відшкодування зроблених на поліпшення майна витрат, але не більше розміру збільшення вартості речі.

Віндикаційний позов може пред'являти будь-який власник (громадянин, суб'єкт господарювання чи держава) відносно будь-якого майна, що вибуло з його володіння, за виключенням грошей та цінних паперів на пред'явника від добросовісного набувача. Це правило стосується всіх видів грошових знаків, які мають обіг у державі, а також цінних паперів на пред'явника, які вільно обертаються (акції, облігації, казначейські зобов'язання, ощадні сертифікати, векселя). Таке становище зміцнює віру учасника господарських відносин у стабільність обігу грошей та цінних паперів.

Віндикаційний позов є позадоговірним позовом, тобто його може бути пред'явлено лише при відсутності договірних відносин між власником та володільцем. Тому власник, який передав майно іншій особі за договором, не має права вимагати повернення його на підставі віндикаційного позову, тому що конкуренція зобов'язально-правових та речово-правових позовів недопустима. Однак, якщо строк договору закінчився, а майно не було повернено, власник має право вимагати повернення майна в силу того ж договору. Інакше кажучи, у всіх випадках необхідно розрізняти віндикаційний позов як речово-правовий, що спирається на право власності на майно, що вибуло всупереч волі власника із його володіння, та позов про повернення майна, що виникає через невиконання відповідачем (наприклад, наймачем) умов договору. Але якщо власник майна не може довести законність своїх вимог за зобов'язально-правовим позовом, то він може змінити підстави позову і вимагати повернення йому майна, посиляючись на своє право власності, тобто пред'явити віндикаційний позов.

Негаторний позов може бути пред'явлено у випадку створення умов, що перешкоджають нормальному здійсненню власником своїх правомочностей за користуванням та розпорядженням своїм майном, хоч би порушення і не були поєднані із позбавленням володіння річчю.

Сторонами за негаторним позовом є власник та третя особа, що

перешкоджає своїми протиправними діями нормальному здійсненню власником своїх правомочностей.

Власник майна має право вимагати усунення будь-яких перешкод у здійсненні його прав протягом усього часу існування цих правопорушень. Це означає, що на негаторний позов не поширюється позовна давність.

Власник має можливість пред'явити до суду позов і в тих випадках, коли його право власності порушується на законних підставах. Коли власник не згодний із цим рішенням, то воно не може бути виконано до вирішення спору судом. При розгляді спору вирішуються також усі питання відшкодування власникові завданих збитків.

Віндикаційними та негаторними позовами вичерпуються усі засоби захисту права власності. Серед інших позовів, що виконують функцію засобів захисту, слід відзначити позови про визнання та позови про виключення майна з опису. У юридичній літературі були висловлені різноманітні точки зору про правову природу цих позовів. Одні автори відносять позови про визнання до негаторних, а інші вважають, що це самостійні речово-правові позови. Остання точка зору є превалюючою.

Безспірно, що віндикаційний позов передбачає визнання за власником його права власності на майно. Коли він пред'являється – відпадає необхідність у пред'явленні позову про визнання. У цей же час у рішенні суду за позовом про визнання права власності на майно суд лише констатує присутність у власника його права і не покладає на відповідача зобов'язань повернути майно або усунути перешкоду при здійсненні власником своїх правомочностей.

Відносячи позови про виключення майна із опису до негаторних позовів, автори цієї точки зору виходять з того, що власник описаного майна позбавляється можливості здійснювати свої правомочності щодо користування та розпорядження майном. Це справедливо по відношенню правомочностей розпорядження лише в тому випадку, коли заарештоване майно знаходиться у власника.

Захист права власності здійснюється і в тих випадках, коли позов про усунення перешкод у користуванні або розпорядженні майном (а також про витребування майна з чужого незаконного володіння) – тобто негаторний або віндикаційний позов пред'являється не безпосередньо власником, а титульним володільцем – тобто особою, яка володіє майном у силу закону або договору із власником.

Титульний володілець може пред'явити такий позов і до самого власника.

Зобов'язально-правові – застосовуються, якщо мають зобов'язальні (наприклад договірні) відносини між власниками та особами, які необґрунтовано утримують майно.

Ці способи захисту прав власності суб'єктів господарювання можуть застосовуватися при порушенні будь-якого господарсько-правового договору незалежно від його класифікації, істотних умов та сфери використання.

3. Сутність досудового врегулювання господарського спору

Залежно від співвідношення функцій і форм їх здійснення **органи захисту та охорони прав суб'єктів господарювання поділяються на:**

адміністративні – які здійснюють адміністративно-юрисдикційні з охорони і захисту прав суб'єктів господарювання у межах спеціальних повноважень, наданих законом (міністерства, АМК, комітети і комісії із визначеною спеціальними НПА компетенцією);

правоохоронні – які сформовані державою з метою захисту прав суб'єктів господарювання від протиправних посягань шляхом попередження, припинення та розслідування правопорушень (прокуратура, ОВС), а також органи з надання юридичної допомоги (адвокатура, нотаріат);

судові – система органів різної спрямованості, підвідомчості та підсудності, сформованих на основі Законів України «Про судоустрій та статус суддів», «Про Вищий антикорупційний суд» та ін. і відповідних процесуальних кодексів України.

Проте суб'єкт господарювання може не одразу з моменту виявлення порушення звернутися до них (а у випадку із судовими органами він зобов'язаний спочатку спробувати самотужки захистити свої інтереси). У нього є можливість використання досудового порядку вирішення спору.

Суб'єкт господарювання може захистити свої права без звернення до названих вище органів у претензійному порядку. Останнім часом досудове врегулювання різноманітних спорів

отримало назву «медіація». Загальновідомим фактом є побудова у США в окрузі Елберт штату Джорджія у 1980 році великого гранітного монумента, який отримав назву «Скрижалі Джорджії». На стелах цього монумента вісьмома сучасними та чотирма стародавніми мовами записано 10 заповідей для людства. Сьома заповідь у перекладі на українську проголошує: «Стережіться дріб'язкових судових тяжб та зайвих чиновників». А отже:

досудовий (претензійний) порядок врегулювання господарських спорів – форма захисту прав суб'єктів господарювання: врегулювання спірних питань між кредитором та боржником до передачі справи в господарський суд.

4. Порядок пред'явлення претензії та її зміст

Досудовий (претензійний) порядок врегулювання господарських спорів передбачає:

- I.** подання кредитором боржнику вимоги (претензії) щодо виконання ним обов'язку;
- II.** надання боржником відповіді на претензію:
 - *у місячний строк у загальному випадку;*
 - *у двомісячний строк, коли претензія стосувалася якості та комплектності продукції.*

ПРЕТЕНЗІЮ Є:

вимога кредитора до боржника про сплату боргу, відшкодування збитків, сплату штрафу, усунення недоліків поставленої продукції, проданої речі, виконаної роботи, а також виконавця іншого зобов'язання.

У претензії зазначаються:

- а) реквізити сторін; дата пред'явлення і номер претензії;
- б) обставини, на підставі яких пред'явлено претензію; докази, що підтверджують ці обставини; посилання на відповідні нормативні акти;
- в) вимоги заявника;
- г) сума претензії та її розрахунок; платіжні реквізити заявника претензії;
- д) перелік документів, що додаються до претензії, а також інших доказів.

До претензії може додаватися платіжна вимога-доручення на суму претензії.

ВІДПОВІДЬ НА ПРЕТЕНЗІЮ:

- подається тільки у письмовій формі;
- підписується повноважною особою підприємства, громадянином-підприємцем або їхнім представником;
- надсилається цінним листом або передається під розписку.

У ВІДПОВІДІ НА ПРЕТЕНЗІЮ ВКАЗУЮТЬСЯ:

- реквізити сторін;
- визнана сума, реквізити платіжного доручення;
- мотиви відхилення з посиланням на НПА;
- перелік доданих документів.

5. Система господарських судів України

Судову систему України можна представити у вигляді умовної схеми:

СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ до останньої реформи включала: СУДИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ та Конституційний суд України.

У свою чергу, суди загальної юрисдикції поділялися на загальні та спеціалізовані.

Загальні суди вирішували цивільні спори та виносили вироки за порушення кримінального законодавства.

Спеціалізовані суди передбачали існування в Україні господарських, адміністративних та інших спеціалізованих судів. Тобто, господарські суди були і є спеціалізованими судами загальної юрисдикції.

На сьогодні судова система України має дещо інший вигляд. Конституційний суд України так і залишається найважливішим судом держави. Складність і важливість роботи цього суду серед іншого підтверджується ще й тим, що на посаду судді будь-якого суду України може претендувати особа, що досягла 30-тирічного віку; а на посаду судді Конституційного суду може претендувати особа, яка досягла віку 45-ти років. Приблизно на одному рівні із Конституційним судом стоїть Верховний суд України, до складу якого входять Велика Палата Верховного суду; Касаційний адміністративний суд; Касаційний господарський суд; Касаційний

кримінальний суд; Касаційний цивільний суд. У підпорядкуванні цих судів знаходяться відповідні апеляційні та місцеві (окружні) суди. Крім цього, в Україні розпочинають діяти вищі спеціалізовані суди: Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд.

СИСТЕМА ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ Є ТРИЛАНКОВОЮ:

I. МІСЦЕВІ (ОКРУЖНІ) (суди областей, АРК (працює у Херсоні), міст Києва та Севастополя (27 судів);

II. АПЕЛЯЦІЙНІ (8 судів);

III. КАСАЦІЙНИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ СУД УКРАЇНИ ТА ВЕЛИКА ПАЛАТА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ.

ДО СКЛАДУ МІСЦЕВОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ВХОДЯТЬ:

- ГОЛОВА;
- ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ СУДУ;
- СУДДІ, СЛІДЧІ СУДДІ (СУДДЯ).

ДО СКЛАДУ АПЕЛЯЦІЙНОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ВХОДЯТЬ:

- ГОЛОВА;
- ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ СУДУ;
- СУДДІ;
- СУДОВІ ПАЛАТИ З РОЗГЛЯДУ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ СПРАВ, ЯКІ ОЧОЛЮЮТЬСЯ СЕКРЕТАРЯМИ, ОБРАНИМИ НА 3 РОКИ ЗІ СКЛАДУ СУДДІВ;
- ПРЕЗИДІЯ.

ДО СКЛАДУ КАСАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ВХОДЯТЬ:

- ГОЛОВА;
- ЗАСТУПНИКИ;
- СУДДІ (обрані безстроково);
- СУДОВІ ПАЛАТИ З РОЗГЛЯДУ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ СПРАВ;
- ПРЕЗИДІЯ СУДУ;
- ПЛЕНУМ;
- НАУКОВО-КОНСУЛЬТАТИВНА РАДА.

Компетенція названих посадових осіб та органів господарських

судів визначається Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII.

6. Учасники господарського процесу.

УЧАСНИКАМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ Є:

- СТОРОНИ (позивач і відповідач);
- ТРЕТІ ОСОБИ (які не заявляють та заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору);
- ОРГАНИ ТА ОСОБИ, ЯКИМ ЗАКОНОМ НАДАНО ПРАВО ЗВЕРТАТИСЯ ДО СУДУ В ІНТЕРЕСАХ ІНШИХ ОСІБ (ЗОКРЕМА ЦЕ МОЖУТЬ БУТИ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ АБО ПРОКУРОР);
- ПРЕДСТАВНИКИ;
- СВІДОК;
- ІНШІ ОСОБИ: помічник судді; секретар судового засідання; судовий розпорядник; експерт; спеціаліст; перекладач.

Їх компетенція визначена положеннями Господарсько-процесуального кодексу України і вивчалася у темі 3 «Учасники, строки та докази господарського процесу» навчальної дисципліни «Господарський процес».

7. Порядок подання позовної заяви до господарського суду

ПОЗОВНА ЗАЯВА подається у письмовій формі і підписується:

- ПОВНОВАЖНОЮ ПОСАДОВОЮ ОСОБОЮ ПОЗИВАЧА АБО ЙОГО ПРЕДСТАВНИКОМ;
- ПРОКУРОРОМ ЧИ ЙОГО ЗАСТУПНИКОМ;
- ГРОМАДЯНИНОМ – СПД;
- ІНШОЮ ОСОБОЮ, ЯКІЙ ЗАКОНОМ НАДАНО ПРАВО ЗВЕРТАТИСЯ ДО СУДУ В ІНТЕРЕСАХ ІНШОЇ ОСОБИ.

Наприклад, у транспортному праві за законодавством України **право на заявлення претензій і позовів мають:**

- 1) у разі неподачі судна або подачі його із запізненням – відправник вантажу;
- 2) у разі втрати вантажу – його одержувач або відправник за умови представлення коносаменту;
- 3) у разі нестачі або пошкодження вантажу – одержувач або

відправник за умови подання коносаменту, а також комерційного акта або відповідного документа, складеного за правилами, що існують в іноземному порту;

4) у разі прострочення доставки або затримки видачі вантажу – одержувач за умови представлення коносаменту;

5) у разі втрати або прострочення доставки багажу – пред'явник багажної квитанції, а у разі нестачі або пошкодження багажу – пред'явник комерційного акта;

б) у разі перебору провізних платежів – відправник або одержувач вантажу за умови представлення коносаменту [2, с. 104].

Обставини, що можуть бути підставою для майнової відповідальності перевізника, відправників, одержувачів вантажу і пасажирів, засвідчуються комерційними актами або актами загальної форми. В іноземному порту ці обставини засвідчуються за правилами, що існують у даному порту [2, с. 104].

ПОЗОВНА ЗАЯВА МІСТИТЬ:

■ НАЙМЕНУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ, ДО ЯКОГО ВОНА ПОДАЄТЬСЯ;

■ РЕКВІЗИТИ СТОРІН;

■ ЗАЗНАЧЕННЯ ЦІНИ ПОЗОВУ, ЯКЩО ПОЗОВ ПІДЛЯГАЄ ГРОШОВІЙ ОЦІНЦІ; ОБҐРУНТОВАНИЙ РОЗРАХУНОК СУМ, ЩО СТЯГУЮТЬСЯ ЧИ ОСПОРЮЮТЬСЯ;

■ ЗМІСТ ПОЗОВНИХ ВИМОГ;

■ ВИКЛАД ОБСТАВИН, ЯКИМИ ПОЗИВАЧ ОБҐРУНТОВУЄ СВОЇ ВИМОГИ; ЗАЗНАЧЕННЯ ДОКАЗІВ, ЩО ПІДТВЕРДЖУЮТЬ ВКАЗАНІ ОБСТАВИНИ; ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПОЗОВУ;

■ ВІДОМОСТІ ПРО ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ДОСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ;

■ ВІДОМОСТІ ПРО ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ АБО ПОЗОВУ ДО ПОДАННЯ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ, ЯКЩО ТАКІ ЗДІЙСНЮВАЛИСЯ;

■ ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ ТА ДОКАЗІВ, ЩО ДОДАЮТЬСЯ ДО ЗАЯВИ;

■ ПОПЕРЕДНІЙ (ОРІЄНТОВНИЙ) РОЗРАХУНОК СУМИ СУДОВИХ ВИТРАТ, ЯКІ ПОЗИВАЧ ПОНІС І ЯКІ ОЧІКУЄ ПОНЕСТИ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ РОЗГЛЯДОМ СПРАВИ;

■ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПОЗИВАЧА ПРО ТЕ, ЩО НИМ НЕ ПОДАНО ІНШОГО ПОЗОВУ (ПОЗОВІВ) ДО ЦЬОГО САМОГО

ВІДПОВІДАЧА (ВІДПОВІДАЧІВ) З ТИМ САМИМ ПРЕДМЕТОМ ТА З ТИХ САМИХ ПІДСТАВ.

ДО ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ ДОДАЮТЬСЯ ДОКУМЕНТИ, ЯКІ ПІДТВЕРДЖУЮТЬ:

– ВІДПРАВЛЕННЯ ІНШИМ УЧАСНИКАМ СПРАВИ КОПІЇ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ І ДОДАНИХ ДО НЕЇ ДОКУМЕНТІВ;

– СПЛАТУ СУДОВОГО ЗБОРУ У ВСТАНОВЛЕНИХ ПОРЯДКУ І РОЗМІРІ, АБО ДОКУМЕНТИ, ЯКІ ПІДТВЕРДЖУЮТЬ ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД СПЛАТИ СУДОВОГО ЗБОРУ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ;

– НАЯВНІ В ПОЗИВАЧА ДОКАЗИ, ЩО ПІДТВЕРДЖУЮТЬ ОБСТАВИНИ, НА ЯКИХ ҐРУНТУЮТЬСЯ ПОЗОВНІ ВИМОГИ (ЯКЩО ПОДАЮТЬСЯ ПИСЬМОВІ ЧИ ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ, ПОЗИВАЧ МОЖЕ ДОДАТИ ДО ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ КОПІЇ ВІДПОВІДНИХ ДОКАЗІВ);

– КЛОПОТАННЯ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ, ВИТРЕБУВАННЯ ДОКАЗІВ ТОЩО (У РАЗІ НЕОБХІДНОСТІ);

– КОПІЯ (АБО ОРИГІНАЛ) ОСПОРЮВАНОВОГО АКТА ЧИ ДОГОВОРУ АБО ЗАСВІДЧЕНИЙ ВИТЯГ З НЬОГО, А У РАЗІ ВІДСУТНОСТІ АКТА ЧИ ДОГОВОРУ У ПОЗИВАЧА – КЛОПОТАННЯ ПРО ЙОГО ВИТРЕБУВАННЯ;

– ДОВІРЕНІСТЬ ЧИ ІНШИЙ ДОКУМЕНТ, ЩО ПІДТВЕРДЖУЄ ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИКА ПОЗИВАЧА (ДО ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ, ПІДПИСАНОЇ ПРЕДСТАВНИКОМ ПОЗИВАЧА).

Порядок вирішення спору у господарському суді буде розглянуто у наступних темах.

ВИСНОВКИ ЗА ТЕМОЮ:

Отже, на основі лекції можна відзначити, що:

– держава надає суб'єктам господарювання різні гарантії своєї діяльності;

– Господарським кодексом України у статті 47 визначені основні загальні гарантії прав підприємців – організаційні, майнові, соціальні;

– в Україні діє система адміністративних та правоохоронних органів захисту та охорони прав суб'єктів господарювання. Проте суб'єкт господарювання може проходити досудовий порядок захисту своїх інтересів;

– господарські суди є спеціалізованими судами загальної юрисдикції, система яких є триланковою;

– досудовий і судовий порядок вирішення господарських спорів із захисту прав суб'єктів господарювання є жорстко регламентованим Господарським процесуальним кодексом України і спеціальним законодавством і проходить у чіткій послідовності у законодавчо встановлені строки.

Завдання для самоконтролю

1. Скласти схеми способів захисту майнових та договірних інтересів суб'єктів господарювання.

2. Скласти схему правоохоронних органів України, які захищають права та інтереси суб'єктів господарювання.

3. Скласти схему порівняння компетенції різних органів, які здійснюють захист прав суб'єктів господарювання.

4. Скласти схему структури судового розгляду господарських спорів.

Питання для самоконтролю

1. Поняття державних гарантій захисту прав суб'єктів господарювання.

2. Поняття негаторного та віндикаційного позову.

3. Особливості досудового врегулювання господарського спору.

4. Поняття претензії.

5. Зміст претензії.

6. Характеристика системи господарських судів.

7. Правовий статус учасників господарського процесу.

8. Кваліфікаційні вимоги та порядок призначення суддів господарських судів.

9. Порядок розгляду спорів у господарських судах.

10. Рішення господарських судів.

Теми рефератів

1. Компетенція органів господарських судів.

2. Досудовий порядок захисту прав суб'єктів господарювання в інших країнах.

3. Судовий порядок захисту прав суб'єктів господарювання в інших країнах.

4. Участь прокуратури у захисті прав суб'єктів господарювання.

Тема 2.

Суб'єкти господарювання, права яких потребують захисту

План:

- 1. Поняття та види суб'єктів господарського права та суб'єктів господарювання.**
- 2. Ознаки суб'єктів господарювання.**
- 3. Порядок утворення, реорганізації та ліквідації суб'єктів господарювання.**

1. Поняття та види суб'єктів господарського права та суб'єктів господарювання

Для того, щоб захищати інтереси суб'єктів господарювання, необхідно визначити, які саме суб'єкти належать до цієї категорії.

У теорії господарського права виділяють поняття «суб'єкти господарського права» та «суб'єкти господарювання». Перша група є широкою. Її прирівнюють до поняття «учасники відносин у сфері господарювання». Друга категорія суб'єктів визначена у статті 2 Господарського кодексу України.

Учасниками відносин у сфері господарювання є:

- суб'єкти господарювання;
- споживачі;
- органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією;
- громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Як бачимо, суб'єкти господарювання є центральною категорією серед учасників відносин у сфері господарювання і суб'єктів господарського права.

Поняття суб'єкта господарювання визначено у статті 55 ГК України:

суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за

своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Названа стаття 55 Господарського кодексу України виділяє 2 групи суб'єктів господарювання:

1) господарські організації — юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

На жаль, зусиллями окремих цивілістів зі складу суб'єктів господарювання було виключено відокремлені підрозділи суб'єктів господарювання, які працювали без статусу юридичної особи. Це є вкрай невірно, адже існує багато доказів (зокрема і в міжнародному праві та праві окремих держав), які свідчать про те, що такі підрозділи є суб'єктами господарювання. На сьогодні захист їх прав та законних інтересів у досудовому, судовому та позасудовому порядку здійснюють суб'єкти господарювання, до складу яких вони належать.

А зазвичай у теорії та господарській практиці класифікацію суб'єктів господарського права проводять **ЗА ОБСЯГОМ І ЗМІСТОМ ГОСПОДАРСЬКОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ.**

За цим критерієм виділяють:

1) суб'єкти основної (первинної) ланки господарювання – здійснюють господарську діяльність:

– підприємства (ст. 62–72; 73–78);

– господарські товариства (ст. 79–92);

– кооперативи (ст. 93–110);

– споживчі товариства, їх спілки, об'єднання (ст. 111);

– підприємства об'єднань громадян, релігійних організацій (ст. 112);

– фермерські господарства (ст. 114);

– громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності (ст. 128, 129);

– інші суб'єкти господарювання.

2) господарські об'єднання – здійснюють як господарську діяльність, так і керівництво нею (ст. 21; 70; глава XII ГК України):

– асоціації;

- корпорації;
- концерни;
- консорціуми;
- холдингові компанії (126);
- асоційовані підприємства (126);
- інші види господарських об'єднань (127).

3) органи господарського керівництва – здійснюють переважно управління господарською діяльністю:

- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- Верховна Рада і Рада міністрів АРК;
- обласні та районні ради і державні адміністрації;
- органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі комітети.

4) інші суб'єкти господарського права:

- споживачі;
- громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Перші дві групи є суб'єктами господарювання, що входять до складу суб'єктів господарського права; а дві останніх – суб'єктами господарського права.

2. Ознаки суб'єктів господарювання

ОЗНАКИ, ЩО У СУКУПНОСТІ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ЕКОНОМІЧНУ СУТНІСТЬ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ПРАВОСУБ'ЄКТНЕ УТВОРЕННЯ:

I. Визначеність організаційно-правової форми:

передбачає, що у господарських правовідносинах бере участь усе утворення під власною назвою, уся сукупність учасників, а не кожен із них окремо. Колективні утворення мають внутрішню структуру (поділяються на внутрішньоструктурні підрозділи, кожен з яких очолює безпосередній керівник) і спільного керівника (одноособового чи колегіального). Керівник внутрішньоструктурного підрозділу може вступати у відносини із керівниками аналогічних підрозділів цього ж або інших суб'єктів господарювання. Проте він не може укласти

договір від імені усього суб'єкта (це буде можливим лише за факту наділення його такими повноваженнями спільним керівником через видання наказу чи надання довіреності). А спільний керівник може представляти суб'єкт господарювання у відносинах з іншими суб'єктами, їх об'єднаннями, громадянами, територіальними громадами, державою та іншими суб'єктами права як всередині держави, так і за кордоном.

II. Майнова відокремленість (наявність відокремленого майна, необхідного для здійснення господарської діяльності)

Форми майнової відокремленості можуть бути різними в залежності від того, на якому речовому праві (праві власності, праві господарського відання, праві оперативного управління) здійснюється володіння, користування і розпорядження майном. Суб'єкт господарювання може мати у праві власності велику кількість різноманітного майна, яке знаходиться у різних містах України та/або на території різних держав. У той же час суб'єкт господарювання може взагалі не мати будь-якого майна на основі права власності, а господарювати на основі орендованого майна (об'єктом оренди може бути орендована порожня кімната у гуртожиток, за адресою якої зареєстрований суб'єкт господарювання).

III. Легітимність існування в якості суб'єкта господарювання

Ця ознака передбачає необхідність дотримання певних правил, проходження певного порядку утворення, проходження процедури державної реєстрації суб'єкта господарювання у встановленому законом порядку, офіційного визнання його існування у правовому полі України. Тобто наявність назви, керівника, майна та фактичне здійснення певної господарської діяльності ще не свідчать про наявність офіційного статусу. Таким суб'єкт господарювання наділяє держава. У разі фактичного господарювання без попереднього проходження передбаченої законом процедури легітимації (зокрема, державної реєстрації, отримання ліцензій та/або спеціальних дозволів) відносини переходять до предметів регулювання науками адміністративного та кримінального права (найчастіше такі діяння звуться «незаконна господарська діяльність» або «незаконна підприємницька діяльність»).

IV. Наявність господарських прав та обов'язків

Уся сукупність господарських прав та обов'язків складає повний обсяг господарської компетенції. Термін «компетенція» за своєю

правовою природою та значенням належить до сфери адміністративного права. Компетенція на відміну від дієздатності та правоздатності виникає, змінюється та припиняється одночасно з проходженням процедури легітимації, набранням чинності певним актом, укладанням певного договору, тоді як інші виникають зі сплином часу.

V. Відповідальність за результати господарювання.

Усі суб'єкти господарювання повинні здійснювати свою діяльність у межах правового господарського порядку в Україні, в атмосфері правового поля, не припускаючись правопорушень, передбачених законодавством. За порушення законодавства до них можуть бути застосовані санкції, передбачені нормами розділу V Господарського кодексу України. Найбільш поширеними є оперативно-господарські санкції (застосовуються самим суб'єктом господарювання з метою захисту своїх порушених прав у відповідь на протиправні, незаконні, неправильні дії іншого суб'єкта), адміністративно-господарські санкції (застосовуються до суб'єкта господарювання – порушника компетентним державним органом. Виключний перелік таких санкцій визначено актами законодавства) [3, с. 219].

3. Порядок утворення, реорганізації та ліквідації суб'єктів господарювання

Суб'єкт господарювання може бути утворений:

- за рішенням власника майна або уповноваженого ним органу;
- за рішенням інших органів, організацій і громадян шляхом заснування нового, реорганізації діючого суб'єкта господарювання з додержанням вимог законодавства;
- шляхом примусового поділу діючого суб'єкта господарювання за розпорядженням антимонопольних органів відповідно до антимонопольно-конкурентного законодавства України

Порядок проведення державної реєстрації суб'єктів господарювання та громадян-підприємців включає:

- перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці;

- перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації;
- внесення відомостей про суб'єкт господарювання або громадянина-підприємця до Єдиного державного реєстру;
- оформлення і видачу засновнику або уповноваженій ним особі свідоцтва про державну реєстрацію та виписки з Єдиного державного реєстру.

Для державної реєстрації суб'єкта господарювання подаються такі документи:

- рішення власника майна або уповноваженого ним органу у випадках, передбачених законом;
- установчі документи, передбачені законом для відповідного виду суб'єктів господарювання;
- рішення АМК України про згоду на створення, реорганізацію (злиття, приєднання) суб'єктів господарювання у випадках, передбачених законом;
- документ, що засвідчує сплату засновником внеску до статутного фонду суб'єкта господарювання;
- реєстраційна картка встановленого зразка;
- документ, що засвідчує сплату коштів за державну реєстрацію.

У бланку свідоцтва про державну реєстрацію зазначаються:

- найменування суб'єкта, П. І. Б. громадянина-підприємця;
- ідентифікаційний код (номер);
- місцезнаходження (місце проживання);
- місце, дата проведення державної реєстрації;
- прізвище та ініціали державного реєстратора.

Установчими документами суб'єкта господарювання є:

- рішення про його утворення або засновницький договір;
- у випадках, передбачених законом, статут (положення) суб'єкта господарювання.

В установчих документах повинні бути зазначені: найменування та місцезнаходження суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації, якщо інше не передбачено законом.

Припинення діяльності суб'єкта господарювання здійснюється:

- у випадках, передбачених ГК України, – за рішенням суду;
- шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення);
- шляхом його ліквідації.

Припинення діяльності суб'єкта господарювання шляхом його ліквідації здійснюється:

- за ініціативою власника чи уповноважених ним органів, за рішенням інших осіб – засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників;
- у зв'язку із закінченням строку, на який він створювався, чи у разі досягнення мети, заради якої його було створено;
- у разі визнання його в установленому порядку банкрутом, крім випадків, передбачених законом;
- у разі скасування його державної реєстрації у випадках, передбачених законом.

ВИСНОВКИ ЗА ТЕМОЮ:

Отже, на основі лекції можна відзначити, що:

- суб'єкти господарювання України, права яких потребують захисту, входять до складу суб'єктів господарського права України або учасників відносин у сфері господарювання;
- законодавство поділяє суб'єкти господарювання на господарські організації та громадян-СПД;
- основними ознаками суб'єктів господарювання є визначеність організаційно-правової форми, майнова відокремленість (наявність відокремленого майна, необхідного для здійснення господарської діяльності); легітимність існування в якості суб'єкта господарювання; наявність господарських прав та обов'язків; відповідальність за результати господарювання;
- суб'єкт господарювання утворюється на основі положень статті 58 Господарського кодексу України та Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»;
- діяльність суб'єктів господарювання здійснюється на основі установчих документів – положення про суб'єкт господарювання, установчого договору, статуту;

– припинення діяльності суб'єкта господарювання здійснюється на основі рішення суду, реорганізації або ліквідації.

Завдання для самоконтролю

1. Скласти схему прав і обов'язків суб'єктів господарювання.
2. Скласти схему нормативно-правових актів, якими визначається компетенція суб'єктів господарювання в Україні. Особливу увагу звернути на загальні закони та підзаконні нормативно-правові акти.
3. Скласти схеми класифікації суб'єктів господарювання України за сферами діяльності, за кількістю працюючих, за організаційно-правовими формами, за обсягом компетенції тощо.

Питання для самоконтролю

1. Поняття суб'єктів господарського права.
2. Поняття суб'єктів господарювання.
3. Співвідношення між суб'єктами господарського права і суб'єктами господарювання; суб'єктами господарювання та юридичними особами.
4. Правове регулювання діяльності суб'єктів господарським законодавством.
5. Ознаки суб'єктів господарювання.
6. Порядок утворення суб'єктів господарювання.
7. Установчі документи суб'єктів господарювання.
8. Дії державного реєстратора з утворення (реєстрації) суб'єктів господарювання. Участь у цьому процесі Антимонопольного комітету України.
9. Порядок та форми реорганізації суб'єктів господарювання.
10. Порядок ліквідації суб'єктів господарювання.

Теми рефератів

1. Правовий статус суб'єктів господарювання у зарубіжних країнах.
2. Реорганізація суб'єктів господарювання у країнах ЄС.
3. Пільгові режими діяльності суб'єктів господарювання в інших країнах.
4. Організаційно-правові форми господарювання у США, Японії, КНР, країнах ЄС та СНД.

Тема 3.

Судовий порядок захисту прав суб'єктів господарювання

План:

1. Поняття, форма та зміст позовної заяви.
2. Порядок подання позову. Ціна позову.
3. Сутність, форма й отримання відгуку на позовну заяву.
4. Зміна позову. Забезпечення позову.
5. Відмова у відкритті провадження у справі.
6. Повернення позовної заяви.
7. Стадії підготовчого процесу з розгляду спору.
8. Залишення позову без розгляду.
9. Зупинення провадження у справі.

1. Поняття, форма та зміст позовної заяви

Діяльність господарського суду з розгляду і вирішення спорів про право здійснюється у встановленій законом процесуальній формі, яка забезпечує зацікавленим у результаті спору сторонам певні правові гарантії правильності вирішення спору, рівності процесуальних прав і процесуальних обов'язків сторін, зобов'язує господарський суд розглядати й вирішувати спори у суворій відповідності з нормами господарського процесуального права на підставі правильного застосування норм матеріального права, встановлювати суттєві для справи обставини і виносити законні та обґрунтовані судові рішення. Господарські суди вирішують господарські спори у порядку позовного провадження, передбаченого господарським процесуальним законодавством.

Господарське процесуальне законодавство встановлює і позовну форму захисту при розгляді спорів у господарському судочинстві. Норми законодавства закріплюють найбільш суттєві ознаки позовної форми захисту:

- розгляд і вирішення спорів здійснюється спеціально уповноваженим на це органом, яким є господарський суд;
- розгляд спорів у господарському суді відбувається в суворо регламентованому законом процесуальному порядку;
- учасникам процесу забезпечені суттєві правові гарантії;
- рішення господарського суду повинно бути законним та обґрунтованим.

Для позовної форми захисту права в господарському процесі характерні ознаки, які притаманні позовній (процесуальній) формі захисту права, яка існує в інших органах, при розгляді спорів про право: наявності вимоги однієї особи до іншої, яка виникає з порушеного або оспорюваного права і належить у силу закону розгляду у визначеному процесуальному порядку, встановленому законом (наявність позову); наявності спору про право.

Господарський суд порушує справи за позовними заявами:

- підприємств та організацій, які звертаються до господарського суду за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів;
- державних та інших органів, які звертаються до господарського суду у випадках, передбачених законодавчими актами України;
- прокурорів та їх заступників, які звертаються до господарського суду в інтересах держави;
- Рахункової палати, яка звертається до господарського суду в інтересах держави в межах повноважень, що передбачені Конституцією та законами України.

Прокурор, який звертається до господарського суду в інтересах держави, в позовній заяві самостійно визначає, в чому полягає порушення інтересів держави, та обґрунтовує необхідність їхнього захисту, а також вказує орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах.

ПОЗОВНА ЗАЯВА подається у письмовій формі і підписується повноважною посадовою особою позивача або його представником, прокурором чи його заступником, громадянином-СПД.

ПОЗОВНА ЗАЯВА МІСТИТЬ:

- 1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява;
- 2) повне найменування (для суб'єктів господарювання зі статусом юридичної особи) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові – для громадян) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для суб'єктів господарювання зі статусом юридичної особи) або місце проживання чи перебування (для громадян); поштовий індекс; ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для суб'єктів господарювання зі статусом юридичної особи, зареєстрованих за законодавством України), а також реєстраційний номер облікової картки платника податків (для громадян) за його наявності або номер і серія паспорта

для громадян України (якщо такі відомості відомі позивачу), вказівку на статус громадянина – підприємця; відомі номери засобів зв'язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти;

3) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорується;

4) зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні; якщо позов подано до кількох відповідачів – зміст позовних вимог щодо кожного з них;

5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини; правові підстави позову;

б) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору – у випадку, якщо законом встановлений обов'язковий досудовий порядок врегулювання спору;

7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися;

8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви;

9) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи;

10) підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

У позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, якщо вони необхідні для правильного вирішення спору.

2. Порядок подання позову. Ціна позову

Позовом є вимога позивача до відповідача про захист свого права або законного інтересу, яка подана до господарського суду. Позов є процесуальним засобом захисту інтересів позивача, яким спір передається на розгляд господарського суду. Позов займає важливе місце серед інших інститутів господарського процесу і є важливим процесуальним засобом захисту порушеного або оспорюваного права,

який здійснюється шляхом подання позову та розгляду його по суті в засіданні господарського суду.

З позовом із вимогою про захист свого порушеного або оспорюваного права й законного інтересу до господарського суду може звернутися кожен зацікавлений суб'єкт господарювання.

Подання позову відбувається шляхом подання позовної заяви у письмовій формі в господарський суд. У позовній заяві зацікавлена особа (передбачуваний носій спірного права) викладає свої вимоги другій особі (передбачуваному порушнику права позивача) як відповідачу. Правова природа позову як процесуального захисту саме і полягає в тому, щоб господарський суд прийняв позовну заяву у визначеному процесуальному порядку, перевірів законність і обґрунтованість цієї матеріально-правової вимоги однієї особи до іншої, які стають сторонами процесу і між якими іде спір про права.

Позовом є спірна правова вимога однієї особи до іншої, яка впливає з матеріально-правового відношення, заснованого на юридичних фактах і подана до господарського суду для розгляду й вирішення у суворо визначеному процесуальному порядку.

Позов – це єдине поняття з двома сторонами, невід'ємно пов'язаними між собою, без кожної з яких не може бути позову:

– *процесуально-правова* – звернення до господарського суду про розв'язання спору, який виник по суті, й про захист порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу;

– *матеріально-правова* – спірна матеріально-правова вимога позивача до відповідача, яка вказана в позовній заяві та підлягає розгляду по суті у встановленому законом порядку.

Елементи позову індивідуалізують кожний конкретний позов. Залежно від елементів позову визначаються спрямованість і обсяг дослідження справи, визначається тотожність позовів. Позивач має право змінити ціну, предмет і підставу позову, а змінюючи позов (підставу або предмет), позивач, як правило, змінює свої вимоги до відповідача.

Предметом позову слід вважати конкретну матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, яка впливає зі спірного матеріально-правового відношення і з приводу якого господарський суд повинен прийняти рішення по справі.

Законодавством передбачається, що в позовній заяві повинна бути вказана вимога позивача з посиланням на закон, а якщо позов подано до кількох відповідачів – вимоги щодо кожного з них. Ці вимоги позивача до відповідача повинні ґрунтуватися на фактичних

обставинах по справі. Закон вимагає, щоб у позовній заяві були вказані обставини, на яких ґрунтується позовна вимога, та щоб позивач вказав спірне правовідношення, зробив посилання на законодавство.

Господарський суд захищає спірне право і задовольняє позов, якщо спірне право підлягає захисту, або відмовляє в позові, якщо потрібно захищати право відповідача.

Підставу позову становлять фактична й правова підстави.

Фактична підстава позову – це юридичні факти, на яких ґрунтуються позовні вимоги позивача до відповідача. Як правило, підстава має складний фактичний склад. Ці юридичні факти, фактичні обставини складають фактичну підставу позову. **Правова підстава позову** – це посилання в позовній заяві на закони та інші нормативно-правові акти, на яких ґрунтується вимога позивача.

Зважаючи на процесуальну мету, яку має позивач, подаючи свою вимогу до відповідача, тобто залежно від характеру матеріально-правової вимоги, яку подає позивач до відповідача, позови поділяються на певні види.

Позов про визнання має на меті захист інтересів позивача, який вважає, що має певні суб'єктивні права, але вони оспорюються іншою особою. **Позов про присудження** містить вимогу позивача визнати його певні суб'єктивні права, відповідно до яких відповідач повинен здійснити певні дії (так званій виконавчий позов). **Позов про перетворення** спрямований на припинення, зміну, іноді виникнення нового матеріального правовідношення.

Ціна позову визначається:

1) у позовах про стягнення грошових коштів – сумою, яка стягується, або сумою, оспорюваною за виконавчим чи іншим документом, за яким стягнення провадиться у безспірному (безакцептному) порядку;

2) у позовах про визнання права власності на майно або його витребування – вартістю майна;

3) у позовах, які складаються з кількох самостійних вимог, – загальною сумою всіх вимог.

Якщо визначена позивачем ціна позову вочевидь не відповідає дійсній вартості спірного майна або на момент пред'явлення позову встановити точну його ціну неможливо, розмір судового збору попередньо визначає суд з наступним стягненням недоплаченого або з поверненням переплаченого судового збору відповідно до ціни позову, встановленої судом при розгляді справи.

У разі збільшення розміру позовних вимог або зміни предмета

позову несплачену суму судового збору належить сплатити до звернення в суд із відповідною заявою.

В ціну позову включаються також вказані в позовній заяві суми неустойки (штрафу, пені), а якщо вони не вказані, – їх суми, визначені суддею.

Ціну позову вказує позивач. У випадках неправильного зазначення ціни позову вона визначається суддею.

3. Сутність, форма й отримання відзову на позовну заяву

Відповідач має право після одержання ухвали про порушення справи надіслати:

- 1) господарському суду – відзив на позовну заяву і всі документи, що підтверджують заперечення проти позову;
- 2) позивачу, іншим відповідачам, а також прокурору, який бере участь в судовому процесі, – копію відзиву.

Відзив підписується повноважною особою відповідача або його представником.

Відзив повинен містити:

- 1) найменування (ім'я) позивача і номер справи;
- 2) повне найменування (для суб'єктів господарювання зі статусом юридичної особи) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для громадян) відповідача, його місцезнаходження (для суб'єктів господарювання зі статусом юридичної особи) або місце проживання чи перебування (для громадян), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для суб'єктів господарювання зі статусом юридичної особи, зареєстрованих за законодавством України), реєстраційний номер облікової картки платника податків (для громадян) за його наявності або номер і серію паспорта для громадян України, номери засобів зв'язку, офіційну електронну адресу та адресу електронної пошти, за наявності;
- 3) у разі повного або часткового визнання позовних вимог – вимоги, які визнаються відповідачем;
- 4) обставини, які визнаються відповідачем, а також правову оцінку обставин, наданих позивачем, з якою відповідач погоджується;
- 5) заперечення (за наявності) щодо наведених позивачем обставин та правових підстав позову, з якими відповідач не погоджується, із посиланням на відповідні докази та норми права;

- б) перелік документів та інших доказів, що додаються до відзиву, та зазначення документів і доказів, які не можуть бути подані разом із відзивом, із зазначенням причин їх неподання;
- 7) заперечення (за наявності) щодо заявленого позивачем розміру судових витрат, які позивач поніс та очікує понести до закінчення розгляду справи по суті;
- 8) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які відповідач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи.

До відзиву, підписаного представником відповідача, додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника відповідача.

Іншими словами, заперечення проти позову можуть бути висловлені в різних заявах та клопотаннях позивача. Крім того, Господарський процесуальний кодекс України передбачає певну форму об'єднання всіх заперечень відповідача на поданий позов — **відзив на позовну заяву**. Подання відзиву на позовну заяву є правом відповідача і його засобом захисту. Надсилається відзив господарському суду з документами, що підтверджують заперечення проти позову. Відзив повинен містити найменування позивача і номер справи; мотиви повного або часткового відхилення вимог позивача з посиланням на законодавство, а також докази, що обґрунтовують відхилення позовної вимоги; перелік документів та інших доказів, що додають до відзиву (у тому числі про надіслання копій відзиву). Відзив підписується повноважною особою відповідача або його представником (у такому випадку додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника відповідача). Копія відзиву з необхідними документами надсилається сторонам (позивачеві, іншим відповідачам, прокуророві, який бере участь у господарському процесі).

Позивач може подати відповідь на відзив за правилами статті 166 ГПК України.

4. Зміна позову. Забезпечення позову

Гарантією захисту прав учасників господарського процесу є забезпечення позову. Інститут забезпечення позову спрямований на реальне і повне відновлення майнових прав учасників господарського процесу, порушених внаслідок неправомірних дій інших осіб. Мета

забезпечення позову – гарантувати належне і правильне виконання рішення господарського суду.

Під забезпеченням позову розуміється прийняття господарським судом передбачених законом засобів, які гарантують можливість реального виконання майбутнього рішення господарського суду.

Господарський суд має право вжити заходів до забезпечення позову за заявою сторони (позивача, відповідача, третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору), прокурора, його заступника, який подав позов або зі своєї ініціативи. Забезпечення позову може мати місце в будь-якій стадії провадження у справі, якщо невжиття таких заходів призведе до ускладнення чи зробить неможливим виконання рішення господарського суду. Вимоги про забезпечення позову можуть бути викладені як у позовній, так і в окремій заяві.

Про забезпечення позову виноситься ухвала, яка може бути оскарженою. Стаття 137 ГПК України містить вичерпний перелік заходів до забезпечення позову. Позов забезпечується:

1) накладенням арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачу і знаходяться у нього чи в інших осіб;

2) заборонаю відповідачу вчиняти певні дії;

3) встановленням обов'язку вчинити певні дії;

4) заборонаю іншим особам вчиняти дії щодо предмета спору або здійснювати платежі, або передавати майно відповідачеві, або виконувати щодо нього інші зобов'язання;

5) зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку;

6) зупиненням продажу майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно, або про виключення його з опису і про зняття з нього арешту;

7) передачею речі, що є предметом спору, на зберігання іншій особі, яка не має інтересу в результаті вирішення спору;

8) зупиненням митного оформлення товарів чи предметів, що містять об'єкти інтелектуальної власності;

9) арештом морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги;

10) іншими заходами, необхідними для забезпечення ефективного захисту або поновлення порушених чи оспорюваних прав та інтересів,

якщо такий захист або поновлення не забезпечуються заходами, зазначеними у пунктах 1–9.

Інші засоби, не передбачені законом, застосовуватись не можуть. Поряд із цим можливо прийняття з однієї справи кількох засобів забезпечення позову.

Арешт майна або грошових сум втілюється в забороні господарським судом розпорядження відповідним майном або грошовими сумами, які належать відповідачеві. Майно та гроші можуть знаходитись як у відповідача, так і в інших осіб. Арешт майна або грошових сум є найбільш розповсюдженою формою забезпечення позову господарським судом. Арешт майна не перешкоджає користуванню ним, якщо це не спричинить його наступного знищення або зменшення його цінності. Таке майно не може бути продане, змінене, подароване, здане в найом, закладене або знищене.

Накладення арешту на грошові суми як засіб забезпечення позову не гарантує, що у випадку його задоволення присуджена сума буде стягнута в першочерговому порядку. Прийняття зазначеного засобу не може порушити черговість списання грошових сум, встановлених законодавством.

Заборона відповідачу або іншим особам вчиняти певні дії має на меті зберегти в подальшому положення, яке існує, до прийняття рішення. Зупинення стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку, зачіпає безпосередньо інтереси інших осіб, тому такий засіб повинен застосовуватись після ретельного розгляду цього питання.

Законодавство передбачає можливість скасування забезпечення позову. Питання про скасування забезпечення позову вирішується господарським судом, що розглядає справу, із зазначенням про це в рішенні чи ухвалі.

Правова природа забезпечення позову визначається правовою природою самого позову. Прохання позивача про забезпечення позову є проханням про забезпечення своєї матеріально-правової вимоги до відповідача, реалізувати яку без вжиття необхідних засобів до забезпечення позову в майбутньому може стати неможливим.

5. Відмова у відкритті провадження у справі

Суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо:

1) заява не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства;

2) є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили за тими самими вимогами;

3) у провадженні цього чи іншого суду є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

4) є рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, прийняте в межах його компетенції в Україні щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого документа на примусове виконання такого рішення;

5) є рішення суду іноземної держави або міжнародного комерційного арбітражу, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

б) настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено суб'єкт господарювання, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

Про відмову у відкритті провадження у справі постановляється ухвала не пізніше п'яти днів з дня надходження заяви. Така ухвала надсилається заявникові не пізніше наступного дня після її постановлення в порядку, встановленому статтею 242 ГПК України.

Відмовляючи у відкритті провадження з підстави, встановленої пунктом 1, суд повинен роз'яснити заявнику, до юрисдикції якого суду віднесено розгляд справи.

6. Залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви

Суддя, встановивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у статтях 162, 164, 172 ГПК України, протягом п'яти днів з дня надходження до суду позовної заяви постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху.

В ухвалі про залишення позовної заяви без руху зазначаються недоліки позовної заяви, спосіб і строк їх усунення, який не може перевищувати десяти днів з дня вручення ухвали про залишення позовної заяви без руху. Якщо ухвала про залишення позовної заяви

без руху постановляється з підстави несплати судового збору у встановленому законом розмірі, суд в такій ухвалі повинен зазначити точну суму судового збору, яку необхідно сплатити (доплатити).

Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи також у разі, якщо:

1) заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

2) порушено правила об'єднання позовних вимог (крім випадків, у яких є підстави для застосування положень статті 173 ГПК України;

3) до постановлення ухвали про відкриття провадження у справі від позивача надійшла заява про врегулювання спору або заява про відкликання позовної заяви;

4) відсутні підстави для звернення прокурора до суду в інтересах держави або для звернення до суду особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи;

5) позивачем подано до цього самого суду інший позов (позови) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду;

б) до заяви не додано доказів вжиття заходів досудового врегулювання спору у випадку, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом.

Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи не пізніше п'яти днів з дня її надходження або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

7. Стадії підготовчого процесу з розгляду спору

За відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження суд відкриває провадження у справі протягом п'яти днів з дня надходження позовної заяви або заяви про усунення недоліків.

В УХВАЛІ ЗАЗНАЧАЄТЬСЯ:

- 1) найменування господарського суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження у справі, номер справи;
- 2) найменування (для суб'єктів зі статусом юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для громадян) сторін, їх місцезнаходження (для суб'єктів зі статусом юридичних осіб) або місце проживання (для громадян);
- 3) предмет та підстави позову;
- 4) за якими правилами позовного провадження (загального чи спрощеного) буде розглядатися справа;
- 5) дата, час і місце підготовчого засідання, якщо справа буде розглядатися в порядку загального позовного провадження;
- 6) дата, час і місце проведення судового засідання для розгляду справи по суті, якщо справа буде розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін;
- 7) результат вирішення заяв і клопотань позивача, що надійшли разом із позовною заявою, якщо їх вирішення не потребує виклику сторін;
- 8) строк для подання відповідачем відзиву на позов;
- 9) строк подання пояснень третіми особами, яких було залучено при відкритті провадження у справі;
- 10) строки для подання відповіді на відзив та заперечень, якщо справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження;
- 11) веб-адреса сторінки на офіційному веб-порталі судової влади України в мережі Інтернет, за якою учасники справи можуть отримати інформацію по справі, що розглядається.

ПІСЛЯ ЦЬОГО НА ПІДГОТОВЧІЙ СТАДІЇ СУДДЯ:

■ надсилає ухвалу про порушення провадження у справі сторонам і прокурору за повідомленою ними поштовою адресою. У разі її ненадання, ухвала надсилається за адресою місцезнаходження (проживання) сторін, що зазначена в ЄДР. У разі відсутності сторін за такою адресою, вважається, що ухвалу вручено їм належним чином;

■ надсилає ухвалу іншим підприємствам, установам, організаціям, державним та іншим органам у випадках, коли від них витребовуються документи, відомості та висновки або їх посадові особи викликаються до господарського суду.

З метою забезпечення правильного і своєчасного вирішення

господарського спору **суддя вчиняє** в необхідних випадках такі **дії по підготовці справи до розгляду**:

- вирішує питання про залучення до участі у справі іншого відповідача та про виключення чи заміну неналежного відповідача;
- викликає представників сторін (якщо сторони знаходяться у тому ж населеному пункті, що й господарський суд) для уточнення обставин справи і з'ясовує, які матеріали може бути подано додатково;
- зобов'язує сторони, інші підприємства, установи, організації, державні та інші органи, їх посадових осіб виконати певні дії (звірити розрахунки, провести огляд доказів у місці їх знаходження тощо); витребує від них документи, відомості, висновки, необхідні для вирішення спору, чи знайомиться з такими матеріалами безпосередньо в місці їх знаходження;
- вирішує питання про призначення судової експертизи;
- провадить огляд і дослідження письмових та речових доказів у місці їх знаходження;
- вирішує питання про визнання явки представників сторін у засідання господарського суду обов'язковою;
- вирішує питання про виклик посадових та інших осіб для дачі пояснень по суті справи;
- вирішує питання про розгляд справи безпосередньо на підприємстві, в організації;
- вирішує питання про вжиття заходів до забезпечення позову;
- вчиняє інші дії, спрямовані на забезпечення правильного і своєчасного розгляду справи.

8. Залишення позову без розгляду

Господарський суд залишає позов без розгляду, якщо:

- позов подано особою, яка не має процесуальної дієздатності;
- позовну заяву не підписано або підписано особою, яка не має права підписувати її, або особою, посадове становище якої не вказано;
- у провадженні цього чи іншого суду є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;
- позивач без поважних причин не подав витребувані судом докази, необхідні для вирішення спору, або позивач (його представник) не з'явився у судові засідання або не повідомив про причини неявки, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про

розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору;

■ позивач до початку розгляду справи по суті подав заяву про залишення позову без розгляду;

■ позивач у визначений судом строк не вніс кошти для забезпечення судових витрат відповідача, і відповідач подав заяву про залишення позову без розгляду;

■ сторони уклали угоду про передачу даного спору на вирішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу, і від відповідача не пізніше початку розгляду справи по суті, але до подання ним першої заяви щодо суті спору надійшли заперечення проти вирішення спору в господарському суді, якщо тільки суд не визнає, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана;

■ провадження у справі відкрито за заявою, поданою без додержання вимог, викладених у статтях 162, 164, 172, 173 ГПК України, і позивач не усунув цих недоліків у встановлений судом строк;

■ дієздатна особа, в інтересах якої у встановлених законом випадках відкрито провадження у справі за заявою іншої особи, не підтримує заявлених вимог і від неї надійшла відповідна заява;

■ після відкриття провадження судом встановлено, що позивачем подано до цього ж суду інший позов (позови) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду;

■ між сторонами укладено угоду про передачу спору на вирішення суду іншої держави, якщо право укласти таку угоду передбачене законом або міжнародним договором України, за винятком випадків, якщо суд визнає, що така угода суперечить закону або міжнародному договору України, є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана.

Про залишення позову без розгляду постановляється ухвала, в якій вирішуються питання про розподіл між сторонами судових витрат, про повернення судового збору з бюджету. Ухвалу про залишення позову без розгляду може бути оскаржено. Після усунення обставин, що зумовили залишення позову без розгляду, позивач має

право знову звернутися з ним до господарського суду в загальному порядку. Таким чином, позивач може звертатися до суду протягом усього строку позовної давності.

9. Зупинення провадження у справі

Господарський суд може за заявою учасника справи, а також з власної ініціативи зупинити провадження у справі у випадках:

- 1) перебування учасника справи на альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі;
- 2) призначення судом експертизи;
- 3) направлення судового доручення щодо збирання доказів у порядку, встановленому статтею 84 ГПК України;
- 4) звернення із судовим дорученням про надання правової допомоги або вручення виклику до суду чи інших документів до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави;
- 5) надходження заяви про відвід судді;
- 6) прийняття ухвали про тимчасове вилучення доказів державним виконавцем для дослідження судом;
- 7) перегляду судового рішення у подібних правовідносинах (в іншій справі) у касаційному порядку палатою, об'єднаною палатою, Великою Палатою Верховного Суду.

Про це суд постановляє ухвалу.

Господарський суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у випадках:

- 1) смерті або оголошення померлою фізичної особи, яка була стороною у справі або третьою особою з самостійними вимогами щодо предмета спору, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво;
- 2) необхідності призначення або заміни законного представника учасника справи;
- 3) перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції;
- 4) прийняття рішення про врегулювання спору за участю судді;
- 5) об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення

іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства, – до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилається на об’єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.

У випадках зупинення провадження у справі повторно звернення до господарського суду зі спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав не допускається.

ВИСНОВКИ ЗА ТЕМОЮ:

Отже, на основі лекції можна відзначити, що:

- у випадках вжиття суб’єктом господарювання усіх можливих заходів захисту своїх прав і недосягнення бажаного результату залишається тільки розгляд спору в суді. Позовна заява подається до господарського суду у письмовій формі і підписується керівником;

- з іншого боку, відзив на позовну заяву є засобом захисту відповідача, оскільки не можна безумовно стверджувати про правоту позивача;

- з метою забезпечення права позивача суд може вжити більш дієвий захід – накласти арешт на спірне майно, обмежити права відповідача у користуванні певним майном, грошовими коштами, в укладанні певних договорів тощо. Особливістю тут є односторонній порядок застосування таких заходів, і відповідач може навіть не повідомлятися про це;

- судовий захист прав суб’єктів господарювання є нормативно визначеним та достатньо формалізованим. Тому порушення форми або змісту чи порядку подання позовної заяви може призвести до відмови у її прийнятті або до її повернення. При розгляді спору по суті можуть з’явитися підстави для залишення позову без розгляду;

- під час підготовки до розгляду господарського спору суддя проводить значну кількість заходів, спрямованих на максимально якісний розгляд спору. Ці заходи дозволяють визначити усіх учасників та зацікавлених осіб у спорі, провести організаційні дії, можливі за відсутності сторін, і на цій стадії можуть бути застосовані заходи, спрямовані на забезпечення позову;

– зупинення провадження у справі відбувається у випадку захисту інтересів кредитора-позивача або у певних випадках.

Завдання для самоконтролю

1. Скласти схему процесуального порядку захисту прав суб'єктів господарювання.
2. Скласти схему засобів забезпечення позову.
3. Скласти схему варіантів розвитку подій після подання позовної заяви до господарського суду.

Питання для самоконтролю

1. Поняття і правова характеристика позовного провадження.
2. Порядок подачі позову як останній засіб захисту суб'єкта господарювання.
3. Зміст позовної заяви.
4. Відгук на позовну заяву як засіб захисту відповідача.
5. Мета і способи забезпечення позову.
6. Підстави і правила залишення позовної заяви без руху.
7. Підстави і правила повернення позовної заяви.
8. Дії судді та учасників господарського процесу з підготовки справи до розгляду у суді першої інстанції.
9. Залишення позову без розгляду як важливий, проте не найкращий засіб захисту інтересів сумлінного відповідача.
10. Підстави зупинення провадження у господарській справі.

Темі рефератів

1. Процесуальний порядок захисту прав суб'єктів господарювання у країнах англо-саксонського права.
2. Процесуальний порядок захисту прав суб'єктів господарювання у країнах мусульманського права.
3. Суперечливі моменти застосування заходів забезпечення позову.

Тема 4.

Захист прав суб'єктів господарювання при порушенні господарських договорів

План:

1. Поняття, види, форми та підстави виникнення господарських зобов'язань.
2. Поняття та значення господарських договорів.
3. Види господарських договорів за різними критеріями.
4. Порядок укладання та виконання господарських договорів.
5. Способи забезпечення виконання господарських зобов'язань.

1. Поняття, види, форми та підстави виникнення господарських зобов'язань

Господарський кодекс України у частині 1 статті 173 ГК України дається визначення: **Господарське зобов'язання** – зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених ГК, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Господарське законодавство виділяє такі види господарських зобов'язань:

Майново-господарські (стаття 175 ГК України) – цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, в силу яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Цей вид зобов'язань, що виникають між учасниками господарських відносин, регулюється Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України;

Організаційно-господарські (стаття 176 ГК України) – зобов'язання, що виникають у процесі управління господарською

діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом організаційно-господарських повноважень, в силу яких зобов'язана сторона повинна здійснити на користь другої сторони певну управлінсько-господарську (організаційну) дію або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку;

Соціально-комунальні (стаття 177 ГК України) – зобов'язання суб'єктів господарювання за рішенням місцевої ради за рахунок своїх коштів відповідно до закону створювати спеціальні робочі місця для осіб з обмеженою працездатністю та організувати їх професійну підготовку;

Публічні (стаття 178 ГК України) – зобов'язання суб'єкта господарювання відповідно до законів та своїх установчих документів здійснювати виконання робіт, надання послуг або продаж товарів кожному, хто до нього звертається на законних підставах, не має права відмовити у виконанні робіт, наданні послуг, продажу товарів за наявності у нього такої можливості або надавати перевагу одному споживачеві перед іншим;

Внутрішньогосподарські (стаття 3 ГК України) – це зобов'язання, що виникають між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами.

ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ МОЖУТЬ БУТИ:

за підставами виникнення
ДОГОВІРНИМИ і ПОЗАДОГОВІРНИМИ;

за співвідношенням прав і обов'язків сторін
ОДНОБІЧНИМИ і ВЗАЄМНИМИ;

в залежності від визначеності предмета виконання
ОДНООБ'ЄКТНИМИ та АЛЬТЕРНАТИВНИМИ;

За характером взаємозв'язку одного з іншим
ГОЛОВНИМИ і ДОДАТКОВИМИ;

в залежності від сукупності прав і обов'язків суб'єктів
ПРОСТИМИ і СКЛАДНИМИ;

за суб'єктним складом
ВІДНОСИНИ «КРЕДИТОР-БОРЖНИК» та ІЗ МНОЖИНОЮ ОСІБ.

Підстави виникнення господарських зобов'язань – це юридичні факти (дії та події, з якими закон пов'язує настання правових

наслідків у сфері господарювання). Статтею 174 ГК України визначено наступні підстави виникнення господарських зобов'язань:

- 1) безпосередньо із закону або іншого нормативно-правового акта, що регулює господарську діяльність;
- 2) з акта управління господарською діяльністю;
- 3) з господарського договору та інших угод, передбачених законом, а також з угод, не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать;
- 4) внаслідок заподіяння шкоди суб'єкту або суб'єктом господарювання, придбання або збереження майна суб'єкта або суб'єктом господарювання за рахунок іншої особи без достатніх на те підстав;
- 5) у результаті створення об'єктів інтелектуальної власності та інших дій суб'єктів, а також внаслідок подій, з якими закон пов'язує настання правових наслідків у сфері господарювання.

Між господарськими зобов'язаннями та господарськими договорами існує діалектичний зв'язок. Так, дуже часто підставою для виникнення господарського зобов'язання виступає господарський договір. У той же час, так само часто господарські договори узаконюють наявні зобов'язання.

2. Поняття та значення господарських договорів

Господарський договір – засноване на угоді сторін і зафіксоване у встановленій законом формі зобов'язальне правовідношення між суб'єктами господарювання та негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами, змістом якого є взаємні права і обов'язки сторін у сфері господарювання.

ГК України прямого визначення понять «договір» чи «господарський договір» не дає. Тому слід звернутися за визначеннями, які надаються вченими і практиками:

- 1) **Договір** – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. При цьому найважливішою вимогою є співпадіння волі сторін стосовно прав і обов'язків, що виникають у них, причому воля повинна бути не тільки взаємною, але і погодженою, тобто співпадати за обсягом та змістом [4, с. 358]. Наведене визначення віддає данину історії формування

договірних відносин у межах цивільного права;

- 2) **Господарський договір** – засноване на угоді сторін і зафіксоване у встановленій законом формі зобов'язальне правовідношення між суб'єктами господарювання, змістом якого є взаємні права і обов'язки сторін у сфері господарювання [5, с. 59; 6, с. 221; 3, с. 459]. Наведене визначення є достатньо простим та універсальним. Найчастіше воно використовується на позначення господарського договору;
- 3) **Господарський договір** – засноване на домовленості сторін і зафіксоване у встановленій законом формі зобов'язальне правовідношення між суб'єктами господарювання та/або суб'єктами організаційно-правових повноважень, змістом якого є взаємні права і обов'язки сторін у галузі господарської діяльності з урахуванням загальногосподарських (публічних) інтересів [7, с. 314]. Наведене визначення є дещо розширеним і конкретизованим попереднім. Це саме можна сказати і про наступне визначення;
- 4) **Господарський договір** – це зафіксовані в спеціальному правовому документі на підставі угоди майново-організаційні зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на обслуговування (забезпечення) їх господарської діяльності (господарських потреб) із врахуванням загальногосподарських (публічних) інтересів [8, с. 218];

Наведені класичні визначення поняття господарського договору на сьогодні, на нашу думку, можна конкретизувати. Так, господарським можна вважати і договір між суб'єктом господарювання та його кінцевим споживачем, який не завжди може бути суб'єктом господарювання.

Значення господарського договору переоцінити неможливо, адже на основі різних господарських договорів здійснюється діяльність у різних сферах та галузях виробництва. І, на жаль, через невиконання або неналежне виконання господарських договорів виникає більшість спорів у сфері господарювання.

3. Види господарських договорів за різними критеріями

У залежності від різних критеріїв у сфері господарювання можуть укладатися різні види господарських договорів. Зокрема, вони можуть бути:

**За досягненням домовленості:
РЕАЛЬНІ та КОНСЕНСУАЛЬНІ**

Поділ на реальні і консенсуальні має значення саме у випадках врегулювання суперечливих питань між сторонами. Так, консенсуальний договір вважається укладеним з моменту досягнення домовленості між сторонами та підписання договору. Реальний договір вважається укладеним з моменту початку його виконання, з моменту отримання доступу до предмета договору. З цього ж моменту може наступати відповідальність сторін.

**За рівнем договору:
ДОГОВОРИ ПО ВЕРТИКАЛІ;
ДОГОВОРИ ПО ГОРИЗОНТАЛІ;
ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКІ ДОГОВОРИ**

Перші укладаються між нерівними суб'єктами, другі – між рівними суб'єктами, треті – між структурними підрозділами суб'єкта.

**За розподілом прав і обов'язків:
ОДНОСТОРОННІ;
ДВОСТОРОННІ;
НА КОРИСТЬ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ**

Перші передбачають наявність прав у однієї зі сторін, другі – взаємні права та обов'язки, треті укладаються між двома сторонами з тим, щоб якісь матеріальні блага чи послуги отримала третя особа.

**В залежності від характеру переміщення благ:
ВІДПЛАТНІ;
БЕЗВІДПЛАТНІ**

Перші передбачають оплату однією стороною отриманих від іншої сторони товарів, робіт чи послуг. Другі передбачають безоплатну передачу однією стороною договору іншій певної продукції (виконання робіт або надання послуг).

**В залежності від юридичної спрямованості:
ОСНОВНІ;
ПОПЕРЕДНІ**

Перші стосуються безпосередньо виконання положень договору в

натурі. А другі являють собою попередників перших. За попереднім договором суб'єкт господарювання зобов'язується у певний строк, але не пізніше 1 року з моменту укладання попереднього договору, укласти основний господарський договір на умовах, передбачених попереднім договором. Попередній договір:

- може бути укладений тільки за вільним волевиявленням сторін;
- не може укладатися у примусовому порядку за рішенням суду;
- загальний порядок укладання попередніх договорів підпорядковується правилам глави 53 ЦК України;
- у попередньому договорі повинні міститися всі істотні умови майбутнього основного договору;
- попередній договір може бути використаний для укладення у майбутньому будь-якого виду основного договору;
- в силу попереднього договору сторони не мають права вимагати реального виконання зобов'язання, що впливатиме з основного договору;
- з укладенням основного договору попередній договір втрачає чинність.

В залежності від періодів виконання:

ГЕНЕРАЛЬНІ;

ПОТОЧНІ

Перші укладаються та виконуються згідно зі стратегічним планом – укладаються на весь період діяльності, яка регулюється. Генеральний договір визначає суттєві умови співробітництва сторін протягом усього періоду здійснення відповідної діяльності. Другі укладаються на підставі перших як такі, що розраховані на певні (короткі) проміжки часу. Поточні договори, як правило, не включають умов, не передбачених генеральним договором (інакше це був би новий (окремий) договір), а лише їх конкретизують.

В залежності від способу укладання:

ВЗАЄМОПОГОДЖЕНІ;

ПРО ПРИЄДНАННЯ

Перші передбачають можливість обговорення сторонами істотних умов перед укладанням, а другі передбачають лише два варіанти – підписання або відмова від підписання.

4. Порядок укладання та виконання господарських договорів

Щоб укласти господарський договір сторони повинні узгодити усі його істотні умови.

Істотними умовами господарського договору є умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути досягнута згода.

Законодавством передбачено три обов'язкових істотні умови для будь-якого господарського договору:

1) **предмет договору** – найменування (номенклатура, асортимент) та кількість продукції (робіт, послуг), а також вимоги до їхньої якості. Предметом договору є дії (або утримання від дій), які повинна виконати (або утриматися від виконання) зобов'язана сторона;

2) **ціна договору** визначається в порядку, встановленому ГК України, іншими законами, актами Кабінету Міністрів України. **Ціна договору (тариф)** – це форма грошового визначення вартості продукції (робіт, послуг), яку реалізують суб'єкти господарювання (зазвичай вона визначається у специфікаціях);

3) **строк дії договору** – це час, упродовж якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору. На цей період часу встановлюється господарський договірний зв'язок між сторонами і протягом нього договір підлягає виконанню у повному обсязі.

Крім цих істотних умов, для договорів певного виду спеціальним законодавством можуть бути визначені й інші істотні умови.

При укладанні господарських договорів сторони можуть визначати зміст договору на основі:

1) вільного волевиявлення, коли сторони мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови договору, що не суперечать законодавству;

2) примірного договору, рекомендованого органом управління суб'єктам господарювання для використання при укладанні ними договорів, коли сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст;

3) типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів

України, чи у випадках, передбачених законом, іншим органом державної влади, коли сторони не можуть відступати від змісту типового договору, але мають право конкретизувати його умови;

4) договору приєднання, запропонованого однією стороною для інших можливих суб'єктів, коли ці суб'єкти у разі вступу в договір не мають права наполягати на зміні його змісту.

Господарський договір за загальним правилом викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами та скріпленого печатками.

Допускається укладання господарських договорів у **спрощений спосіб**, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів.

Класичний порядок укладання господарського договору проходить у декілька етапів:

1) на першому етапі однією зі сторін пропонується іншій стороні **проект договору**;

2) на другому етапі може бути:

2.1. **оформлення договору** (у разі, якщо сторона, яка одержала проект договору, згодна з його умовами). Строк – 20 днів після одержання проекту договору;

2.2. **складання протоколу розбіжностей** (за наявності заперечень щодо окремих умов договору). Строк – 20 днів після одержання проекту договору;

3) на третьому етапі відбувається розгляд протоколу розбіжностей у 20-денний термін і вживання заходів для врегулювання розбіжностей;

4) на четвертому етапі може бути:

4.1. у разі досягнення сторонами згоди за усіма розбіжностями проходить передача протоколу узгодження розбіжностей, листів, телеграм, телетайпограм і укладання договорів;

4.2. за згоди обох сторін неврегульовані розбіжності передаються до господарського суду;

4.3. у випадку незгоди хоча б однієї зі сторін договір вважається неукладеним і сторони ведуть пошук нових контрагентів.

5. Способи забезпечення виконання господарських зобов'язань

Способи забезпечення виконання господарських зобов'язань умовно поділяють на цивільно-правові та господарсько-правові.

Цивільно-правові способи являють собою:

■ **неустойку** (штраф, пеню) – грошову суму або інше майно, які боржник зобов'язаний передати кредитору у випадку порушення боржником зобов'язання;

■ **поручительство**, за договором чого поручитель ручається перед кредитором боржника за виконання ним свого зобов'язання. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником;

■ **гарантію**, за якою банк або інша фінансова установа, страхова організація гарантує кредитору виконання боржником свого зобов'язання;

■ **заставу**, в силу якої кредитор (заставоутримувач) має право у випадку невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, що забезпечено заставою, отримати задоволення за рахунок майна, що перебуває у заставі, переважно перед іншими кредиторами цього боржника;

■ **притримування**, в силу якого кредитор, який правомірно володіє майном, що підлягає передачі боржнику або особі, що вказана боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання відносно сплати цього майна або відшкодування кредитору пов'язаних з ним витрат або інших збитків має право притримати її в себе до виконання боржником зобов'язання;

■ **завдаток** – грошову суму або рухоме майно, яке видається кредитору боржником у рахунок платежів, що належать йому за договором, на підтвердження зобов'язання або на забезпечення його виконання.

Господарські способи забезпечення виконання господарських зобов'язань передбачають:

■ **Виконання господарського зобов'язання третьою особою** (стаття 194 ГК України);

■ **Передачу (делегування) прав у господарських зобов'язаннях** (стаття 195 ГК України);

■ **Виконання господарських зобов'язань, у яких беруть**

участь кілька управнених або кілька зобов'язаних суб'єктів (стаття 196 ГК України).

Але основними господарсько-правовими способами забезпечення виконання господарських зобов'язань є:

- **правова робота на підприємстві;**
- **позитивне стимулювання;**
- **негативне стимулювання.**

ВИСНОВКИ ЗА ТЕМОЮ:

Отже, на основі лекції можна відзначити, що:

– господарські зобов'язання можуть породжувати господарські договори і навпаки. Господарські зобов'язання та господарські договори можуть бути різних видів та передбачати різний рівень обов'язків їх сторін;

– господарські договори визначають права та обов'язки сторін при здійсненні усіх можливих господарських операцій. І саме через таку поширеність і масовість часто трапляються порушення умов господарських договорів, що вимагає захисту прав суб'єктів господарювання;

– для мінімізації порушень умов господарських договорів необхідно максимально ретельно прописувати усі істотні умови й узгоджувати суперечливі моменти;

– з метою забезпечення виконання господарських зобов'язань можна використовувати різні засоби. Серед цивільно-правових засобів можна назвати неустойку (штраф, пеню), поручительство, гарантію, заставу, притримування, завдаток. Виділяють декілька господарсько-правових способів, найбільш дієвими з яких є правова робота на підприємстві, а також позитивне і негативне стимулювання.

Завдання для самоконтролю

1. Скласти схему видів господарських зобов'язань і господарських договорів.

2. Скласти схему можливих видів способів укладання господарських договорів.

3. Скласти схему засобів забезпечення виконання господарських зобов'язань.

4. Скласти схему можливих видів господарських договорів.

5. Скласти схему класичного порядку укладання господарських договорів.

6. Скласти схему можливих видів позитивного і негативного стимулювання як засобів забезпечення виконання господарських договорів.

Питання для самоконтролю

1. Поняття господарського договору.
2. Поняття та функції господарських зобов'язань.
3. Види господарських зобов'язань.
4. Види господарських договорів і обсяг прав їх учасників.
5. Способи укладання господарських договорів.
6. Зміст господарських договорів різних видів.
7. Істотні умови господарських договорів.
8. Класичний порядок укладання господарського договору.
9. Укладання господарських договорів у спрощений спосіб.
10. Цивільно-правові способи забезпечення виконання господарських договорів.
11. Господарсько-правові способи забезпечення виконання господарських договорів.
12. Правова робота на підприємстві як найбільш дієвий засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Теми рефератів

1. Договірна і позовна робота на підприємстві у колишньому СРСР.
2. Договірна і позовна робота на підприємстві у країнах СНД.
3. Договірна і позовна робота на підприємстві у країнах ЄС.
4. Договірна і позовна робота на підприємстві у США та Японії.
5. Поняття та види господарських договорів у зарубіжних країнах.
6. Способи забезпечення виконання господарських договорів у колишньому СРСР.
7. Способи забезпечення виконання господарських договорів у країнах ЄС.

Тема 5.

Захист майнових інтересів суб'єктів господарювання

План:

1. Види майна в Україні.
2. Правовий режим майна суб'єктів господарювання.
3. Захист майнових інтересів суб'єктів господарювання при роздержавленні і приватизації державного майна.
4. Захист корпоративних прав у сфері господарювання.

1. Види майна в Україні

МАЙНО – сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

Залежно від економічної форми майнові цінності належать до: **основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів.**

Основні фонди виробничого і невиробничого призначення – будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар та інше майно тривалого використання, віднесене законодавством до основних фондів

Оборотні засоби – сировина, паливо, матеріали, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого і невиробничого призначення, що віднесено законодавством до оборотних засобів.

Кошти у складі майна суб'єктів господарювання – гроші у національній та іноземній валюті, призначені для здійснення товарних відносин цих суб'єктів з іншими суб'єктами, а також фінансових відносин відповідно до законодавства.

Товари у складі майна суб'єктів господарювання – вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги.

2. Правовий режим майна суб'єктів господарювання

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ – встановлені правовими засобами порядок

та умови придбання (привласнення) майна, здійснення суб'єктом господарювання повноважень з володіння, користування і розпорядження ним, функцій управління майном, а також його правової охорони.

В залежності від правового режиму майна визначається компетенція суб'єкта господарювання стосовно цього майна. Обсяг компетенції стосовно майна суб'єктів господарювання визначається трьома основними правовими режимами:

ПРАВО ВЛАСНОСТІ – основне речове право у сфері господарювання, на основі якого суб'єкт господарювання на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіє, користується і розпоряджається належним йому (їм) майном, у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених ГК України.

ПРАВО ГОСПОДАРСЬКОГО ВІДАННЯ – речове право суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених ГК України та іншими законами.

ПРАВО ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ – речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених ГК України та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом) [3, с. 358].

Але крім цих основних правових режимів майно може бути у лізингу, оренді чи концесії. У таких випадках частіше іде мова лише про користування майном, але спірних питань виникає не менше.

ДЖЕРЕЛАМИ ФОРМУВАННЯ МАЙНА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ Є:

- грошові та матеріальні внески засновників;
- доходи від реалізації продукції (робіт, послуг);

- доходи від цінних паперів;
- капітальні вкладення і дотації з бюджетів;
- надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм;
- придбання майна інших суб'єктів;
- кредити банків та інших кредиторів;
- безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян;
- інші джерела, не заборонені законом.

3. Захист майнових інтересів суб'єктів господарювання при роздержавленні і приватизації державного майна

ПРИВАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА (ПРИВАТИЗАЦІЯ) – це відчуження майна, що перебуває у державній власності, і майна, що належить Автономній Республіці Крим, на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до законодавства, з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України.

Приватизація здійснюється на основі принципів:

- законності;
- державного регулювання та контролю;
- надання громадянам України пріоритетного права на придбання державного майна;
- надання пільг для придбання державного майна членам трудових колективів підприємств, що приватизуються;
- забезпечення соціальної захищеності та рівності прав участі громадян України у процесі приватизації;
- продажу об'єктів приватизації з урахуванням їх індивідуальних особливостей виключно за кошти;
- пріоритетного права трудових колективів на придбання майна своїх підприємств;
- створення сприятливих умов для залучення інвестицій;
- додержання антимонопольно-конкурентного законодавства;
- повного, своєчасного та достовірного інформування громадян про порядок приватизації та відомості про об'єкти приватизації;
- врахування особливостей приватизації об'єктів зв'язку,

агропромислового комплексу, гірничодобувної промисловості, незавершеного будівництва, невеликих державних підприємств, підприємств із змішаною формою власності та об'єктів науково-технічної сфери;

- застосування переважно конкурентних способів у разі:

- приватизації невеликих державних підприємств, законсервованих об'єктів та об'єктів незавершеного будівництва, підприємств торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування населення, готельного господарства, туристичного комплексу;

- продажу акцій публічних акціонерних товариств, створених на базі середніх та великих підприємств.

СПОСОБИ ПРИВАТИЗАЦІЇ:

приватизація державного майна здійснюється шляхом:

- продажу об'єктів приватизації на аукціоні, за конкурсом;
- продажу акцій (часток, паїв), що належать державі у господарських товариствах, на аукціоні, за конкурсом, на фондових біржах та іншими способами, що передбачають загальнодоступність та конкуренцію покупців;

- продажу на конкурсній основі цілісного майнового комплексу державного підприємства, що приватизується, або контрольного пакета акцій публічного акціонерного товариства при поданні покупцем відповідних документів;

- викупу майна державного підприємства згідно з альтернативним планом приватизації.

Неконкурентні способи продажу майна державних підприємств застосовуються щодо об'єктів, не проданих на аукціоні, за конкурсом.

Приватизація законсервованих об'єктів та об'єктів незавершеного будівництва, підприємств торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування населення, готельного господарства, туристичного комплексу здійснюється шляхом: продажу на аукціоні, за конкурсом; викупу.

Приватизація зазначених об'єктів здійснюється у порядку, передбаченому Законом України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» та Державною програмою приватизації.

За рішенням органів приватизації законсервовані об'єкти та об'єкти незавершеного будівництва можуть передаватися на умовах відповідного договору особам, які можуть бути покупцями відповідно

до законодавства, для завершення будівництва або вноситися до статутного фонду господарського товариства як державна частка з наступною її приватизацією в порядку, встановленому законодавством України.

Приватизація майна невеликих державних підприємств (об'єктів малої приватизації) здійснюється відповідно до Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)».

У разі прийняття після закінчення строку дії концесійного договору рішення про приватизацію майна об'єкта, що надавався у концесію, у колишнього концесіонера виникає право на викуп цього майна згідно з визначеними умовами приватизації, якщо ним у зв'язку з виконанням умов концесійного договору створено (побудовано) це майно або здійснено його поліпшення вартістю не менш як 25 відсотків вартості майна на момент приватизації.

Державні органи приватизації (Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва у районах і містах, органи приватизації в Автономній Республіці Крим, що становлять єдину систему державних органів приватизації в Україні) у межах своєї компетенції здійснюють такі основні повноваження:

- змінюють у процесі приватизації організаційну форму підприємств, що перебувають у державній власності;
- здійснюють повноваження власника державного майна у процесі приватизації;
- виступають орендодавцем майна, що перебуває у державній власності, згідно із законодавством;
- продають майно, що перебуває у державній власності, у процесі його приватизації, включаючи майно ліквідованих підприємств, об'єктів незавершеного будівництва та колишнє військове майно, що набуло статусу цивільного, а також акції (частки, паї), що належать державі у майні господарських товариств;
- створюють комісії з приватизації;
- затверджують плани приватизації майна, що перебуває у державній власності, плани розміщення акцій акціонерних товариств у процесі приватизації;
- розробляють проекти державних програм приватизації і подають їх на затвердження Верховній Раді України;
- укладають угоди щодо проведення підготовки об'єктів до приватизації та їх продажу;

- укладають угоди щодо проведення експертної оцінки вартості об'єктів приватизації;
- здійснюють ліцензування комісійної, представницької та комерційної діяльності з приватизаційними паперами;
- виступають з боку держави засновником підприємств із змішаною формою власності;
- беруть участь у розробці міжнародних договорів України з питань державної власності та її використання;
- здійснюють захист майнових прав державних підприємств, організацій, установ, а також акцій (часток, паїв), що належать державі, на території України та за її кордоном;
- контролюють виконання умов договорів купівлі-продажу державного майна;
- здійснюють інші повноваження, передбачені цим законодавством України з питань приватизації.

Приватизації не підлягають об'єкти, що мають загальнодержавне значення, а також казенні підприємства.

До об'єктів, що мають загальнодержавне значення, відносяться майнові комплекси підприємств, їх структурних підрозділів, основним видом діяльності яких є виробництво товарів (робіт, послуг), що мають загальнодержавне значення.

Загальнодержавне значення мають:

а) об'єкти, які забезпечують виконання державою своїх функцій, забезпечують обороноздатність держави, її економічну незалежність, та об'єкти права власності українського народу, майно, що становить матеріальну основу суверенітету України, зокрема:

1) майно органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, майно Збройних Сил України (крім майна, щодо якого законом встановлено особливості приватизації), Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, правоохоронних і митних органів; 2) надра, корисні копалини загальнодержавного значення, водні ресурси та інші природні ресурси, які є об'єктами права власності Українського народу; 3) майнові комплекси підприємств з лісовідновлення, лісорозведення та охорони лісу, лісництва, їх підрозділи; 4) сортовипробувальні станції, дільниці, інші організації з експертизи сортів рослин; 5) золотий і валютний фонди та запаси, державні матеріальні резерви; 6) емісійна система, майнові комплекси підприємств і установ, що забезпечують випуск та

зберігання грошових знаків і цінних паперів; 7) радіотелевізійні передавальні центри, а також об'єкти, що забезпечують зв'язком органи законодавчої та виконавчої влади; 8) державні радіоканали та телевізійні канали; 9) засоби урядового, фельд'єгерського та спеціального зв'язку; 10) інші об'єкти права державної власності, які забезпечують виконання державою своїх функцій;

б) об'єкти, діяльність яких забезпечує соціальний розвиток, збереження та підвищення культурного, наукового потенціалу, духовних цінностей, зокрема:

1) об'єкти Національного космічного агентства України при Кабінеті Міністрів України; 2) архіви; 3) майнові комплекси установ Національної академії наук України з основних напрямів досліджень; 4) об'єкти культури, мистецтва, архітектури, меморіальні комплекси, заповідники, парки тощо загальнонаціонального значення; 5) об'єкти освіти, фізичної культури, спорту і науки, що фінансуються з державного бюджету;

в) об'єкти, контроль за діяльністю яких з боку держави гарантує захист громадян від наслідків впливу неконтрольованого виготовлення, використання або реалізації небезпечної продукції, послуг або небезпечних виробництв, зокрема:

1) майнові комплекси підприємств по виготовленню та ремонту всіх видів зброї, яка є на озброєнні Збройних Сил України, Служби безпеки України; 2) майнові комплекси підприємств по випуску наркотичних, бактеріологічних, біологічних, психотропних, сильнодіючих хімічних та отруйних засобів (крім аптек); 3) майнові комплекси підприємств, що забезпечують діяльність у сфері обігу зброї та радіоактивних речовин; 4) захисні споруди цивільної оборони; 5) полігони, будови, споруди та устаткування для захоронення твердих промислових та побутових відходів, скотомогильники;

г) об'єкти, які забезпечують життєдіяльність держави в цілому, зокрема:

1) структурні підрозділи майнових комплексів, що забезпечують постійне розміщення і зберігання державних резервів і мобілізаційних запасів; 2) пенітенціарні заклади; 3) майнові комплекси підприємств геологічної, картографічної, гідрометеорологічної служб, служби контролю за станом навколишнього природного середовища; 4) об'єкти державних систем стандартизації, метрології та сертифікації продукції; 5) майнові комплекси підприємств авіаційної промисловості; 6) автомобільні дороги, крім тих, що належать підприємствам до першого розгалуження їх за межами території цих

підприємств; 7) майнові комплекси підприємств, які здійснюють виробництво основної залізничної техніки (електровози, тепловози, дизель-поїзди, вагони); 8) майнові комплекси підприємств залізничного транспорту з їх інфраструктурою; 9) метрополітен, міський електротранспорт; 10) майно, що забезпечує цілісність об'єднаної енергетичної системи України та диспетчерське (оперативно-технологічне) управління, магістральні та міждержавні електричні мережі; 11) атомні електростанції, гідроелектростанції з греблями, що забезпечують водопостачання споживачам та проведення гідромеліоративних робіт, теплоелектроцентралі; 12) магістральні нафто- і газопроводи та магістральний трубопровідний транспорт, що обслуговують потреби держави в цілому, підземні нафто- та газосховища; 13) транспортні засоби спеціального призначення, що забезпечують виконання робіт, пов'язаних з ліквідацією пожеж, наслідків стихійних лих; 14) об'єкти інженерної інфраструктури та благоустрою міст, включаючи мережі, споруди, устаткування, які пов'язані з постачанням споживачам води, газу, тепла, а також відведенням і очищенням стічних вод; 15) майнові комплекси структурних підрозділів хлібоприймальних і хлібозаготівельних підприємств, що забезпечують розміщення і зберігання мобілізаційних запасів, та майно хлібоприймальних і хлібозаготівельних підприємств, що входить до статутного фонду Державної акціонерної компанії «Хліб України»; 16) майнові комплекси підприємств соляної промисловості; 17) акваторії портів, причали всіх категорій і призначень, причальні у портах і гідрографічні споруди, набережні причалів; 18) захисні споруди та системи сигналізації, портові системи інженерної інфраструктури та споруди зв'язку, енерговодопостачання та водовідведення, автомобільні дороги та залізничні колії (до першого розгалуження за межами території порту), навчальний та гідрографічний флот, майнові комплекси судноплавних інспекцій; 19) водосховища і водогосподарські канали комплексного призначення, міжгосподарські меліоративні системи, гідротехнічні захисні споруди; 20) майнові комплекси підприємств, що виготовляють спирт, вина і лікеро-горілчані вироби; 21) крематорії, кладовища.

Під час роздержавлення і приватизації найчастіше страждають інтереси сумлінних суб'єктів господарювання – учасників конкурсу від змови несумлінних учасників конкурсу з органами державної влади та місцевого самоврядування. У таких випадках останнім можуть створюватися умови для виграшу конкурсу. У підсумку суб'єкт, який

міг запропонувати більшу грошову суму та кращі умови приватизації і використання об'єкта приватизації, протиправно усувається від участі у конкурсі, а «переможець» конкурсу виплатить державі значно меншу суму, ніж це міг зробити потенційний сумлінний переможець.

Для мінімізації настання таких ситуацій суб'єкт господарювання повинен якісно підготувати власні документи, зробити процедуру проведення конкурсу максимально прозорою, залучивши ЗМІ. Крім цього, сумлінний суб'єкт господарювання повинен заздалегідь потурбуватися про залучення до конкурсного процесу правоохоронних органів – зокрема прокуратури, а також Фонду державного майна України та інших органів.

Можуть також порушуватися інтереси держави та народу України, коли не завжди законними методами знімається мораторій на приватизацію об'єктів, що мають загальнодержавне значення. Мінімізувати ці процеси можливо за рахунок застосування механізмів, названих вище.

4. Захист корпоративних прав у сфері господарювання

Корпоративними правами є права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Володіння корпоративними правами не вважається підприємництвом. Законом можуть бути встановлені обмеження певним особам щодо володіння корпоративними правами та/або їх здійснення.

Корпоративні права держави та активи суб'єктів господарювання, у статутному фонді яких визначено частку держави, підлягають оцінці за методикою, що затверджується Кабінетом Міністрів України, відповідно до вимог закону.

Державні корпоративні права захищаються законодавством за спеціальними правилами. Так, існує правило «золотої акції», згідно з яким держава може мати відносно невелику частку (10 або й менше відсотків) у майні акціонерного товариства, проте мати право «вето»

під час прийняття певних рішень загальними зборами акціонерів. Корпоративні права громадян та суб'єктів господарювання можуть бути захищені у господарському суді.

ВИСНОВКИ ЗА ТЕМОЮ:

Отже, на основі лекції можна відзначити, що:

– для здійснення ефективної господарської діяльності суб'єкти господарювання повинні мати майно на певному правовому режимі. До складу майна входять основні фонди, оборотні засоби, грошові та інші кошти, товари;

– правовий режим майна суб'єктів господарювання визначає межі володіння, користування і розпорядження майном. До основних правових режимів майна належать право власності, право господарського відання і право оперативного управління;

– для ефективного використання майна держава застосовує механізми приватизації, що передбачають передачу майна у власність недержавним суб'єктам господарювання на платній конкурсній основі. Під час приватизації трапляється велика кількість порушень прав держави та суб'єктів господарювання – учасників конкурсу;

– особливим видом майна є акції, власники яких мають корпоративні права, що передбачають здійснення повноважень з управління справами акціонерного товариства. Проте з приводу корпоративних прав можуть виникати порушення. Спори з приводу захисту корпоративних прав розглядаються у господарських судах.

Завдання для самоконтролю

1. Скласти аналітичну таблицю компетенції суб'єктів господарювання, які діють на основі різного правового режиму майна.

2. Скласти таблицю можливих джерел формування майнової бази суб'єктів господарювання.

3. Скласти таблицю можливих порушень майнових прав суб'єктів господарювання.

4. Скласти таблицю зловживань правами, правопорушень та злочинів, що допускаються під час приватизації.

Питання для самоконтролю

1. Поняття майна у сфері господарювання.

2. Види майна у сфері господарювання.

3. Способи та джерела формування майнової бази суб'єктів господарювання.

4. Право власності як основне речове право у сфері господарювання.

5. Право господарського відання.

6. Право оперативного управління.

7. Поняття приватизації.

8. Способи приватизації державного та комунального майна.

9. Права учасників процедури приватизації.

10. Об'єкти, що не підлягають приватизації.

Темати рефератів

1. Порівняльно-правова характеристика права господарського відання та права оперативного управління.

2. Право господарського використання майна як специфічний вид правового режиму майна.

3. Засоби захисту прав держави та суб'єктів господарювання у процесі приватизації.

4. Законодавство, яким визначається правовий режим майна у США, Японії, країнах ЄС.

Тема 6.

Захист прав суб'єктів господарювання при банкрутстві

План:

1. Поняття неплатоспроможності та банкрутства.
2. Нормативно-правова характеристика банкрутства.
3. Досудовий захист та захист учасників процедури банкрутства у суді.
4. Захист учасників процедури банкрутства на стадіях:
 - а) розпорядження майном боржника;
 - б) санації;
 - в) ліквідації;
 - г) мирової угоди.
5. Особливості захисту прав суб'єктів господарювання при порушенні їхніх прав на кожній стадії процедури банкрутства.

1. Поняття неплатоспроможності та банкрутства

Неплатоспроможність – неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності;

Неплатоспроможність може бути абсолютною та відносною. Відносна неплатоспроможність передбачає неспроможність через тимчасові фінансові ускладнення погасити прострочену кредиторську заборгованість при наявності майнових активів, що значно перевищують її розмір. Абсолютна неплатоспроможність передбачає відновлення платоспроможності лише із застосуванням судових процедур.

Абсолютна неплатоспроможність може бути відновлювальною, коли за посередництва санаційних механізмів боржник може відновити платоспроможність.

А невідновлювальна абсолютна неплатоспроможність передбачає застосування процедури ліквідації. Саме ця неплатоспроможність є банкрутством.

Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані

судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Учасники провадження у справі про банкрутство – сторони, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, а також у випадках, передбачених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство, Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа акціонерів або учасників товариств з обмеженою чи додатковою відповідальністю.

Сторони у справі про банкрутство – кредитори (представник комітету кредиторів), боржник (банкрут):

боржник – суб'єкт підприємницької діяльності, неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі зобов'язання щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів), протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати;

суб'єкт банкрутства (банкрут) – боржник, неспроможність якого виконати свої грошові зобов'язання встановлена господарським судом. Суб'єктами банкрутства не можуть бути відокремлені структурні підрозділи юридичної особи (філії, представництва, відділення тощо);

кредитор – юридична або фізична особа, яка має у встановленому порядку підтвержені документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника, а також органи державної податкової служби та інші державні органи, які здійснюють контроль за правильністю та своєчасністю справляння страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів):

конкурсні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство та вимоги яких не забезпечені заставою майна боржника. До конкурсних

кредиторів відносяться також кредитори, вимоги яких до боржника виникли внаслідок правонаступництва за умови виникнення таких вимог до порушення провадження у справі про банкрутство;

поточні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, які виникли після порушення провадження у справі про банкрутство;

арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) – людина, яка має ліцензію, видану в установленому законодавством порядку, та діє на підставі ухвали господарського суду:

розпорядник майна – людина, на яку у встановленому Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» порядку покладаються повноваження щодо нагляду та контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника на період провадження у справі про банкрутство в порядку, встановленому названим Законом;

керуючий санацією – людина, яка відповідно до рішення господарського суду організовує здійснення санації боржника;

ліквідатор – людина, яка відповідно до рішення господарського суду організовує здійснення ліквідаційної процедури боржника, визнаного банкрутом, та забезпечує задоволення визнаних судом вимог кредиторів у встановленому Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» порядку.

2. Нормативно-правова характеристика банкрутства

Сьогодні банкрутство СПД регулюється Господарським процесуальним кодексом України, Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», а банкрутство банків – Законом України «Про банки і банківську діяльність». Особливістю сучасного періоду розвитку є продебіторський характер Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (це редакція Закону № 4212-VI від 22 грудня 2011 року). А перша його редакція від 14 травня 1992 року № 2343-XII носила назву: Закон України «Про банкрутство». Завданням тодішнього Закону була якомога скоріша ліквідація банкрута і повернення грошей кредиторам. Вважаємо сучасний стан речей виправданим.

3. Досудовий захист та захист учасників процедури банкрутства у суді

Справу про банкрутство можуть ініціювати кредитори або боржник.

Підставами для ініціювання справи про банкрутство кредиторами є:

I) наявність вимог кредитора (кредиторів) до боржника, що сукупно складають не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати;

II) ці вимоги не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку;

III) ці вимоги є безспірними:

безспірні вимоги кредиторів – вимоги кредиторів, визнані боржником, інші вимоги кредиторів, підтверджені виконавчими документами чи розрахунковими документами, за якими відповідно до законодавства здійснюється списання коштів з рахунків боржника.

Заява про порушення справи про банкрутство подається боржником або кредитором у письмовій формі, підписується керівником боржника чи кредитора (іншою особою, повноваження якої визначені законодавством або установчими документами), громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності (його представником) і **повинна містити**:

– найменування господарського суду, до якого подається заява;

– найменування (прізвище, ім'я та по батькові) боржника, його поштову адресу;

– найменування кредитора, його поштову адресу, якщо кредитором є суб'єкт господарювання зі статусом юридичної особи, якщо кредитор – людина, то в заяві зазначаються прізвище, ім'я та по батькові, а також місце її проживання;

– номер (код), що ідентифікує кредитора як платника податків;

– виклад обставин, які підтверджують неплатоспроможність боржника, із зазначенням суми боргових вимог кредиторів, а також строку їх виконання, розміру неустойки (штрафів, пені), реквізитів розрахункового документа про списання коштів з банківського або кореспондентського рахунку боржника та дату його прийняття банківською установою боржника до виконання;

– перелік документів, що додаються до заяви.

Боржник зобов'язаний звернутися в місячний строк до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство у разі виникнення таких обставин:

– задоволення вимог одного або кількох кредиторів приведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами;

– орган боржника, уповноважений відповідно до установчих документів або законодавства прийняти рішення про ліквідацію боржника, прийняв рішення про звернення в господарський суд із заявою боржника про порушення справи про банкрутство;

– при ліквідації боржника не у зв'язку з процедурою банкрутства встановлено неможливість боржника задовольнити вимоги кредиторів у повному обсязі.

Після прийняття суддею заяви і винесення ухвали про порушення провадження у справі про банкрутство починається перша процедура – розпорядження майном боржника.

Але стаття 6 останньої редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» передбачає проведення санації боржника до відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство, яка ініціюється боржником або кредитором.

4. Захист учасників процедури банкрутства на різних стадіях

4.1. РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОМ БОРЖНИКА – система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження та ефективного використання майнових активів боржника та проведення аналізу його фінансового становища. Триває 115 днів з можливістю продовження господарським судом за вмотивованим клопотанням розпорядника майна, комітету кредиторів або боржника не більше, ніж на два місяці.

Суддя, прийнявши заяву про порушення справи про банкрутство, не пізніше ніж на п'ятий день з дня її надходження виносить і направляє сторонам та державному органу з питань банкрутства ухвалу про порушення провадження у справі про банкрутство, в якій вказується:

– дата проведення підготовчого засідання суду;

– прізвище, ім'я та по батькові арбітражного керуючого, визначеного автоматизованою системою з числа осіб, внесених до

Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України.

Ухвалою про прийняття заяви про відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство господарський суд має право вирішити питання про:

– зобов'язання заявника, боржника та інших осіб надати суду додаткові відомості, необхідні для вирішення питання про відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство;

– вжиття заходів щодо забезпечення вимог кредиторів шляхом заборони власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном) боржника та боржнику приймати рішення щодо ліквідації, реорганізації боржника, а також відчужувати основні засоби.

До дати проведення підготовчого засідання боржник зобов'язаний подати в господарський суд та заявнику відзив на заяву про порушення справи про банкрутство.

Відзив боржника повинен містити:

– наявні у боржника заперечення щодо вимог заявника (заявників);

– загальну суму заборгованості боржника перед кредиторами за зобов'язаннями, що передбачають виплату грошей, у тому числі зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), із виплати заробітної плати;

– відомості про наявне у боржника майно, а також про всі рахунки боржника в установах банків та інших фінансово-кредитних установах, реквізити рахунків;

– відомості про всі рахунки, на яких обліковуються цінні папери, що належать боржнику у зберігачів, депозитаріїв, утримувачів, їх реквізити;

– відомості про проведення боржником діяльності, пов'язаної із державною таємницею;

– докази необґрунтованості вимог заявника (за їх наявності).

У підготовчому засіданні господарський суд розглядає подані документи, заслуховує пояснення сторін, оцінює обґрунтованість заперечень боржника, а також вирішує інші питання, пов'язані з розглядом справи.

За наслідками розгляду заяви про порушення справи про банкрутство та відзиву боржника господарський суд виносить ухвалу про:

- відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство;
- відмову у відкритті провадження (проваджень) у справі про банкрутство.

В ухвалі про відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство зазначається про:

- відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство;
- визнання вимог кредитора та їх розмір;
- введення мораторію на задоволення вимог кредиторів;
- введення процедури розпорядження майном;
- призначення розпорядника майна, встановлення розміру оплати його послуг та джерела її сплати;
- вжиття заходів щодо забезпечення вимог кредиторів шляхом заборони боржнику та власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном) боржника приймати рішення щодо ліквідації, реорганізації боржника, а також відчужувати основні засоби та предмети застави;
- строк подання розпорядником майна до господарського суду відомостей про результати розгляду вимог кредиторів, який не може перевищувати місяця та двадцяти днів після дати проведення підготовчого засідання суду;
- дату складення розпорядником майна реєстру вимог кредиторів та подання його на затвердження до господарського суду, яка не може бути пізніше місяця та двадцяти днів після дати проведення підготовчого засідання суду;
- дату попереднього засідання суду, яке має відбутися не пізніше двох місяців та десяти днів, а в разі великої кількості кредиторів – не пізніше трьох місяців після дати проведення підготовчого засідання суду;
- строк проведення розпорядником інвентаризації майна боржника, який не може перевищувати двох місяців, а в разі значного обсягу майна – трьох місяців після дати проведення підготовчого засідання суду.

З метою виявлення усіх кредиторів та осіб, які виявили бажання взяти участь у санації боржника, здійснюється офіційне оприлюднення оголошення про порушення справи про банкрутство на офіційному веб-сайті Касаційного господарського суду України в мережі Інтернет.

Таке оголошення має містити повне найменування боржника, його поштову адресу, банківські реквізити, найменування та адресу господарського суду, номер справи, відомості про розпорядника майна, граничний строк подання заяв конкурсних кредиторів з вимогами до боржника.

Процедура розпорядження майном вводиться господарським судом одночасно з винесенням ухвали про відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство.

Ухвала про відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство не пізніше трьох днів з дня її винесення надсилається боржнику, кредиторам (кредиторам) та іншим особам, які беруть участь або мають взяти участь у цій справі (власнику майна, органу, уповноваженому управляти майном боржника тощо), органу доходів і зборів, місцевому загальному суду, відповідному органу або особі, яка здійснює примусове виконання судових рішень, рішень інших органів за місцезнаходженням (місцем проживання) боржника.

Одночасно з відкриттям провадження (проваджень) у справі про банкрутство вводиться **Мораторій на задоволення вимог кредиторів**, про що зазначається в ухвалі господарського суду.

Мораторій на задоволення вимог кредиторів – зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), термін виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до дня введення мораторію.

Дія мораторію на задоволення вимог кредиторів не поширюється на вимоги поточних кредиторів; на виплату заробітної плати та нарахованих на ці суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та життю громадян; на виплату авторської винагороди, аліментів, а також на вимоги за виконавчими документами немайнового характеру, що зобов'язують боржника вчинити певні дії чи утриматися від їх вчинення.

Наведене положення сприятиме як захисту інтересів самого боржника, так і дозволить іншим суб'єктам господарювання, що є потенційними контрагентами, укласти нові угоди з ним.

Попереднє засідання господарського суду проводиться не пізніше двох місяців та 10 днів, а в разі великої кількості кредиторів – 3 місяців після проведення підготовчого засідання суду. Про попереднє засідання суду повідомляються сторони, а також інші учасники провадження у справі про банкрутство, визнані такими відповідно до Закону.

У попередньому засіданні господарський суд розглядає реєстр вимог кредиторів, вимоги кредиторів, щодо яких були заперечення боржника і які не були включені розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів.

За результатами розгляду господарський суд виносить ухвалу, в якій зазначається:

- розмір та перелік усіх визнаних судом вимог кредиторів, які вносяться розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів;
- розмір та перелік не визнаних судом вимог кредиторів;
- дата проведення зборів кредиторів та комітету кредиторів;
- дата підсумкового засідання суду, на якому буде винесено ухвалу про санацію боржника чи постанову про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, чи ухвалу про закриття провадження у справі про банкрутство або ухвалу про продовження строку процедури розпорядження майном та відкладення підсумкового засідання суду.

Протягом десяти днів після винесення ухвали за результатами попереднього засідання господарського суду розпорядник майна письмово повідомляє кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів, уповноважену особу працівників боржника та уповноважену особу засновників (учасників, акціонерів) боржника про місце і час проведення зборів кредиторів та організовує їх проведення.

На час дії процедур банкрутства збори кредиторів обирають комітет кредиторів у складі не більше семи осіб.

У підсумковому засіданні суду у процедурі розпорядження майном боржника здійснюється перехід до наступної судової процедури (процедури санації, ліквідації, мирової угоди) або закривається провадження у справі.

До закінчення процедури розпорядження майном боржника збори кредиторів зобов'язані прийняти одне з таких рішень:

– схвалити план санації та подати до господарського суду клопотання про введення процедури санації і затвердження плану санації;

– відхилити план санації та подати до господарського суду клопотання про введення процедури санації і зобов'язання керуючого санацією підготувати план санації;

– подати до господарського суду клопотання про введення процедури санації і зобов'язання керуючого санацією підготувати план санації у разі його неподання боржником;

– подати до господарського суду клопотання про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури;

– подати до господарського суду клопотання про укладення мирової угоди.

4.2. САНАЦІЯ – система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Санація вводиться на строк 6 місяців. А за вмотивованим клопотанням керуючого санацією чи комітету кредиторів цей строк може бути продовжено не більше ніж на дванадцять місяців.

Протягом трьох місяців з дня винесення ухвали про санацію боржника керуючий санацією зобов'язаний подати суду розроблений та схвалений комітетом кредиторів план санації боржника.

План санації має передбачати строк відновлення платоспроможності боржника.

План санації може містити умови про:

– виконання зобов'язань боржника третіми особами;

– задоволення вимог кредиторів іншим способом, що не суперечить законодавству;

– відшкодування коштів, витрачених на проведення зборів акціонерів та (або) засідань органів управління боржника відповідно до цього Закону.

План санації обов'язково повинен передбачати забезпечення погашення заборгованості боржника з виплати заробітної плати.

Заходами щодо відновлення платоспроможності боржника, які містять план санації, можуть бути:

1. реструктуризація підприємства;
2. перепрофілювання виробництва;
3. закриття нерентабельних виробництв;
4. відстрочення та/або розстрочення платежів або прощення (списання) частини боргів, про що укладається мирова угода;
5. ліквідація дебіторської заборгованості;
6. реструктуризація активів боржника відповідно до вимог цього Закону;
7. продаж частини майна боржника;
8. виконання зобов'язань боржника власником майна боржника та його відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань;
9. відчуження майна та погашення зобов'язань боржника шляхом заміщення активів;
10. звільнення працівників боржника, які не можуть бути задіяні в процесі виконання плану санації;
11. одержання кредиту для виплати вихідної допомоги працівникам боржника, які звільняються згідно з планом санації, що відшкодовується відповідно до вимог цього Закону позачергово за рахунок продажу майна боржника;
12. інші способи відновлення платоспроможності боржника.

План санації протягом семи днів від дня прийняття комітетом кредиторів рішення про його схвалення затверджується всіма забезпеченими кредиторами.

За п'ятнадцять днів до закінчення санації, а також за наявності підстав для дострокового припинення санації керуючий санацією зобов'язаний надати комітету кредиторів письмовий звіт і повідомити членів комітету кредиторів про час і місце проведення засідання комітету кредиторів.

Звіт керуючого санацією має містити:

- баланс боржника на останню звітну дату;
- рахунок прибутків і збитків боржника;
- відомості про наявність у боржника грошових коштів, які можуть бути спрямовані на задоволення вимог кредиторів боржника;
- відомості про дебіторську заборгованість боржника на дату подання звіту та про нереалізовані права, вимоги боржника;
- відомості про стан кредиторської заборгованості боржника на дату подання звіту.

До звіту керуючого санацією додаються докази задоволення вимог конкурсних кредиторів згідно з реєстром.

Одночасно із звітом керуючий санацією вносить до комітету кредиторів одну з пропозицій:

- 1) прийняття рішення про дострокове припинення процедури санації у зв'язку з відновленням платоспроможності боржника;
- 2) прийняття рішення щодо припинення процедури санації і укладення мирової угоди;
- 3) звернення до закінчення строку процедури санації, визначеного в плані санації, до господарського суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;
- 4) звернення до господарського суду з клопотанням про продовження процедури санації.

Звіт керуючого санацією має бути розглянутий комітетом кредиторів не пізніше десяти днів від дати його надходження.

4.3. ЛІКВІДАЦІЯ – припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, визнаного господарським судом банкрутом, з метою здійснення заходів щодо задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом продажу його майна.

Строк ліквідаційної процедури не може перевищувати дванадцяти місяців.

За клопотанням комітету кредиторів або інвесторів, або власника майна (органу, уповноваженого управляти майном) банкрута чи з власної ініціативи господарський суд може прийняти рішення про введення процедури санації й після визнання боржника банкрутом у разі наявності плану санації та до початку продажу майна банкрута.

У статті 45 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» визначено черговість задоволення вимог кредиторів:

1) у першу чергу задовольняються:

– вимоги щодо виплати заборгованості із заробітної плати перед працюючими та звільненими працівниками банкрута, грошові компенсації за всі невикористані дні щорічної відпустки та додаткової відпустки працівникам, які мають дітей, інші кошти, належні

працівникам у зв'язку з оплачуваною відсутністю на роботі (оплата часу простою не з вини працівника, гарантії на час виконання державних або громадських обов'язків, гарантії і компенсації при службових відрядженнях, гарантії для працівників, що направляються для підвищення кваліфікації, гарантії для донорів, гарантії для працівників, що направляються на обстеження до медичного закладу, соціальні виплати у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності за рахунок коштів підприємства тощо), а також вихідної допомоги, належної працівникам у зв'язку з припиненням трудових відносин та нарахованих на ці суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на зазначені цілі;

- вимоги кредиторів за договорами страхування;

- витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії, у тому числі:

- витрати на оплату судового збору;

- витрати кредиторів на проведення аудиту, якщо аудит проводився за рішенням господарського суду за рахунок їхніх коштів;

- витрати заявника на публікацію оголошення про порушення справи про банкрутство, введення процедури санації, визнання боржника банкрутом;

- витрати на публікацію в офіційних друкованих органах інформації про порядок продажу майна банкрута;

- витрати на публікацію в засобах масової інформації про поновлення провадження у справі про банкрутство у зв'язку з визнанням мирової угоди недійсною;

- вимоги щодо виплати основної грошової винагороди арбітражному керуючому;

- вимоги щодо відшкодування витрат арбітражного керуючого, пов'язаних із виконанням ним повноважень розпорядника майна, керуючого санацією боржника або ліквідатора банкрута;

- витрати арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), пов'язані з утриманням і збереженням майнових активів банкрута;

- витрати Гарантійного фонду виконання зобов'язань за складськими документами на зерно, пов'язані з набуттям ним права регресної вимоги щодо зернового складу, – у розмірі всієї виплаченої ним суми відшкодування вартості зерна;

2) у другу чергу – вимоги із зобов'язань, що виникли внаслідок

заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації у ліквідаційній процедурі відповідних платежів, у тому числі до Фонду соціального страхування України за громадян, які застраховані в цьому фонді, у порядку, встановленому КМУ, зобов'язань із сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, крім вимог, задоволених позачергово, з повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України, а також вимоги громадян – довіритель (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довіритель (вкладників);

3) у третю чергу – вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів); вимоги центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом;

4) у четверту чергу – вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі і вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи в процедурі санації боржника;

5) у п'яту чергу:

– вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного капіталу підприємства;

– вимоги щодо виплати додаткової грошової винагороди керуючому санацією або ліквідатору у частині 5 відсотків обсягу стягнутих на користь боржника активів (повернення грошових коштів, майна, майнових прав), які на дату відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство перебували у третіх осіб;

– вимоги щодо виплати додаткової грошової винагороди керуючому санацією або ліквідатору у частині 3 відсотків обсягу погашених вимог конкурсних кредиторів, які підлягають позачерговому задоволенню та віднесені до конкурсних;

6) у шосту чергу задовольняються інші вимоги.

Вимоги кожної наступної черги задовольняються в міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після повного задоволення вимог попередньої черги.

У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належить кожному кредиторів однієї черги.

4.4. МИРОВА УГОДА – домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та/або розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється шляхом укладення угоди між сторонами.

Мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство.

Рішення про укладення мирової угоди від імені кредиторів приймається комітетом кредиторів більшістю голосів кредиторів – членів комітету та вважається прийнятим за умови, що всі кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника, висловили письмову згоду на укладення мирової угоди.

Рішення про укладення мирової угоди приймається від імені боржника керівником боржника чи арбітражним керуючим (керуючим санацією, ліквідатором), які виконують повноваження органів управління та керівника боржника і підписують її.

Від імені кредиторів мирову угоду підписує голова комітету кредиторів.

5. Особливості захисту прав суб'єктів господарювання при порушенні їх прав на кожній стадії процедури банкрутства

Під час провадження у справі про банкрутство господарським судом виносяться не тільки ухвали, які спрямовані на забезпечення судового процесу (наприклад, про призначення судового засідання, відкладення розгляду справи, витребування необхідних документів від сторін та учасників провадження тощо), але й ухвали, які визначають майнові права та обов'язки сторін, інших учасників провадження у справі про банкрутство (ухвали про визнання чи відхилення кредиторських вимог, затвердження змін до плану санації, відмова у призначенні розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора, відсторонення керівника тощо).

Вказані ухвали суттєво впливають на права та обов'язки учасників провадження, третіх осіб та введення тих чи інших процедур банкрутства. Не виключена можливість наявності конфліктів між учасниками процедури банкрутства. У Законі про банкрутство та ГПК України прямих вказівок на можливість оскарження таких ухвал немає. Але це не може бути підставою для повернення чи відмови у прийнятті апеляційних та касаційних скарг, які оформлені відповідно

до вимог господарського процесуального законодавства. Тому, коли у законодавстві відсутня пряма заборона на оскарження ухвал, що суттєво впливають на права та обов'язки учасників провадження, такі ухвали можуть бути оскаржені у апеляційному та касаційному порядку.

При реалізації судових процедур банкрутства можуть виникнути наступні види спорів:

- щодо кандидатури розпорядника майна, призначеного господарським судом при порушенні справи про банкрутство;
- щодо вжиття заходів із забезпечення вимог кредиторів при порушенні справи про банкрутство;
- щодо визнання вимог кредиторів до боржника;
- щодо кандидатури керуючого санацією, призначеного господарським судом при введенні процедури санації;
- щодо відмови від виконання договору, вчиненої керуючим санацією від імені боржника;
- щодо визнання угод недійсними;
- щодо визнання мирової угоди недійсною.

Розпорядник майном призначається господарським судом, як правило, одночасно із введенням процедури розпорядження майном при порушенні провадження у справі.

Якщо при порушенні провадження у справі про банкрутство розпорядника майна призначити неможливо внаслідок необхідності забезпечення державному органу з питань банкрутства реалізації його права щодо надання пропозицій кандидатури розпорядника майна у справах про банкрутство державних підприємств або підприємств, у статутному фонді яких частка державної власності перевищує 25 %, відсутності кандидатури, невідповідності запропонованої кандидатури встановленим Законом про банкрутство вимогам), відсутності згоди арбітражного керуючого, кандидатура якого запропонована суду, на призначення його розпорядником майна тощо, розпорядник майна призначається господарським судом у підготовчому засіданні.

Правом запропонувати господарському суду кандидатуру розпорядника майна наділені кредитори та державний орган з питань банкрутства стосовно державних підприємств або підприємств, у статутному фонді яких частка державної власності перевищує 25 %.

При порушенні провадження у справах про банкрутство державних підприємств або підприємств, у статутному фонді яких частка державної власності перевищує 25 %, здійснюється призначення розпорядника майна у підготовчому засіданні з

урахуванням пропозицій державного органу з питань банкрутства. Пропозиції мають бути подані державним органом з питань банкрутства у встановлений судом строк до дня проведення підготовчого засідання у справі про банкрутство.

В ухвалі про призначення розпорядника майна суд зазначає мотиви, з яких призначено певну кандидатуру та відхилено інші, що були запропоновані.

Ухвала про призначення розпорядника майна набирає чинності з моменту її винесення, але може бути оскаржена у встановленому порядку. За змістом цієї норми подання апеляційної чи касаційної скарги не зупиняє дію відповідної ухвали. Разом із тим апеляційний господарський суд, переглядаючи ухвалу в апеляційному порядку, може скористатися правом на вжиття заходів забезпечення, а Касаційний господарський суд України – зупинити виконання оскарженої ухвали до закінчення її перегляду в порядку касації.

У такому ж порядку може бути оскаржена призначена господарським судом кандидатура керуючого санацією.

Господарський суд за клопотанням сторін або учасників провадження у справі про банкрутство чи за своєю ініціативою має право вжити заходи щодо забезпечення вимог кредиторів.

Такі заходи не повинні унеможливлувати оперативно-господарську діяльність боржника, тобто не мати характеру повної заборони на здійснення перерахування коштів, передачу майна, укладення угод, необхідних для провадження такої діяльності.

Така ухвала може бути оскаржена в апеляційному та касаційному порядку.

Після опублікування в офіційному друкованому органі оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство заяви з вимогами до боржника, які виникли до дня порушення провадження у справі про банкрутство, мають право подавати всі кредитори незалежно від настання строку виконання зобов'язань.

Вимоги кредиторів до боржника, щодо визнання яких розпорядником майна чи іншими кредиторами подані заперечення, розглядаються господарським судом з викликом боржника, кредитора, вимоги якого оспоруються та інших кредиторів, що заявили заперечення стосовно цих вимог.

Якщо господарський суд дійде висновку, що спірні вимоги кредитора обґрунтовані та підтверджені відповідними документами, такі вимоги визнаються судом; в іншому випадку у задоволенні таких

вимог суд відмовляє повністю або частково. Про визнання чи відмову у визнанні вимог кожного кредитора судом виноситься ухвала.

Ухвалу, винесену господарським судом за наслідками розгляду кредиторських вимог, може бути оскаржено в апеляційному і касаційному порядку.

Законодавством керуючому санацією у трьохмісячний строк з дня прийняття рішення про санацію надано право відмовитися від виконання договорів боржника, укладених до порушення провадження у справі про банкрутство та невиконаних повністю або частково, якщо доведено, що виконання договору завдає збитків боржнику, або договір є довгостроковим (понад один рік) або розрахованим на одержання позитивних результатів для боржника в довгостроковій перспективі (крім випадків випуску продукції з технологічним циклом, більшим за строки санації боржника), або виконання договору створює умови, що перешкоджають відновленню платоспроможності боржника.

Особа, яка вважає свої права порушеними внаслідок відмови від виконання договору, вчиненої керуючим санацією від імені боржника, не позбавлена права у встановленому порядку звернутися до господарського суду у межах провадження у справі про банкрутство.

Після введення процедури санації у межах справи про банкрутство господарським судом розглядаються заяви керуючого санацією про визнання недійсними угод (правочинів), укладених боржником до винесення ухвали про санацію.

Угода боржника, у тому числі та, що укладена до винесення господарським судом ухвали про санацію, може бути визнана господарським судом за заявою керуючого санацією відповідно до цивільного законодавства недійсною, якщо:

– угода укладена боржником із зацікавленими особами і в результаті якої кредиторам завдані чи можуть бути завдані збитки;

– угода укладена боржником з окремим кредитором чи іншою особою протягом шести місяців, що передували дню винесення ухвали про санацію, і надає перевагу одному кредитору перед іншими або пов'язана з виплатою (видачею) частки (паю) в майні боржника у зв'язку з його виходом зі складу учасників боржника.

Про визнання таких угод недійсними чи відмову у визнанні недійсними судом, що розглядає справу про банкрутство, виноситься ухвала.

Розгляд заяв про визнання таких угод недійсними повинен

здійснюватися з дотриманням загальних засад господарського судочинства та правил судового провадження, передбачених ГПК України, з обов'язковим залученням до розгляду заяви в судовому засіданні осіб, прав та обов'язків яких стосується ця угода.

За заявою будь-кого із конкурсних кредиторів мирова угода може бути визнана господарським судом недійсною, якщо існують підстави для визнання угоди недійсною, передбачені спеціальним законодавством України.

Визнання мирової угоди недійсною є підставою для поновлення провадження у справі про банкрутство, про що господарським судом виноситься ухвала, яка може бути оскаржена у встановленому порядку.

ВИСНОВКИ ЗА ТЕМОЮ:

Отже, на основі лекції можна відзначити, що:

- неплатоспроможність і банкрутство є поширеними явищами у сфері господарювання, від яких може потерпати будь-який суб'єкт господарювання або його контрагенти-кредитори;

- на сьогодні процеси банкрутства регулюються відповідним Законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Закон носить продебіторський характер і спрямований на рятування боржника, збереження його у правовому полі України;

- законодавством визначені чіткі підстави, за наявності яких кредитор для захисту своїх прав або сам боржник повинні звернутися до господарського суду. З моменту звернення розпочинається провадження у справі про банкрутство, протягом якого діє мораторій на задоволення вимог кредиторів;

- процедура банкрутства відбувається шляхом проходження стадій розпорядження майном боржника, санації (її може не бути у випадку переходу одразу на стадію ліквідації), ліквідації (її може не бути у випадку відновлення платоспроможності на стадії санації), мирової угоди, яка може бути укладена на будь-якій стадії;

- захист прав боржника або кредиторів найчастіше здійснюється у судовому порядку у тому ж або іншому складі суду. Крім цього, може застосовуватися прокурорський, громадський та інший контроль, можуть бути задіяні суспільні й інші організації, правоохоронні органи та ЗМІ (зокрема й електронні).

Завдання для самоконтролю

1. Скласти схему учасників процедури банкрутства з їх компетенцією.
2. Скласти схему видів кредиторів та порівняти їх компетенцію.
3. Скласти схему порушень прав кредиторів та можливих заходів їх попередження.
4. Скласти схему порушень прав боржника та можливих заходів їх попередження.

Питання для самоконтролю

1. Поняття неплатоспроможності.
2. Види неплатоспроможності.
3. Поняття банкрутства.
4. Правовий статус боржника (банкрута).
5. Правовий статус кредиторів.
6. Правовий статус прокурора у процедурі банкрутства.
7. Підстави ініціювання провадження у справі про банкрутство.
8. Поняття стадій банкрутства.
9. Мораторій на задоволення вимог кредиторів.
10. Правовий статус арбітражного керуючого на різних стадіях процедури банкрутства.
11. Комітет кредиторів.
12. Порядок задоволення вимог кредиторів.
13. Види спорів, що виникають у процедурі банкрутства.
14. Засоби попередження порушення прав кредиторів.

Темі рефератів

1. Законодавство про банкрутство у США, Японії, країнах ЄС: можливості застосування позитивного досвіду Україною.
2. Засоби захисту прав держави у процедурі банкрутства.
3. Засоби захисту прав кредиторів у процедурі банкрутства.
4. Засоби захисту прав боржника у процедурі банкрутства.
5. Засоби захисту прав працівників боржника у процедурі банкрутства.

Тема 7.

Господарська відповідальність при порушенні прав суб'єктів господарювання

План:

1. Поняття і значення відповідальності при порушенні прав суб'єктів господарювання.
2. Підстави відповідальності у господарських правовідносинах.
3. Види господарської відповідальності при порушенні прав суб'єктів господарювання.
4. Види санкцій за правопорушення у сфері господарювання при порушенні прав суб'єктів господарювання:
 - відшкодування збитків у сфері господарювання;
 - штрафні та оперативно-господарські санкції;
 - адміністративно-господарські санкції;
 - відповідальність суб'єктів господарювання за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства.

1. Поняття і значення відповідальності при порушенні прав суб'єктів господарювання

Господарсько-правова відповідальність – перенесення господарським суб'єктом несприятливих економічних наслідків безпосередньо в результаті передбачених до нього законом санкцій (заходів відповідальності) економічного характеру.

СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ є суб'єкти господарювання, їх структурні підрозділи, учасники господарських відносин (зокрема міністерства та інші центральні органи виконавчої влади та їх органи, що здійснюють контроль за дотриманням правил здійснення господарської діяльності).

ОЗНАКИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:

- несення несприятливих наслідків економічного характеру незалежно від застосування грошових санкцій або таких, що обмежують правоспроможність суб'єкта господарювання;
- застосовується у формі певної системи економічних санкцій, передбаченої господарським законодавством і укладеними угодами, локальними нормативно-правовими актами суб'єктів господарювання;
- застосовується у випадку скоєння правопорушення, тобто на

такій юридичній підставі як об'єктивні протиправні дії чи бездіяльність правопорушника;

– настає незалежно від наявності вини правопорушника. У випадку виключення законом чи договором може бути встановлена відповідальність за вину.

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БАЗУЄТЬСЯ НА ПРИНЦИПАХ, ЗГІДНО З ЯКИМИ:

– потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

– сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі;

– у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

ФУНКЦІЇ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:

1) **СТИМУЛЮЮЧА (ШТРАФНА, ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНА) ФУНКЦІЯ** полягає в тому, що правопорушник (суб'єкт господарювання) через обмеження за посередництва санкцій економічного (матеріального) інтересу стимулюється до свідомої зміни своєї протиправної поведінки;

2) **КОМПЕНСАЦІЙНА ФУНКЦІЯ** проявляється у відшкодуванні правопорушником майнових витрат потерпілій стороні, у поновленні її майнової бази шляхом стягнення на її користь сум компенсаційних майнових санкцій;

3) **ІНФОРМАЦІЙНА (СИГНАЛІЗАЦІЙНА) ФУНКЦІЯ** проявляється в тому, що застосування до суб'єкта господарювання господарсько-правової відповідальності є сигналом для нього про необхідність поліпшення своєї роботи з метою уникнення у майбутньому втрат від застосування такої відповідальності, а для контрагентів такого суб'єкта господарювання – сигналом про необхідність зважити доцільність продовження з ним договірною зв'язку або розірвання існуючого.

2. Підстави відповідальності у господарських правовідносинах

У теорії господарського права виділяють юридичні та фактичні підстави господарсько-правової відповідальності:

Юридичні підстави – правові документи, що характеризують певну поведінку суб'єкта господарювання як протиправну і передбачають за нею форму і розмір відповідальності (закон і договір);

Фактичні підстави – життєві ситуації, що характеризуються законом або договором як неправомірні.

У законодавстві панує точка зору донецької школи господарського права. Згідно з нею:

Підставою господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин є вчинене ним правопорушення у сфері господарювання.

Цим забезпечується захист прав суб'єктів господарювання – контрагентів правопорушника, яким не цікаво, з якої причини господарські зобов'язання не були виконані. Їм цікаво, коли вони будуть виконані і чи будуть їм сплачені штрафні санкції за прострочення виконання зобов'язання.

3. Види господарської відповідальності при порушенні прав суб'єктів господарювання

ВИДИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТРУКТУРИ ПРАВОПОРУШЕНЬ:

I) ***Часткова відповідальність*** – настає за порушення зобов'язання кількома суб'єктами. Відповідальність визначається часткою участі у договорі про виконання зобов'язань;

II) ***Солідарна відповідальність*** – може застосовуватися в умовах, встановлених законом чи договором, і можлива лише тоді, коли є кілька суб'єктів господарювання на боці боржника. Кредитор може вимагати сплати штрафних санкцій чи покриття збитків як від будь-кого з учасників, так і від їх усіх, разом узятих;

III) ***Субсидіарна (додаткова) відповідальність*** – відповідальність третьої особи за боржника. Прикладом є відповідальність поручителя, гаранта за позиками, отриманими суб'єктом господарювання.

ЗА ОБСЯГОМ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАВОПОРУШНИКА:

I) **Повна відповідальність** означає відшкодування контрагенту чи державі усіх видів збитків (шкоди), понесених ними (втрата чи пошкодження їх майна, понесені додаткові витрати і неотримані доходи);

II) **Обмежена відповідальність** встановлюється, як правило, таким чином: у нормах права, що визначають обмежений розмір відповідальності, встановлюється максимальний розмір збитків, або у них міститься припис не стягувати з боржника певні види збитків;

III) **Підвищена відповідальність** передбачається законодавцем для особливо небезпечних правопорушень (наприклад, при перевезенні небезпечних вантажів учасники договірних правовідносин можуть понести підвищену відповідальність. Зокрема відправник несе відповідальність за пред'явлення вантажу, який заборонено до перевезень або який потребує під час перевезення особливих заходів безпеки, та з неправильним зазначенням його найменування або властивостей з відправника, крім заподіяних залізниці збитків і витрат, стягується штраф у розмірі п'ятикратної провізної плати за всю відстань перевезення. Якщо через порушення відправником Правил перевезення небезпечних вантажів сталася аварія, збитки відшкодовуються відправником [2, с. 214]).

В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ВИДІВ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ:

Відповідальність в оперативно-господарських зобов'язаннях.

Відповідальність у внутрішньогосподарських зобов'язаннях.

Відповідальність у господарсько-управлінських зобов'язаннях.

В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ІНШИХ КРИТЕРІЇВ ВИДІЛЯЮТЬ ІНШІ ВИДИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

4. Види санкцій за правопорушення у сфері господарювання при порушенні прав суб'єктів господарювання:

ОСОБА, ЯКА ДОПУСТИЛА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВИННА ВІДШКОДУВАТИ:

- вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначену відповідно до вимог законодавства;
- додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам,

вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків унаслідок порушення зобов'язання другою стороною;

– неодержаний прибуток (втрачену вигоду), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною;

– матеріальну компенсацію моральної шкоди у випадках, передбачених законом.

ШТРАФНИМИ САНКЦІЯМИ Є:

- неустойка;
- штраф;
- пеня.

ОПЕРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКИМИ САНКЦІЯМИ Є:

– одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною, із звільненням її від відповідальності за це – у разі порушення зобов'язання другою стороною;

– відмова від оплати за зобов'язанням, яке виконано неналежним чином або достроково виконано боржником без згоди другої сторони;

– відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт унаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;

– відмова управненої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням (списання з рахунку боржника в безакцептному порядку коштів, сплачених за неякісну продукцію тощо);

– встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо;

– відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин із стороною, яка порушує зобов'язання.

Особливістю оперативно-господарських санкцій є їх визначення безпосередньо у господарських договорах і застосування самими постраждалими суб'єктами господарювання в якості відповіді на невиконання своїх зобов'язань контрагентами. Перелік оперативно-господарських санкцій, наведений у ГК України, не є виключним. На

сьогодні у господарській практиці нараховується більш ніж 1000 видів оперативно-господарських санкцій.

АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКИМИ САНКЦІЯМИ

Є:

- вилучення прибутку (доходу);
- адміністративно-господарський штраф;
- стягнення зборів (обов'язкових платежів);
- застосування антидемпінгових заходів;
- припинення експортно-імпортних операцій;
- застосування індивідуального режиму ліцензування;
- зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності;
- анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності;
- обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання;
- скасування державної реєстрації та ліквідація суб'єкта господарювання;
- інші адміністративно-господарські санкції, встановлені ГК України та іншими законами.

Види адміністративно-господарських санкцій визначаються у нормативно-правових актах, і суб'єкти господарювання не можуть вигадати власні адміністративно-господарські санкції. Монопольне право на застосування адміністративно-господарських санкцій мають державні органи в межах своєї компетенції.

У ВИПАДКУ ПОРУШЕННЯ СУБ'ЄКТОМ ГОСПОДАРЮВАННЯ АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА:

- у випадку вчинення суб'єктом господарювання дій, передбачених статтями 29, 30, 32, 251 ГК України Антимонопольний комітет України накладає на суб'єктів господарювання штрафи;
- посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадяни – підприємці несуть адміністративну відповідальність за вчинення дій, передбачених статтями 29–32, 252 ГК України;
- прибуток (дохід), незаконно одержаний суб'єктами підприємницької діяльності в результаті порушення статей 29, 30, 32 ГК України, стягується за рішенням суду до Державного бюджету України;

– у разі встановлення факту неправомірного використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки або факту копіювання виробів, передбачених статтею 33 ГК України, зацікавлені особи можуть звернутися до Антимонопольного комітету України, його територіальних відділень із заявою про вилучення в судовому порядку товарів з неправомірно використаним позначенням або копій виробів іншого суб'єкта господарювання як у виробника, так і у продавця;

– збитки, заподіяні зловживанням монопольним становищем, антиконкурентними узгодженими діями, дискримінацією суб'єктів господарювання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також збитки, заподіяні внаслідок вчинення дій, визначених ГК України як недобросовісна конкуренція, підлягають відшкодуванню за позовами заінтересованих осіб у порядку, встановленому законом;

– у випадку встановлення факту дискредитації суб'єкта господарювання Антимонопольний комітет України, його територіальні відділення мають право прийняти рішення про спростування за рахунок порушника поширених ним неправдивих, неточних або неповних відомостей у строк і спосіб, що визначені законодавством або цим рішенням.

ВИСНОВКИ ЗА ТЕМОЮ:

Отже, на основі лекції можна відзначити, що:

– за порушення законодавства та умов господарських договорів застосовуються різні види заходів господарської відповідальності;

– господарська відповідальність спирається на власні принципи, має свої функції, у зв'язку з чим забезпечує соціальну рівність у сфері господарювання;

– у теорії права виділяють юридичні та фактичні підстави господарської відповідальності. На практиці підставою господарської відповідальності є сам факт учинення правопорушення у сфері господарювання. Цим господарська відповідальність відрізняється від відповідальності, що застосовується за правилами інших галузей права;

– найчастіше у сфері господарювання застосовуються оперативно-господарські та адміністративно-господарські санкції, відшкодовуються збитки, а також застосовуються санкції до порушників антимонопольно-конкурентного законодавства. Кожен із

видів санкцій має свої переваги, за допомогою яких можливо захистити права суб'єктів господарювання.

Завдання для самоконтролю

1. Скласти схему-порівняння підстав відповідальності у різних галузях права.
2. Скласти схему оперативно-господарських санкцій.
3. Скласти схему адміністративно-господарських санкцій.
4. Скласти схему принципів, на які спирається господарська відповідальність.
5. Скласти схему функцій господарської відповідальності.

Питання для самоконтролю

1. Поняття господарської відповідальності.
2. Види господарської відповідальності.
3. Функції господарської відповідальності.
4. Принципи господарської відповідальності.
5. Підстави господарської відповідальності.
6. Штрафні та оперативно-господарські санкції.
7. Види відшкодування у сфері господарювання.
8. Види оперативно-господарських та адміністративно-господарських санкцій.
9. Правила застосування оперативно-господарських та адміністративно-господарських санкцій.
10. Санкції за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства.

Теми рефератів

1. Оперативно-господарські санкції у сфері господарювання СРСР: використання позитивного досвіду.
2. Адміністративно-господарські санкції у сфері господарювання СРСР: використання позитивного досвіду.
3. Санкції у сфері господарювання країн ЄС: питання щодо доцільності запозичення Україною.
4. Підстави господарсько-правової відповідальності.
5. Порівняльно-правова характеристика підстав господарської, цивільної, кримінальної та адміністративної відповідальності.

Тема 8.

Захист прав суб'єктів господарювання від протиправних захоплень майна, корпоративних прав чи встановлення незаконного контролю над підприємством (рейдерства)*

План:

1. Поняття, історико-економічна та правова характеристика рейдерства.
2. Корпоративні права громадян, суб'єктів господарювання та держави.
3. Акціонери як постраждалі та порушники при рейдерстві. Види акціонерів.
4. Порядок емісії акцій та торгівлі цінними паперами в Україні.
5. Організація роботи органів управління та контролю господарських товариств та господарських об'єднань.
6. Види рейдерських посягань.
7. Правові, економічні та технічні засоби протидії рейдерським атакам з боку держави та суб'єктів господарювання.
8. Шляхи запобігання рейдерству.

1. Поняття, історико-економічна та правова характеристика рейдерства

Рейдерство – протиправне захоплення акцій, майна акціонерного чи іншого господарського товариства, встановлення контролю над ним без достатніх на те законних підстав.

Рейдерство – це загальна назва сукупності операцій, що за допомогою прогалин у законодавстві дозволяє отримати у володіння певний капітал (найчастіше – акції). При цьому відбувається виведення активів з володіння законних власників. Рейдерство – відносно законний, складний, високоінтелектуальний і високоприбутковий бізнес. Проблема рейдерства виникла не сьогодні й не зараз.

10 жовтня 2013 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» до КК України було внесено статтю 206.2. Відповідно до вказаної статті передбачена відповідальність за протиправне

* Цей розділ у більшій мірі підготовлено доцентом кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ Туркот Ольгою Андріївною.

заволодіння майном підприємства, установи, організації, у т.ч. частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації. Відповідальність відповідно до цієї статті, встановлена у вигляді обмеження волі на строк до трьох років. Передбачено і два кваліфікуючих склади злочинів.

Поняття «рейдерство» порівняно нещодавно ввійшло до активно вживаного лексикону вітчизняних політиків, журналістів та юристів. Термін «рейдерство» походить від англійського «рейдер» (raider) — «військовий корабель, що виконує самостійні завдання з метою знищення морських транспортних засобів».

У вітчизняній історії можна виділити мінімум чотири масові, революційні перерозподіли власності, які були ініційовані владою. Перший перерозподіл власності відбувся ще в епоху Івана Грозного. Другий улаштував Петро Перший. Третій – більшовики, після революції 1917 року. Четвертий ми переживаємо, починаючи з 1990-го року. Всі масові захоплення, поглинання та перерозподіли власності в будь-якій країні завжди ініціювалися державою. Досить пригадати Солона в Давній Греції, Кромвеля в Англії, «релігійні» війни в Німеччині, Велику Французьку революцію. Те саме відбувалося і в нас: від шабашів опричників до «експропріації» експропріаторів. Тому досвіду розвитку, становлення та процвітання рейдерства як масового явища у нас більш, ніж достатньо.

При перших трьох перерозподілах власності всі процеси відбувалися вертикально, відповідно до бюрократичної логіки. А от в 90-х роках минулого століття влада лише дала мовчазну згоду, виявивши свою ініціативу в процесі захоплення або перерозподілу власності. Надалі ж влада відсторонилася від керівництва процесом, а сам перерозподіл пішов у горизонтальній площі.

Що стосується України на сучасному етапі, то поява рейдерства пов'язана з переходом країни на ринкові відносини, з чисельними прогалинами в чинному законодавстві, корумпованістю органів державної влади та іншими чинниками. Рейдерство на Заході – це, зазвичай, заволодіння акціями підприємства шляхом біржових торгів, біржових махінацій, яке має на меті або об'єднання підприємств, або їх знищення, або встановлення певної монополії. Але все це, на відміну від українських реалій, відбувається правовим, відносно цивілізаційним шляхом.

Рейдерство можна визначити як інструмент захоплення, який

включає в себе комплекс юридичних, психологічних, економічних, військово-спортивних методик і технологій. Хоча рейдерство було поширене в Україні з початку 90-х років, глобальних масштабів воно набуло протягом останніх років. Це обумовили дві об'єктивні причини. По-перше, це визнання України країною з ринковою економікою та вступ до СОТ. При цьому цивілізаційна інтеграція місцевої економіки до світової відбувається на тлі тотальної недооцінки активів українських компаній. По-друге, активізація рейдерства має виключно внутрішній характер. Події останніх років: вибори Президента 2004, 2008 і 2012 років, помаранчева революція, конституційна реформа сприяли формуванню в країні кількох сфер впливу.

Історію українського рейдерства умовно можна поділити на два періоди. Перший період охоплює час від початку 90-х років до початку 2000-х. У цей час Україна стає незалежною, відбувається перехід країни на ринкові відносини, визначаються політичні центри, створюються злочинні угруповання. Важкий економічний стан країни супроводжувався зростанням корумпованості органів державної влади, наявністю великої кількості прогалин чинного законодавства, зростанням криміногенної ситуації в країні. Така сама ситуація склалася у більшості пострадянських країн. Захоплення підприємств здійснювалось відкрито кримінальним шляхом, досить часто – із застосуванням фізичного насильства. Правовий нігілізм супроводжувався нехтуванням правами людини, правопорядку країни. З часом ситуація стала змінюватися: було прийнято ряд нормативних актів, економічна обстановка поліпшувалася, в країні відбувалися (хоча і не на належному рівні) боротьба з корупцією, знижувалася криміногенна напруженість. Особливістю цього періоду є відсутність вибору.

Другий період триває понині з початку 2000-х років. Цей період характеризується напівзаконним загарбанням підприємств, більш легальними методами боротьби, активним протистоянням рейдерству.

Сьогодні Україна переживає черговий кримінальний бум. Шпальти газет заповнені повідомленнями про скандальні захоплення підприємств та криваві «розбірки» з конкурентами. Слово «рейдер» з лексики військових, а потім економістів успішно перейшло до словникового запасу пересічних громадян і стало загальновизнаною лайкою, а замовні вбивства власників великих підприємств та вдалих банкірів стали практично повсякденним явищем. Ситуація в країні нагадує час «пізньої перебудови». Тема корпоративних війн і

недружніх захоплень характерна для країн з перехідною економікою, де за мінімально затрачених зусиль є можливість миттєво стати власником господарського товариства, за безцінь приватизувати стратегічне підприємство, а за наявності потрібних зв'язків – взагалі привласнити акції підприємств цілої галузі.

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року, визнаючи важливість комплексного застосування ефективних правил та методики у сферах законодавства щодо заснування та діяльності компаній, корпоративного управління, Україна домовилася співробітничати: з питань захисту прав акціонерів, кредиторів та інших зацікавлених сторін відповідно до вимог ЄС; з питань подальшого розвитку політики корпоративного управління відповідно до міжнародних стандартів, а також поступового наближення до правил та рекомендацій ЄС у цій сфері та ін. У зв'язку з цим, основною метою України є здійснення адаптації вітчизняного законодавства до норм, визначених законодавством ЄС щодо забезпечення ефективного та належного захисту інвесторів та їх інвестицій, з метою розвитку нового сприятливого клімату для економічних відносин. Україна вже упродовж тривалого часу приймає акти законодавства, норми яких спрямовані на ефективне забезпечення законних прав та інтересів товариства, на даний час – це буде стимулом для вступу України в ЄС.

2. Корпоративні права громадян, суб'єктів господарювання та держави

Корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Корпоративні права – сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні

акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами.

Володіння корпоративними правами не вважається підприємництвом. Законом можуть бути встановлені обмеження певним особам щодо володіння корпоративними правами та/або їх здійснення.

Корпоративні права держави здійснюються визначеними законом центральними органами виконавчої влади та уповноваженими особами в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Центральні органи виконавчої влади та уповноважені особи:

- здійснюють правомочності щодо участі в управлінні господарською організацією відповідно до частки (акцій, паїв) держави у статутному фонді цієї організації;
- ведуть реєстр державних корпоративних прав;
- проводять оцінку державних корпоративних прав;
- здійснюють контроль за ефективністю роботи господарської організації у частині реалізації належних державі корпоративних прав.

Правомочності з управління корпоративними правами держави здійснюються безпосередньо відповідними органами виконавчої влади у разі, якщо:

- держава має сто відсотків часток (акцій) у статутному фонді господарської організації;
- суб'єкт господарювання, щодо якого здійснюються корпоративні права держави, бере участь у державних та регіональних програмах, що фінансуються з Державного бюджету України;
- не відбувся конкурс з призначення уповноваженої особи через відсутність претендентів, або якщо пропозиції конкурсантів не відповідають умовам конкурсу;
- в інших випадках, передбачених законом.

Корпоративні права держави та активи суб'єктів господарювання, у статутному фонді яких визначено частку держави, підлягають оцінці за методикою, що затверджується Кабінетом Міністрів України, відповідно до вимог закону.

3. Акціонери як постраждалі та порушники при рейдерстві. Види акціонерів

Акціонерами товариства визнаються фізичні і юридичні особи, а також держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, або територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, які є власниками акцій товариства.

Акціонерне товариство не може мати єдиним учасником інше підприємницьке товариство, учасником якого є одна особа. Акціонерне товариство не може мати у своєму складі лише акціонерів – юридичних осіб, єдиним учасником яких є одна й та ж особа.

Будь-які обов'язки акціонерів, що суперечать закону, не можуть визначатися статутом або іншими документами товариства.

Акціонерні товариства за типом поділяються на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства.

Кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів.

Публічне акціонерне товариство може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій.

Приватне акціонерне товариство може здійснювати тільки приватне розміщення акцій. У разі прийняття загальними зборами приватного акціонерного товариства рішення про здійснення публічного розміщення акцій до статуту товариства вносяться відповідні зміни, у тому числі про зміну типу товариства – з приватного на публічне.

Зміна типу товариства з приватного на публічне або з публічного на приватне не є його перетворенням.

Акціонерне товариство може бути створене однією особою чи може складатися з однієї особи у разі придбання одним акціонером усіх акцій товариства. Відомості про це підлягають реєстрації і опублікуванню для загального відома в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

4. Порядок емісії акцій та торгівлі цінними паперами в Україні

Акціонерне товариство може здійснювати емісію акцій тільки за рішенням загальних зборів.

Товариство може здійснювати розміщення інших цінних паперів, крім акцій, за рішенням наглядової ради, якщо інше не передбачено його статутом. Рішення про розміщення цінних паперів на суму, що перевищує 25 % вартості активів товариства, приймається загальними зборами акціонерів.

Акціонерним товариствам дозволяється емісія акцій та облігацій для переведення зобов'язань товариства у цінні папери в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

5. Організація роботи органів управління та контролю господарських товариств та господарських об'єднань

ОРГАНАМИ УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Є:

- ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ АКЦІОНЕРІВ (УЧАСНИКІВ);
- НАГЛЯДОВА РАДА;
- ПРАВЛІННЯ (РАДА ДИРЕКТОРІВ);

ОРГАНАМИ КОНТРОЛЮ Є:

- РЕВІЗІЙНА КОМІСІЯ;
- ВНУТРІШНІЙ АУДИТ

Загальні збори є вищим органом акціонерного товариства.

Акціонерне товариство зобов'язане щороку скликати загальні збори (річні загальні збори).

Річні загальні збори товариства проводяться не пізніше 30 квітня наступного за звітним року.

Загальні збори можуть вирішувати будь-які питання діяльності акціонерного товариства.

До виключної компетенції загальних зборів належить:

- 1) визначення основних напрямів діяльності акціонерного товариства;
- 2) внесення змін до статуту товариства;
- 3) прийняття рішення про анулювання викуплених акцій;
- 4) прийняття рішення про зміну типу товариства;
- 5) прийняття рішення про розміщення акцій;

- 6) прийняття рішення про збільшення статутного капіталу товариства;
- 7) прийняття рішення про зменшення статутного капіталу товариства;
- 8) прийняття рішення про дроблення або консолідацію акцій;
- 9) затвердження положень про загальні збори, наглядову раду, виконавчий орган та ревізійну комісію (ревізора) товариства, а також внесення змін до них;
- 10) затвердження інших внутрішніх документів товариства, якщо це передбачено статутом товариства;
- 11) затвердження річного звіту товариства;
- 12) розподіл прибутку і збитків товариства з урахуванням вимог, передбачених законом;
- 13) прийняття рішення про викуп товариством розміщених ним акцій, крім випадків обов'язкового викупу акцій, визначених статтею 68 Закону «Про акціонерні товариства»;
- 14) прийняття рішення про форму існування акцій;
- 15) затвердження розміру річних дивідендів з урахуванням вимог, передбачених законом;
- 16) прийняття рішень з питань порядку проведення загальних зборів;
- 17) обрання членів наглядової ради, затвердження умов цивільно-правових договорів, трудових договорів (контрактів), що укладатимуться з ними, встановлення розміру їх винагороди, обрання особи, яка уповноважується на підписання договорів (контрактів) з членами наглядової ради;
- 18) прийняття рішення про припинення повноважень членів наглядової ради, за винятком випадків, встановлених Законом «Про акціонерні товариства»;
- 19) обрання членів ревізійної комісії (ревізора), прийняття рішення про дострокове припинення їх повноважень;
- 20) затвердження висновків ревізійної комісії (ревізора);
- 21) обрання членів лічильної комісії, прийняття рішення про припинення їх повноважень;
- 22) прийняття рішення про вчинення значного правочину, якщо ринкова вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 25 відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності товариства;
- 23) прийняття рішення про виділ та припинення товариства, крім випадку, передбаченого частиною четвертою статті 84 Закону «Про

акціонерні товариства», про ліквідацію товариства, обрання ліквідаційної комісії, затвердження порядку та строків ліквідації, порядку розподілу між акціонерами майна, що залишається після задоволення вимог кредиторів, і затвердження ліквідаційного балансу;

24) прийняття рішення за наслідками розгляду звіту наглядової ради, звіту виконавчого органу, звіту ревізійної комісії (ревізора);

25) затвердження принципів (кодексу) корпоративного управління товариства;

26) обрання комісії з припинення акціонерного товариства;

27) вирішення інших питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів згідно із статутом товариства.

Наглядова рада акціонерного товариства є органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства, і в межах компетенції, визначеної статутом та Законом «Про акціонерні товариства», контролює та регулює діяльність виконавчого органу.

В акціонерних товариствах з кількістю акціонерів – власників простих акцій 10 осіб і більше створення наглядової ради є обов'язковим. У товаристві з кількістю акціонерів – власників простих акцій 9 осіб і менше у разі відсутності наглядової ради її повноваження здійснюються загальними зборами.

У такому разі передбачені Законом «Про акціонерні товариства» повноваження наглядової ради з підготовки та проведення загальних зборів здійснюються виконавчим органом, якщо інше не встановлено статутом акціонерного товариства.

Порядок роботи, виплати винагороди та відповідальність членів наглядової ради визначаються Законом «Про акціонерні товариства», статутом товариства, положенням про наглядову раду акціонерного товариства, а також цивільно-правовим чи трудовим договором (контрактом), що укладається з членом наглядової ради. Такий договір або контракт від імені товариства підписується головою виконавчого органу чи іншою уповноваженою загальними зборами особою на умовах, затверджених рішенням загальних зборів. У разі укладення з членом наглядової ради товариства цивільно-правового договору такий договір може бути оплатним або безоплатним.

До компетенції наглядової ради належить вирішення питань, передбачених Законом «Про акціонерні товариства», статутом, а також переданих на вирішення наглядової ради загальними зборами.

До виключної компетенції наглядової ради належить:

- 1) затвердження в межах своєї компетенції положень, якими регулюються питання, пов'язані з діяльністю товариства;
- 2) підготовка порядку денного загальних зборів, прийняття рішення про дату їх проведення та про включення пропозицій до порядку денного, крім скликання акціонерами позачергових загальних зборів;
- 3) прийняття рішення про проведення чергових або позачергових загальних зборів відповідно до статуту товариства та у випадках, встановлених Законом «Про акціонерні товариства»;
- 4) прийняття рішення про продаж раніше викуплених товариством акцій;
- 5) прийняття рішення про розміщення товариством інших цінних паперів, крім акцій;
- 6) прийняття рішення про викуп розміщених товариством інших, крім акцій, цінних паперів;
- 7) затвердження ринкової вартості майна у випадках, передбачених Законом «Про акціонерні товариства»;
- 8) обрання та припинення повноважень голови і членів виконавчого органу;
- 9) затвердження умов контрактів, які укладатимуться з членами виконавчого органу, встановлення розміру їх винагороди;
- 10) прийняття рішення про відсторонення голови або члена виконавчого органу від здійснення повноважень та обрання особи, яка тимчасово здійснюватиме повноваження голови виконавчого органу;
- 11) обрання та припинення повноважень голови і членів інших органів товариства;
- 12) обрання реєстраційної комісії, за винятком випадків, встановлених Законом «Про акціонерні товариства»;
- 13) обрання аудитора товариства та визначення умов договору, що укладатиметься з ним, встановлення розміру оплати його послуг. У разі, якщо наглядова рада відсутня, це питання належить до компетенції виконавчого органу, якщо інше не встановлено статутом;
- 14) визначення дати складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, порядку та строків виплати дивідендів у межах граничного строку, визначеного частиною другою статті 30 Закону «Про акціонерні товариства»;
- 15) визначення дати складення переліку акціонерів, які мають бути повідомлені про проведення загальних зборів відповідно до частини першої статті 35 Закону «Про акціонерні товариства» та

мають право на участь у загальних зборах відповідно до статті 34 Закону «Про акціонерні товариства»;

16) вирішення питань про участь товариства у промислово-фінансових групах та інших об'єднаннях, про заснування інших юридичних осіб;

17) вирішення питань, віднесених до компетенції наглядової ради розділом XVI Закону «Про акціонерні товариства», у разі злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення товариства;

18) прийняття рішення про вчинення значних правочинів у випадках, передбачених частиною першою статті 70 Закону «Про акціонерні товариства»;

19) визначення ймовірності визнання товариства неплатоспроможним унаслідок прийняття ним на себе зобов'язань або їх виконання, у тому числі внаслідок виплати дивідендів або викупу акцій;

20) прийняття рішення про обрання оцінювача майна товариства та затвердження умов договору, що укладатиметься з ним, встановлення розміру оплати його послуг;

21) прийняття рішення про обрання (заміну) реєстратора власників іменних цінних паперів товариства або депозитарія цінних паперів та затвердження умов договору, що укладатиметься з ним, встановлення розміру оплати його послуг;

22) надсилання пропозиції акціонерам про придбання належних їм простих акцій особою (особами, що діють спільно), яка придбала контрольний пакет акцій, відповідно до статті 65-65¹ Закону «Про акціонерні товариства»;

23) вирішення інших питань, що належать до виключної компетенції наглядової ради згідно із статутом акціонерного товариства, у тому числі прийняття рішення про переведення випуску акцій документарної форми існування у бездокументарну форму існування.

Виконавчий орган акціонерного товариства здійснює управління поточною діяльністю товариства.

До компетенції виконавчого органу належить вирішення всіх питань, пов'язаних з керівництвом поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів та наглядової ради.

Виконавчий орган акціонерного товариства підзвітний загальним зборам і наглядовій раді, організовує виконання їх рішень. Виконавчий

орган діє від імені акціонерного товариства у межах, встановлених статутом акціонерного товариства і законом.

Виконавчий орган акціонерного товариства може бути колегіальним (правління, дирекція) або одноосібним (директор, генеральний директор).

Членом виконавчого органу акціонерного товариства може бути будь-яка фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність і не є членом наглядової ради чи ревізійної комісії цього товариства.

6. Види рейдерських посягань

Існує кілька видів рейдерства – від цілком легальної діяльності (рейдерство як бізнес, який нічим не відрізняється від інших видів бізнесу), до кримінальних дій, які зазвичай супроводжуються комплексом злочинів, від корупції, до фізичного насилля.

Перший і найлегший вид українського рейдерства на Заході взагалі рейдерством не вважається. Він часто застосовується міноритарієм як корпоративний шантаж власника з метою продажу своїх акцій за більш високу ціну. На Заході він називається «**грінмейлом**» і відокремлюється від рейдерства, оскільки вважається, що метою рейдера є не отримання винагороди від перепродажу акцій, а встановлення тотального контролю над бізнесом. Однак в Україні часто буває неможливим визначити мету рейдера, тим більше, що вона може змінюватися. Також одним із шляхів може бути поширення неправдивої інформації про товариство та його фінансовий стан у ЗМІ. У свою чергу, міноритарні акціонери почнуть шукати осіб, зацікавлених у купівлі акцій та продавати свої акції. Відповідно, «рейдери» будуть зацікавлені у купівлі вказаних акцій у міноритарних акціонерів з подальшим продажем (через певний час) за завищеними цінами мажоритарному акціонерові [9, с. 105].

Коли рейдери придбають міноритарний пакет акцій, потім, як правило, вони починають претендувати на весь бізнес. Якщо атака зірвалася, то вони можуть задовольнитися отриманим прибутком від перепродажу мажоритарію придбаного пакету акцій за дуже високою ціною, тим самим ліквідувавши базу конфлікту.

Другий вид – «**біле рейдерство**». Рейдер діє виключно за законом і використовує недосконалість законодавства. Він організує скупівлю акцій або боргів підприємства, намагається погіршити його економічне та фінансове становище, шукає недоліки в статуті. «Біле»

рейдерство – це законна діяльність, спрямована на захоплення підприємства. «Біле» рейдерство зазвичай діє методом корпоративного шантажу в рамках чинного законодавства і в нашій країні трапляється доволі рідко. Після того, як до рук корпоративного шантажиста потрапляє 10-відсотковий пакет акцій компанії, до неї досить часто пред'являються вимоги про проведення позачергових зборів акціонерів. Найчастіше директори компаній не ідуть на перемовини, після чого рейдери переходять до сірих і чорних дій.

Третій вид – «сіре рейдерство». На цьому етапі мова йде про балансування між законом і незаконними діями і зазвичай закон програє. Для «сірого рейдерства» притаманне використання фальсифікованих документів, подвійного реєстру, незаконних зборів акціонерів. Зокрема, «рейдери» можуть заволодіти статутом товариства і провести загальні збори, на яких прийняти необхідні для них рішення щодо внесення до статуту змін. Тому на підприємстві необхідно зберігати копію статуту, а оригінал статуту в іншому місці (наприклад, у банківській скриньці або в адвоката) для унеможливлення проникнення сторонніх осіб на підприємство та заволодіння статутом. Доступ до печатки (якщо підприємство користується печаткою) повинні мати обмежена кількість осіб для забезпечення належного захисту товариства [9, с. 104].

Одним із способів «сірого рейдерства» також є оголошення товариства банкрутом з подальшим привласненням його активів, або встановлення контролю над товариством через наявну кредиторську заборгованість. Тому необхідно мати у резерві кошти для виплати кредиту. Якщо вказаних коштів у резерві немає, то необхідно проводити перемовини з банком про укладення угоди про реструктуризацію заборгованості або ж відтермінування виплати коштів за заборгованістю. Також варто брати кошти у кредит в установах, з якими є певні зв'язки, які зможуть на будь-який строк відтермінувати виплату по заборгованості. У товаристві необхідно мати всі документи, які можуть спростувати інформацію про неіснуючі борги або борги, які воно вже погасило та слідкувати, чи немає у суді справ, стороною у яких виступає товариство, та чи не ведеться розгляд справи без його участі [9, с. 100].

Зрозуміло, що тут є всі умови для корумпованості суддів, але з іншої точки зору «сіре рейдерство» – це юридична клопотеча й казуїстика, коли незаангажований і дійсно незалежний суддя не в змозі винести об'єктивне рішення у спорі (сторони в якості доказів можуть почергово надавати документи, отримані від міської та обласної ради,

від мера міста та керівника облдержадміністрації, від керівника міністерства та чиновників найвищого державного рангу). За таких умов судді по-перше, складно визначитися який із документів є справжнім, а який – підробним; по-друге, хто ж насправді порушник, а хто жертва рейдерської атаки. «Рейдери» можуть подати справу за одним місцем знаходження товариства відповідно до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а згодом здійснити перереєстрацію, та подати з тим самим предметом позову або частково змінивши його до іншого суду, за новим місцезнаходженням товариства. Відповідно, у суддів не має можливості постійно перевіряти місце реєстрації підприємства та у ЄДРСР не можливо відслідкувати справи з однаковими сторонами та однаковим предметом спору, які у нашому випадку подають «рейдери» для вибору потрібного для них суду [9, с. 18-19]. Також, одним із способів захоплення може бути визнання приватизації майна товариства недійсною. Тому необхідно провести аналіз проведення приватизації майна товариства, зокрема чітко дотримання усіх процедур, здійснення приватизації без порушень законодавства. При проведенні вказаного аналізу товариство буде знати усі допущені порушення та зможе їх усунути або виправити [10, с. 56].

Четвертий вид – «чорне рейдерство» – відверта, брутальна агресія з метою привласнити чужу власність, йде пліч о пліч з бандитизмом. Тут також використовуються фальсифіковані документи й інші методи «сірого рейдерства», але більше уваги приділяється корупції та підкупу посадових осіб різного роду адміністрацій, міністерств, представників правоохоронних органів, суддів. Фактично корупція – базовий елемент рейдерства.

Однак, крім корумпованих незаконних й неправосудних рішень, «чорне рейдерство» відзначається обов'язковим застосуванням фізичного насилля для реального перетворення цих рішень в життя. Слід зазначити, що в Україні межа між «білим», «сірим» і «чорним» рейдерами досить умовна.

Недосконалість законодавства призводить до того, що проведена «біла» операція, яку можна було б взагалі вважати «грінмейлом», потребує для свого завершення «сірих» і «чорних» засобів. Саме тому в українському суспільстві останнім часом рейдерство і бандитизм стали синонімами.

В Україні рейдерство здійснюється не у виробничих цілях, а у спекулятивних: підприємства захоплюються найчастіше заради

дорогої нерухомості. Взагалі досить складно визначити, яке саме підприємство підпаде під акт рейдерської атаки. Ознаками початку захоплення можуть бути: перевірки різними органами з питань, що стосуються установчих документів, «очорнення» репутації компанії з метою зниження вартості акцій тощо. Головною ознакою рейдерства є його зв'язок з адміністративним ресурсом: правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, вищими органами державної влади. Важливе значення при рейдерських захопленнях мають міноритарні акціонери, тобто ті акціонери, які володіють невеликим пакетом акцій підприємства і які досить часто не отримують ніякого доходу зі своїх акцій, а тому майже не вагаючись передають акції рейдерам шляхом продажу, або передачі в управління за довіреністю.

7. Правові, економічні та технічні засоби протидії рейдерським атакам з боку держави та суб'єктів господарювання

Певні спроби боротьби з недружніми захопленнями й поглинаннями підприємств в Україні робляться лише протягом останніх кількох років. У ЗМІ корпоративні захоплення підприємств, як правило, висвітлюють крізь призму неефективної протидії рейдерам з боку правоохоронних органів. До цього часу існує думка про те, що саме за браком професійних охоронців рейдерам вдається проникнути на територію підприємства та, як наслідок, заволодіти необхідною документацією. Насправді ж ця проблема є набагато глибшою.

На боці власника має виступати держава (якщо, звичайно, представники керівних органів держави самі не є замовниками рейдерської атаки). Якщо власник підприємства не порушував трудові та соціальні права працівників, то і вони мають виступити на його боці. Зокрема, для забезпечення інтересів товариства та унеможливлення виникнення ситуацій з підкупом акціонерів необхідно: справно сплачувати дивіденди акціонерам; вчасно виплачувати заробітну плату менеджменту товариства; не надавати широких повноважень найманому директорові, а залишити за основним власником майна підприємства повноваження щодо затвердження та ухвалення рішень, які стосуються майна товариства [9, с. 106].

Але з іншого боку, як уже згадувалося, багато керівників підприємств, які змінили власника, схильні говорити про те, що вони

стали жертвою рейдерської атаки, незважаючи на те, що злиття й поглинання – це цілком звичний законний процес. Рейдерство як явище існує в усьому світі – це цілком природна боротьба за виживання, економічна конкуренція. Сильні поглинають слабких. Але чи завжди сильний є ефективним керівником? Про це, як правило, свідчать обсяги прибутків підприємства. Прозорість і ефективність можуть зробити підприємство фактично невразливим до рейдерів, якщо, звичайно, замовником захвату не є держава або її представники. Крім того, найчастіше «постраждали» є далеко не «економічними янголами» – вони ведуть свій бізнес не зовсім за визначеними законодавством правилами, унаслідок чого бояться звертатися до правоохоронних органів. Таким чином, іноді рейдери виступають не банальними загарбниками. Вони просто підбирають те, що «погано лежить», а «погано лежить» зазвичай у слабких власників і неефективних керівників...

Ще один важливий елемент рейдерської діяльності – судова система. Сама судова система України виявилася співучасницею недружніх злиттів і поглинань. Проблема «співробітництва» суддів з рейдерами полягає в недосконалості закону. Несумлінність суддів – це вже другий бік проблеми. Був би ефективним закон – жоден суддя, не дивлячись на всі спокуси, не зміг би приймати таких рішень, завдяки яким і поширилося у нашій державі рейдерство. Сьогодні ж судді стали «активними учасниками» рейдерських захоплень і недружніх поглинань. У справах «недружніх злиттів і поглинань», а інакше кажучи – у захопленнях чужих об'єктів господарської сфери, суддя є ключовою фігурою. Від рішення, яке буде ухвалено суддею, залежить доля не тільки великих, мажоритарних акціонерів, але у більшій мірі міноритаріїв. Адже зміна власника відбувається найчастіше за рішенням суду. На сьогоднішній день можна стверджувати, що з часом справа може дійти до появи нової, тіньової спеціалізації суддів – судді-рейдери. Їх знають і сьогодні, їх рекомендують один одному адвокати, які так само, як і ці судді, заробляють на рейдерстві. Притягнути до відповідальності суддю, який ухвалив рішення на користь рейдера або грінмейлера, досить важко: його рішення начебто прийняті відповідно до закону...

Зараз пропонуються законопроекти, які постануть надійною перепорою на шляху рейдерських захоплень. Багато депутатів, хто побічно, а хто й безпосередньо, мали або мають відношення до тих або інших підприємств. Як правило, це великі підприємства, які і є привабливими для рейдерів. Адже об'єктами рейдерських захоплень

часто стають підприємства зі значним обсягом активів, вартість яких у десятки й сотні разів перевищує вартість самої «операції».

Як показує досвід, чим раніше власник почне готуватися до відбиття рейдерської атаки, тим більше у нього шансів на збереження власного бізнесу. Загальновідомі статистичні дані свідчать про те, що в Україні приблизно 40 % бізнесменів звертаються до компетентних фахівців (антирейдерів) до початку захоплення підприємства. Інші звертаються по допомогу, коли атака вже розпочалася, реалізовано кілька етапів плану захоплення і власник фактично втратив контроль над бізнесом. У цілому до превентивного захисту вдаються не більше ніж 20 % підприємців. Саме таким зневажливим ставленням до правил безпеки ведення бізнесу і пояснюється велика кількість успішних рейдів у нашій країні.

Дуже часто гарантування *економічної безпеки бізнесу зводиться до протистояння, захисту від різного роду економічних злочинів*. Передбачаючи можливе захоплення або поглинання, необхідно розробити і застосувати узагальнену методологію захисту. Потенційна мішень передусім ризикує втратити ліквідні активи (землю і нерухомість), акції у вільному обігу; налагоджені зв'язки та успішний бізнес; розпалити конфлікт між власниками; нажити велику кількість агресивних конкурентів. Коли загроза рейдерської атаки примарна, підприємство може без поспіху вибудувати захист, обравши спосіб, який йому найбільше підходить. Проте кожен керівник товариства повинен запобігти «рейдерським» атакам шляхом створення надійної системи захисту інформації про підприємство, справної виплати акціонерам дивідендів, роботи з акціонерами, спрямованої на збереження довіри до керівництва, створення умов, що перешкоджають масовому скуповуванню акцій та моніторингу поточної ситуації. Також потрібно, щоб акціонери були зацікавлені у збереженні та нерозголошенні конфіденційної інформації та комерційної таємниці товариства. Зацікавлення повинне забезпечуватися мажоритарними акціонерами через своєчасне і повне виконання своїх зобов'язань із виплати дивідендів, інформування акціонерів про всі важливі події та результати діяльності товариства, максимального забезпечення прав міноритаріїв у реалізації прав міноритаріїв, зокрема і на придбання акцій під час додаткових емісій тощо [9, с. 88].

Один із способів захисту – це створення на самому початку роботи своєрідної холдингової структури, що складається з кількох компаній. Наприклад, одній компанії, як правило, приватному

підприємству (якщо власник один) або ТОВ (якщо учасник один або більше) належать активи. Друга компанія (не важливо якої саме форми власності) займається виробництвом, використовуючи потужності за договором із власником активів. Третя – закуповує сировину для виробництва, перепродаючи її потім другій. Четверта – реалізує виготовлену продукцію. П'ята – забезпечує решту компаній персоналом або надає консалтингові послуги.

Усе це можна здійснювати і під егідою СПД – фізичної особи. Таким чином, рейдер уже не зможе використовувати найпопулярніші способи захоплення активів: через невиконані контракти, фіктивну або реальну заборгованість, банкрутство тощо. Більше того, отримати активи, увійшовши до складу акціонерів або засновників, також украї складно – компанія, що володіє активами, зареєстрована у формі ТОВ. Головне підприємство групи може бути зареєстроване за кордоном.

Ще один варіант превентивного захисту – умисне обтяжування активів або самої компанії боргами. Наявність істотної кредиторської заборгованості підприємства цілком може слугувати непоганим захистом від недружнього поглинання. Зрозуміло, тільки в тому разі, якщо кредиторами виступають дружні або підконтрольні боржнику структури. Якщо рейдер зможе захопити таку компанію, то він із здивуванням знайде безліч непогашених боргів, сума яких у декілька разів перевищує вартість бізнесу. Далі застосовується процедура банкрутства захопленого рейдером підприємства, що стає підставою для його повернення. Якщо ж метою рейдера є активи, то він побачить, що вони заставлені або вже укладено попередній договір про їхній продаж. Отже, продати активи він не зможе, користуватися майном – теж, і власник матиме змогу відновити контроль над активами.

Свідоме обтяжування активів спричиняє ті самі проблеми, що й у попередньому випадку – неможливість отримання позики. З цієї ситуації є, як мінімум, два виходи. Можна отримати гроші в банку, надавши як заставу боргове зобов'язання. Тобто, гроші одержує не саме підприємство – власник активів, а дружня структура, активи якої заставлено. Проте ці договори (про заставу активів, попередній продаж тощо) слід зберігати в таємниці.

Природно, що стовідсоткової гарантії успішності такої схеми немає, і обтяжені наперед активи зможуть убезпечити підприємство, якщо рейдер не спробує довести підприємство до банкрутства. Коли рейдер помітить значну кредиторську заборгованість на захопленому підприємстві, він завжди зможе самотійно оголосити про банкрутство. А потім за допомогою судового рішення забезпечити

першочергове задоволення вимог «своїх» кредиторів, одночасно оспоривши всі кредитні і заставні договори на активи, укладені колишнім власником. Згодом активи можуть будуть передані (за рішенням суду) підконтрольному рейдеру підприємству, і домогтися їх повернення законному власнику буде вкрай складно. Також можуть виникнути проблеми з банком, якщо стане відомо, що кредит отримано під уже обтяжені активи.

Наступний рівень імовірності захоплення підприємства характеризується збором інформації про можливу жертву, оцінюванням як її привабливості, так і рентабельності самої операції, а також оцінкою можливого захисту. На відміну від попереднього, часовий період цього етапу може обчислюватися місяцями та тривати близько півроку. Для потенційної мішені рейдерської атаки головне – своєчасно відчутти небезпеку і підготуватися до відбиття атаки.

Щодо кадрової безпеки, власник повинен правильно мотивувати персонал, щоб люди трималися за робочі місця, а також зробити все, аби найманому керівнику чи топ-менеджеру було не вигідно діяти на шкоду своїй компанії. Для цього власнику підприємства або уповноваженому ним органу, приймаючи на роботу спеціалістів, потрібно зрозуміти, чому вони йдуть на цю роботу, аби згодом правильно використовувати ці дані.

Ще один із напрямів системи захисту власності – дублювання фінансових потоків. Для боротьби з рейдерством підприємство потребуватиме значних ресурсів, передусім фінансових. І, природно, необхідно забезпечити доступ власника до грошей, навіть якщо рейдер заблокує основні рахунки підприємства (наприклад, через рішення суду за позовом про стягнення неіснуючої заборгованості). У такому разі оборотні кошти починають іти дублюючим шляхом, і власник підприємства зможе вести ефективну боротьбу із загарбником.

Не варто забувати також і про те, що навіть якщо рейдер уже почав підготовку до атаки, ще не пізно спробувати обтяжити активи (наприклад, взяти під заставу кредит у банку) або передати їх іншому підприємству. Робити це треба вкрай обережно, оскільки нерідко власники бізнесу, прагнучи убезпечити активи, лише спрощують рейдеру завдання. Може скластися ситуація, коли директор за статутом уповноважений укладати угоди на певну суму, а взятий у банку кредит її значно перевищує. Або взагалі всі операції з активами можливі тільки за згоди загальних зборів акціонерів, яких, природно, не було. Ще гірше, якщо активи продаються певній фірмі за значно заниженою ціною – такі операції можуть бути визнані недійсними у

судовому порядку, а директору доведеться витратити чимало часу, спілкуючись зі слідчими з працівниками ДС БЕЗ, УБОЗ і прокуратури.

Ще один напрям захисту – звернення до антирейдерських союзів та об'єднань підприємців, Фонду державного майна України, АМК України, НКЦПФР, Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню і захопленню підприємств при Кабінеті Міністрів, Бюро протидії економічним злочинам та «рейдерству» з повідомленням, що на підприємство готується рейдерська атака. Хоча практичну і негайну допомогу надати вони не можуть, рейдер уже буде попереджений про готовність підприємства до відбиття спроби захоплення.

Варто також провести підготовчу піаркампанію, наприклад, опублікувати низку статей про підприємство і його власників, де перші особи компанії виглядали б добродійниками трудового колективу. Таким чином, створюється позитивний імідж потенційної жертви в очах громадськості. З іншого боку, варто організувати пропагандистську кампанію і всередині самого підприємства: пояснити персоналу, що рейдер готується захопити підприємство, і в разі успішності нападу всіх буде звільнено або значно зменшиться заробітна плата.

Головне завдання компанії, яка захищається, зробити рейд економічно не вигідним. А для цього необхідно терміново виправити усі можливі недоліки в статуті й поточній документації. Чи вдаватися до наступних кроків – обтяжувати активи, розгортати піар-кампанію, вживати інших заходів аж до використання лобістських можливостей – керівництво вирішує в залежності від обставин.

Якщо рейдерська атака перейшла в завершальну стадію, шансів відстояти власний бізнес небагато. Як запевняють фахівці, самотійно відбитися від загарбника підприємцям нереально. Та й допомога професіоналів у цьому разі не буде стовідсотково ефективною. Якщо рейдер уже перехопив важелі управління компанією і переключив на себе всі фінансові потоки, більшість експертів рекомендують ретельно проаналізувати ситуацію й оцінити свої шанси на успішне вирішення конфлікту.

Нерідко буває так, що у підприємця є сенс домовитися з рейдером і отримати за свій бізнес хоч якісь «відступні». Часто загарбник погоджується на умови жертви – він сам не зацікавлений у боротьбі до останньої копійки і вважає за краще виплатити бізнесмену компенсацію, аби тільки не вплутуватися в нескінченні судові тяжби.

У деяких випадках у власників є можливості відстояти свій

бізнес. Багато чого залежатиме від кількості зроблених рейдером помилок при проведенні операції. Якщо загарбник діяв безпомилково, повернути контроль над підприємством практично неможливо. А затяжна боротьба може виснажити останні фінансові резерви власника.

Успішність протидії рейдерству полягатиме в правильному правозастосванні, в реальному бажанні притягти до відповідальності винних осіб, адже законодавство може бути ефективним, але найголовніше – ким і як воно буде застосовуватися. Незважаючи на те, що ВР України прийняла Закон, відповідно до якого внесено зміни до КК України щодо встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення угод із використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації, норми Закону в цілому потребують доопрацювання та уточнення з метою усунення колізій із нормами інших НПА та вироблення завершених правових механізмів реалізації його положень [9, с. 138]. Існує думка, що для врегулювання цього питання на законодавчому рівні варто виписати нормативними актами цивілізовану процедуру злиття та поглинання, і тільки тоді виводити значення терміну «рейдерство» на законодавчому рівні, а отже – і відповідальність за порушення законодавства у сфері злиття та поглинання. Але, якщо в праві з'явиться формалізоване визначення цього явища, уникнути будь-якої юридичної відповідальності стане значно простіше: рейдерство є комплексним поняттям, і кожна окрема дія, здійснена для досягнення мети по кожному окремому підприємству, може і повинна кваліфікуватися за нормами чинного законодавства. При чітко встановлених ознаках «рейдерства» та внесенні необхідних змін у законодавство для встановлення ефективних механізмів протидії протиправному поглинанню буде можливо сформулювати повноцінну систему захисту товариства [9, с. 41].

8. Шляхи запобігання рейдерству

Як було сказано у попередньому питанні, боротьба із рейдерством не завжди може призвести до перемоги над рейдером. Тому на перше місце повинна виходити профілактика.

ПРОФІЛАКТИКА РЕЙДЕРСТВА ПЕРЕДБАЧАС:

■ НАЯВНІСТЬ СИЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І СУВОРОГО ЗАКОНОДАВСТВА;

■ ЯКІСНУ ПІДГОТОВКУ УСТАНОВЧИХ ТА ПОТОЧНИХ ДОКУМЕНТІВ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ;

■ ЗМІНУ АКЦІОНЕРНОЇ ФОРМИ НА ІНШУ (НАПРИКЛАД, ТОВ);

■ В УСТАНОВЧИХ ДОКУМЕНТАХ ТОВ СЛІД ДЕТАЛЬНО І ТОЧНО ПРОПИСУВАТИ ПРАВА, ОBOB'ЯЗКИ УЧАСНИКІВ І КОМПЕТЕНЦІЮ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ;

■ СУМЛІННЕ ВИКОНАННЯ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ЗOBOB'ЯЗАНЬ З ОПОВІЩЕННЯ АКЦІОНЕРІВ, ДОТРИМАННЯ ЇХНІХ ПРАВ;

■ ДОДАТКОВІ ВИТРАТИ НА ОХОРОНУ ОБ'ЄКТІВ, МАЙНА, ІНФОРМАЦІЇ, ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я КЕРІВНИКІВ І ЗАСНОВНИКІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ;

■ ДОДАТКОВІ ВИТРАТИ НА ЯКІСНЕ ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА;

■ ЗАКРІПИТИ У СТАТУТІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ І КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ З МОЖЛИВІСТЮ НАДАННЯ ЇЇ ТРЕТІМ ОСОБАМ ВИКЛЮЧНО ЗА РІШЕННЯМ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ АБО НАГЛЯДОВОЇ РАДИ ТОВАРИСТВА, А ТАКОЖ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАХОДІВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЇХ РОЗГОЛОШЕННЯ;

■ СВОЄЧАСНО Й У ПОВНОМУ ОБСЯЗІ ВИПЛАЧУВАТИ ДИВІДЕНДИ АКЦІОНЕРАМ, ВЧАСНО ІНФОРМУВАТИ АКЦІОНЕРІВ ПРО УСІ ВАЖЛИВІ ПОДІЇ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА, МАКСИМАЛЬНО ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ ПРАВА МІНОРИТАРНИХ АКЦІОНЕРІВ, ЗОКРЕМА І НА ПРИДБАННЯ АКЦІЙ ПІД ЧАС ДОДАТКОВИХ ЕМІСІЙ ДЛЯ ТОГО, ЩОБ ВОНИ БУЛИ ЗАЦІКАВЛЕНІ У ЗБЕРІГАННІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ТОВАРИСТВО, НЕ РОЗГОЛОШУВАЛИ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ, БУЛИ ЗАЦІКАВЛЕНІ У ЗБЕРЕЖЕННІ СВОЇХ АКЦІЙ І НЕ ПРОДАВАЛИ ЇХ «РЕЙДЕРАМ», ЯКІ МОЖУТЬ ПРОПОНУВАТИ ЦІНУ, БІЛЬШУ ЗА НОМІНАЛЬНУ ВАРТІСТЬ;

■ НА ПІДПРИЄМСТВІ НЕОБХІДНО ЗБЕРІГАТИ КОПІЮ СТАТУТУ, А ОРИГІНАЛ СТАТУТУ В ІНШОМУ МІСЦІ (НАПРИКЛАД, У БАНКІВСЬКІЙ СКРИНЬЦІ АБО В АДВОКАТА) ДЛЯ УНЕМОЖЛИВЛЕННЯ ПРОНИКНЕННЯ СТОРОННІХ ОСІБ НА ПІДПРИЄМСТВО ТА ЗАВОЛОДІННЯ СТАТУТОМ. ДОСТУП ДО

ПЕЧАТКИ ПОВИННІ МАТИ ОБМЕЖЕНА КІЛЬКІСТЬ ОСІБ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО ЗАХИСТУ ТОВАРИСТВА;

■ СЛІДКУВАТИ ЗА ТИМ, ЧИ НЕМАЄ У СУДІ СПРАВ, СТОРОНОЮ У ЯКИХ ВИСТУПАЄ ТОВАРИСТВО ТА ЧИ НЕ ВЕДЕТЬСЯ РОЗГЛЯД СПРАВИ БЕЗ ЙОГО УЧАСТІ.

ВИСНОВКИ ЗА ТЕМОЮ:

Отже, на основі лекції можна відзначити, що:

– у XX столітті спочатку у США, потім у Європі та країнах СНД з'явилося сучасне рейдерство – комплексне явище, спрямоване на протиправне заволодіння акціями та майном акціонерного товариства (у більше ніж 90 % випадків) чи іншого суб'єкта господарювання, встановлення контролю над ним. Рейдерство загрожує економічному порядку у державі, негативно впливає на її зовнішньоекономічний та політичний імідж, порушує стабільність та громадський спокій, робить зайвою будь-яку законодавчу систему, вказує на неефективність роботи державних органів та посадових осіб;

– найчастіше рейдерство загрожує реалізації корпоративних прав громадян, суб'єктів господарювання та держави в акціонерних товариствах;

– у більшості випадків рейдерства і самими рейдерами, і постраждалими від їхніх дій стають самі акціонери. Часто досягненню планів рейдерів сприяють інші акціонери, які неналежним чином реалізують свої повноваження власників і порушують законодавство;

– зручним моментом для організації та проведення рейдерської атаки є додаткова емісія акцій. Загалом позитивне явище, яке підвищує капіталізацію акціонерного товариства і дозволяє залучити у його роботу додаткові фінансові ресурси, призводить до протиправної зміни частки акціонерів у всьому майні товариства;

– до складу органів управління і контролю акціонерних товариств можуть входити особи, зацікавлені у проведенні рейдерської атаки. Такі особи повинні відслідковуватися, і до них повинні застосовуватися профілактичні заходи (як мінімум, примусовий вихід зі складу органів управління акціонерних товариств);

– рейдерські посягання зазвичай передбачають заздалегідь спланований комплекс злочинів, правопорушень або вдалого застосування недоліків законодавства без його порушення. Види рейдерства можуть бути різноманітні;

– сьогодні правова практика виробила значну кількість способів

боротьби та профілактики рейдерства. Проте профілактика видається більш ефективною, оскільки після початку рейдерської атаки не завжди вдається перехопити ініціативу і покарати рейдерів.

Завдання для самоконтролю

1. Скласти схему способів рейдерства в Україні та інших країнах.
2. Скласти схему засобів боротьби із рейдерством.
3. Скласти схему засобів профілактики рейдерства.
4. Скласти таблицю пропозицій до різногалузевого законодавства з метою боротьби із рейдерством.

Питання для самоконтролю

1. Поняття рейдерства.
2. Способи здійснення рейдерських атак.
3. Законодавство України, пов'язане з боротьбою з рейдерством.
4. Поняття корпоративних прав.
5. Поняття та правовий статус акціонерних товариств.
6. Види і компетенція органів управління і контролю акціонерних товариств.
7. Правовий статус акціонерів.
8. Поняття та характеристика емісії акцій.
9. Способи боротьби із рейдерськими атаками.
10. Способи профілактики рейдерських атак.

Теми рефератів

1. Історія розвитку явища рейдерства у зарубіжних країнах.
2. Історія розвитку явища рейдерства в Україні.
3. Державні органи, покликані здійснювати боротьбу із рейдерством.
4. Напрями удосконалення українського законодавства про боротьбу з рейдерством.
5. Відповідальність рейдерів за неправомірні дії.
6. Порядок документування неправомірних дій рейдерів.
7. Напрями розвитку активних дій, спрямованих на боротьбу з рейдерством.
8. Напрями удосконалення акціонерного законодавства.
9. Напрями розвитку профілактичних дій, спрямованих на боротьбу з рейдерством.
10. Напрями розвитку законодавства, спрямованого на захист інтересів міноритарних акціонерів.

Тема 9.

Захист прав суб'єктів господарювання у різних сферах виробництва

План:

1. Захист прав суб'єктів господарювання у сфері охорони здоров'я.
2. Захист прав суб'єктів господарювання у сфері рекреації.
3. Захист прав суб'єктів господарювання в галузі зв'язку.
4. Захист прав суб'єктів господарювання у сфері надання освітніх послуг.
5. Захист прав суб'єктів господарювання у фінансовій, страховій діяльності суб'єктів господарювання.
6. Захист прав суб'єктів господарювання на ринку цінних паперів. Регулювання ведення бухгалтерського обліку та здійснення аудиторської діяльності в Україні.
7. Захист прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

1. Захист прав суб'єктів господарювання у сфері охорони здоров'я

Система закладів охорони здоров'я ВКЛЮЧАЄ:

■ **ДЕРЖАВНІ ЛІКУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАКЛАДИ;**

■ **КОМУНАЛЬНІ ЛІКУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАКЛАДИ:**

– ЛІКАРНІ;
 – ПОЛІКЛІНІКИ;
 – ДИСПАНСЕРИ;
 – КЛІНІКИ НДІ;
 – ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКІ СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ ЛІКУВАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ:

– ВІДДІЛЕННЯ;
 – ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКІ КООПЕРАТИВИ;
 – ЦЕНТРИ; СЛУЖБИ;
 – ІНШІ;

■ **ГРОМАДЯН-СПД;**

■ **НЕДЕРЖАВНІ ЛІКУВАЛЬНІ УСТАНОВИ:**

– ПРИВАТНІ ПІДПРИЄМСТВА;
 – ВИРОБНИЧО-МЕДИЧНІ КООПЕРАТИВИ;
 – ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА;
 – ІНШІ.

ОСОБЛИВІСТЮ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ Є НЕОБХІДНІСТЬ ОТРИМАННЯ ЛІЦЕНЗІЇ НА ЗДІЙСНЕННЯ ТАКИХ ОПЕРАЦІЙ, ЯК:

- виробництво лікарських засобів, оптова, роздрібна торгівля лікарськими засобами;
- виробництво ветеринарних медикаментів і препаратів, оптова, роздрібна торгівля ветеринарними медикаментами і препаратами;
- медична практика;
- переробка донорської крові та її компонентів, виготовлення з них препаратів, крім діяльності банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини;
- діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України (діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини);
- ветеринарна практика.

Напрямки господарської діяльності у сфері охорони здоров'я:

- НАДАННЯ ПЛАТНИХ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ;
- ВИКОНАННЯ РОБІТ З РОЗРОБКИ ТА ЗБЕРІГАННЯ МЕДИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ;
- ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ВИРОБІВ (ТОВАРІВ) МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ.

Форми державного впливу на медичну діяльність:

- ліцензування визначених видів господарської діяльності у сфері охорони здоров'я;
- акредитація лікувальних закладів незалежно від форми власності.

Обов'язок медичних закладів проходити процедури ліцензування й акредитації слугує засобом захисту споживачів їхніх послуг та добросовісних медичних закладів від несумлінних конкурентів.

2. Захист прав суб'єктів господарювання у сфері рекреації

СФЕРИ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

- ТУРИСТИЧНА;
- САНАТОРНО-КУРОРТНА;
- ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧА;

- КУЛЬТУРНО-РОЗВАЖАЛЬНА;
- ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧА.

Господарська діяльність у сфері рекреації:

- **КОМЕРЦІЙНА** – виробництво та надання платних рекреаційних послуг, що здійснюються суб'єктами підприємництва;
- **НЕКОМЕРЦІЙНА** – виробництво та надання платних рекреаційних послуг, що здійснюються державними і комунальними установами

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ РЕКРЕАЦІЇ:

- наявність спеціальних цілей – виробництво рекреаційних послуг, раціональне використання рекреаційного потенціалу, охорона довкілля;
- використання рекреаційних ресурсів, необхідних для виробництва та надання рекреаційних послуг, які мають спеціальний правовий режим;
- залежність від наявності природних рекреаційних територій та ресурсів, які можна використовувати для рекреаційних цілей;
- обов'язковість дотримання спеціальних умов та правил, які забезпечують якість та безпеку рекреаційних послуг;
- використання спеціальних технологій у виробництві послуг, які враховують їх рекреаційний характер;
- залучення робітничої сили, яка має спеціальні знання та вміння.

Суб'єкти господарської діяльності у сфері рекреації – це учасники господарських відносин, які здійснюють організацію, виробництво та надання рекреаційних послуг, реалізуючи свою господарську правосуб'єктність, мають майно у вигляді рекреаційних ресурсів та несуть відповідальність за своїми обов'язками у межах цього майна.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

- їх створення, організаційні форми та умови діяльності, обумовлені вибором рекреаційної діяльності;
- необхідність отримання дозволяючих документів (ліцензії,

сертифіката, патенту) на здійснення відповідної діяльності, порядок і умови отримання яких встановлено особисто для них;

■ наявність спеціальних вимог до приміщень, обладнання, інших матеріально-технічних засобів, які необхідні для організації виробництва та надання рекреаційних послуг;

■ використання в якості основного засобу рекреаційних антропогенних ландшафтів, власником яких, як правило, є держава, територіальна громада.

Законодавство про господарську діяльність у сфері рекреації складають:

■ загальні норми регулюють організаційно-правові форми господарювання у сфері рекреації, порядок створення, основні права та обов'язки суб'єктів, облік та звітність, підстави та порядок припинення діяльності;

■ спеціальні норми регулюють господарювання в окремих сферах рекреаційної діяльності;

■ екологічні норми встановлюють вимоги до розміщення суб'єктів господарювання, нормативи максимального навантаження господарської діяльності, умови експлуатації рекреаційних територій та ресурсів, обов'язкові заходи з охорони середовища, відповідальність за порушення екологічних вимог.

У сфері рекреації захист прав суб'єктів, крім них самих, здійснює держава, адже за порушення екологічних норм застосовується підвищена відповідальність. В Україні діє природоохоронна прокуратура та міліція. Багато видів рекреаційної діяльності підлягає ліцензуванню.

3. Захист прав суб'єктів господарювання в галузі зв'язку

ВИДИ ЗВ'ЯЗКУ:

- електрозв'язок;
- поштовий зв'язок;
- фельд'єгерський зв'язок;
- спеціальний зв'язок

Суб'єктами господарювання у сфері зв'язку є:

- **Оператори** – підприємства, що здійснюють господарську

діяльність для забезпечення функціонування засобів, споруд та мереж зв'язку;

■ **Суб'єкти господарювання та громадяни-СПД** всіх форм власності, що здійснюють діяльність шляхом укладення договору з оператором зв'язку.

Засоби державного управління господарською діяльністю у сфері зв'язку:

■ **Ліцензування** господарської діяльності у сфері зв'язку служить для здійснення єдиної державної політики в цій сфері та захисту прав споживачів;

■ **Тарифікація** – регулювання державою тарифів на послуги зв'язку та користування радіочастотами;

■ **Стандартизація** – служить для забезпечення технічної єдності та взаємозв'язку процесів створення та застосування продукції та техніки зв'язку, її сумісності та взаємозамінюваності;

■ **Сертифікація** – процедура виявлення відповідності послуг та засобів зв'язку встановленим вимогам.

Під час здійснення господарської діяльності у сфері зв'язку складаються договірні відносини:

■ договори про взаємодію операторів складаються на основі приблизних договорів домінуючих операторів і належать до договорів приєднання;

■ договори технічного обслуговування мереж зв'язку належать до договорів підряду і спрямовані на забезпечення підтримки функціонування всіх елементів зв'язку;

■ договори про надання послуг зв'язку. До них належать агентські договори, по котрим підприємства підключають абонентів до мереж операторів та виконують інші дії в їхніх інтересах.

Завдяки ліцензуванню, тарифікації, стандартизації та сертифікації на ринку зв'язку працюють суб'єкти господарювання, що мають якісне обладнання і підготовлений персонал. На відміну від інших галузей та сфер господарювання, суб'єкти у сфері зв'язку мають значно більше можливостей для самозахисту. Вони можуть швидко придати публічності свою точку зору на корпоративний чи інший конфлікт.

4. Захист прав суб'єктів господарювання у сфері надання освітніх послуг

ОСВІТНІ ПОСЛУГИ НАДАЮТЬСЯ НА ОСНОВІ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ:

- “Про освіту” від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII;
- “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556-VII;
- “Про дошкільну освіту” від 11 липня 2001 року № 2628-III;
- “Про позашкільну освіту” від 22 червня 2000 року № 1841-III;
- “Про професійно-технічну освіту” від 10 лютого 1998 року № 103/98.

В Україні встановлюються такі освітні рівні: початкова загальна освіта; базова загальна середня освіта; повна загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; базова вища освіта; повна вища освіта.

В Україні встановлюються такі освітньо-кваліфікаційні рівні: кваліфікований робітник; молодший спеціаліст; бакалавр; спеціаліст, магістр.

Науковими ступенями є: кандидат наук; доктор наук.

Вченими званнями є: старший науковий співробітник; доцент; професор.

Дошкільними навчальними закладами є:

- дошкільні навчальні заклади (ясла);
- дошкільні навчальні заклади (ясла-садки);
- дошкільні навчальні заклади (дитячі садки);
- дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) компенсуючого типу;
- будинки дитини;
- дошкільні навчальні заклади (дитячі будинки) інтернатного типу;
- дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) сімейного типу;
- дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) комбінованого типу;
- дошкільні навчальні заклади (центри розвитку дитини).

До позашкільних навчальних закладів належать: палаци, будинки, центри, станції дитячої, юнацької творчості, учнівські та студентські клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтв, студії, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади.

До професійно-технічних навчальних закладів належать:

- ПТУ відповідного профілю;
- ПУ соціальної реабілітації;
- ВПУ;
- професійний ліцей;
- професійний ліцей відповідного профілю;
- професійно-художнє училище;
- художнє професійно-технічне училище;
- вище художнє професійно-технічне училище;
- училище-агрофірма;
- вище училище-агрофірма;
- училище-завод;
- центр професійно-технічної освіти;
- центр професійної освіти;
- навчально-виробничий центр;
- центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів;
- навчально-курсний комбінат;
- навчальний центр;
- інші типи навчальних закладів, що надають професійно-технічну освіту або здійснюють професійно-технічне навчання.

Зкладами вищої освіти є:

- технікум (училище);
- коледж;
- інститут;
- консерваторія;
- академія;
- університет та інші.

Відповідно до статусу ЗВО встановлено чотири рівні акредитації:

- перший рівень – технікум, училище, інші прирівняні до них заклади вищої освіти;
- другий рівень – коледж, інші прирівняні до нього заклади вищої освіти;
- третій і четвертий рівні (залежно від наслідків акредитації) – інститут, консерваторія, академія, університет.

Зклади вищої освіти здійснюють підготовку фахівців за такими освітньо-кваліфікаційними рівнями:

■ молодший спеціаліст – забезпечують технікуми, училища, інші ЗВО першого рівня акредитації;

■ бакалавр – забезпечують коледжі, інші заклади вищої освіти другого рівня акредитації;

■ спеціаліст, магістр – забезпечують заклади вищої освіти третього і четвертого рівнів акредитації.

У сфері освіти захист прав сумлінних суб'єктів господарювання здійснюється за посередництва жорсткого адміністрування їхньої діяльності з боку МОН України. Крім проходження спеціальних процедур ліцензування та акредитації (а дошкільні – ще й атестації), усі навчальні заклади повинні реалізовувати державні стандарти освіти.

Н. О. Саніахметова вважає, що ліцензування необхідне для протидії вступу на ринок освітніх та інших послуг у сфері освіти осіб, не здатних внаслідок відсутності відповідної кваліфікації й інших можливостей грамотно займатися певним видом діяльності і спрямоване на захист споживачів та й самих учасників підприємницької діяльності [11, с. 8]. Ще жорсткіше висловлюється С. Е. Жилінський, який вказує, що ліцензування оберігає економіку від проникнення на ринки з пропозиціями товарів, робіт і послуг некваліфікованих людей, які не мають необхідної матеріальної бази для здійснення підприємницької діяльності, захищає учасників ринкових відносин, включаючи самих підприємців, а не тільки споживачів, від різного роду пройдисвітів [12, с. 129].

Враховуючи зміст законодавства і практики можна виділити характерні ознаки ліцензування господарської діяльності:

1) передбачає надання дозволу на заняття певним видом господарської діяльності;

2) це діяльність, пов'язана з видачею ліцензій та вчиненням інших дій, що пов'язані з видачею ліцензій;

3) проводиться тільки уповноваженими на це державними органами;

4) ліцензії видаються тільки певним особам;

5) ліцензуванню підлягають лише певні види господарської діяльності;

6) це надання дозволу на певний строк;

7) це надання дозволу за певних умов [13, с. 183].

Надані характеристики можна доповнити тим, що ліцензування є одним з основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність

суб'єктів господарювання; за його допомогою підтримуються ті заклади освіти, які відповідають ліцензійним вимогам, тобто спроможні надавати якісні послуги у сфері освіти; за допомогою зупинення дії або анулювання ліцензії, застосування органом ліцензування штрафних санкцій до закладів освіти, послуги яких не відповідають вимогам, порушники стимулюються до свідомої зміни своєї поведінки [14, с. 145–146]. Призупинення дії ліцензій або скасування ліцензій належать до планово-госпрозрахункових санкцій, які у випадку не усунення недоліків самим суб'єктом господарювання застосовуються компетентним органом, яким було виявлено порушення [15, с. 142].

Саме для того, щоб відрізнити дійсно якісні університети, академії та інститути від тих закладів освіти, які лише мають такі назви, державою було запроваджено додаткові адміністративні процедури – ліцензування та акредитації [14, с. 141].

Проходження ліцензування, акредитації, сертифікації і т. п. є необхідною умовою для здійснення більшості видів позабюджетної діяльності і, крім того, визначає ряд найважливіших кількісних і якісних обмежень для неї: граничний контингент студентів і, відповідно, потенційні розміри платного прийому; набір спеціальностей, за якими здійснюється освітня діяльність та ін. [16, с. 118; 14, с. 142].

5. Захист прав суб'єктів господарювання у фінансовій, страховій діяльності суб'єктів господарювання

Страховики: фінансові установи, які створені у формі АТ, ПТ, КТ або ТДВ згідно з Законом України «Про господарські товариства» з урахуванням особливостей, передбачених Законом «Про страхування» від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР, одержали ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Учасників страховика повинно бути не менше трьох.

Предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать закону і пов'язані:

■ з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування);

■ з володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування);

■ з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної суб'єкту господарювання (страхування відповідальності).

В Україні здійснюються такі види обов'язкового страхування:

- медичне страхування;
- особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків;
- особисте страхування працівників відомчої (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд);
- страхування спортсменів вищих категорій;
- страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини;
- особисте страхування від нещасних випадків на транспорті;
- авіаційне страхування цивільної авіації;
- страхування відповідальності морського перевізника та виконавця робіт, пов'язаних з обслуговуванням морського транспорту, щодо відшкодування збитків, завданих пасажиром, багажу, пошти, вантажу, іншим користувачам морського транспорту та третім особам;
- страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;
- страхування цивільної відповідальності суб'єкта господарювання, що надає послуги із транспортування та/або зберігання транспортних засобів у разі тимчасового затримання транспортних засобів, за шкоду, яка може бути заподіяна транспортному засобу при здійсненні його транспортування та/або зберігання;
- страхування засобів водного транспорту;
- страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту;
- страхування працівників (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України), які

беруть участь у наданні психіатричної допомоги, у тому числі здійснюють догляд за особами, які страждають на психічні розлади;

– страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру;

– страхування цивільної відповідальності інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою;

– страхування майнових ризиків за угодою про розподіл продукції у випадках, передбачених Законом України «Про угоди про розподіл продукції»;

– страхування фінансової відповідальності, життя і здоров'я тимчасового адміністратора, ліквідатора фінансової установи та працівників центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику, які визначені ним для вирішення питань щодо участі держави у капіталізації банку;

– страхування майнових ризиків при промисловій розробці родовищ нафти і газу у випадках, передбачених Законом України «Про нафту і газ»;

– страхування медичних та інших працівників державних і комунальних закладів охорони здоров'я та державних наукових установ (крім тих, які працюють в установах та організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок захворювання на інфекційні хвороби, пов'язаного з виконанням ними професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження збудниками інфекційних хвороб;

– страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів;

– страхування об'єктів космічної діяльності (наземна інфраструктура), перелік яких затверджується КМУ за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері космічної діяльності;

– страхування цивільної відповідальності суб'єктів космічної діяльності;

– страхування об'єктів космічної діяльності (космічна інфраструктура), які є власністю України, щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою до запуску космічної техніки на космодромі, запуском та експлуатацією її у космічному просторі;

– страхування відповідальності щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою до запуску космічної техніки на космодромі, запуском та експлуатацією її у космічному просторі;

– страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів;

- страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, за переліком, встановленим КМУ;

– страхування відповідальності власників собак (за переліком порід, визначених КМУ) щодо шкоди, яка може бути заподіяна третім особам;

– страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяна третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї;

– страхування тварин (крім тих, які використовуються у цілях сільськогосподарського виробництва) на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків у випадках та згідно з переліком тварин, встановленими КМУ;

– страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну;

– страхування відповідальності морського судновласника;

– страхування ліній електропередач та перетворюючого обладнання передавачів електроенергії від пошкодження внаслідок впливу стихійних лих або техногенних катастроф та від протиправних дій третіх осіб;

– страхування відповідальності виробників (постачальників) продукції тваринного походження, ветеринарних препаратів, субстанцій за шкоду, заподіяну третім особам;

– страхування предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування;

- страхування майна, переданого у концесію;
- страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів;
- страхування цивільної відповідальності суб'єкта господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно третім особам унаслідок проведення вибухових робіт;
- страхування майнових ризиків користувача надр під час дослідно-промислового і промислового видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ;
- страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса;
- страхування ризику невиконання гравцям призів у разі неплатоспроможності та/або банкрутства оператора державних лотерей;
- страхування професійної відповідальності призначених органів з оцінки відповідності та визнаних незалежних організацій за шкоду, яку може бути заподіяно третім особам.

Правила страхування розробляються страховиком для кожного виду страхування окремо і підлягають реєстрації в уповноваженому органі при видачі ліцензії на право здійснення відповідного виду страхування.

Правила страхування повинні містити:

- предмет договору страхування;
- порядок визначення розмірів страхових сум та (або) розмірів страхових виплат;
- страхові ризики;
- виключення із страхових випадків і обмеження страхування;
- строк та місце дії договору страхування;
- порядок укладення договору страхування;
- права та обов'язки сторін;
- дії страхувальника у разі настання страхового випадку;
- перелік документів, що підтверджують настання страхового випадку та розмір збитків;
- порядок і умови здійснення страхових виплат;
- строк прийняття рішення про здійснення або відмову в здійсненні страхових виплат;

- причини відмови у страховій виплаті або виплаті страхового відшкодування;
- умови припинення договору страхування;
- порядок вирішення спорів;
- страхові тарифи за договорами страхування іншими, ніж договори страхування життя;
- страхові тарифи та методику їх розрахунку за договорами страхування життя;
- особливі умови.

У сфері страхування часто саме страховики є порушниками прав інших суб'єктів господарювання та громадян. Навіть за умови настання страхового випадку вони шукають шляхи ухилення від обов'язку здійснення страхових виплат. Тому для захисту контрагентів страховика можна запропонувати останнім зважено й обережно підходити до укладання договору зі страховиком та ретельно вивчати правила страхування. Інтереси сумлінного страховика забезпечуються процедурою ліцензування та визначенням мінімального статутного фонду страховика в залежності від видів діяльності, які він здійснює.

6. Захист прав суб'єктів господарювання на ринку цінних паперів. Регулювання ведення бухгалтерського обліку та здійснення аудиторської діяльності в Україні

Цінні папери – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам.

Емісійні цінні папери – цінні папери, що посвідчують однакові права їх власників у межах одного випуску стосовно особи, яка бере на себе відповідні зобов'язання (емітент). До них належать:

- акції;
- облігації підприємств;
- облігації місцевих позик;
- державні облігації України;

- іпотечні сертифікати;
- іпотечні облігації;
- сертифікати фондів операцій з нерухомістю;
- інвестиційні сертифікати;
- казначейські зобов'язання України.

В Україні можуть бути такі групи цінних паперів:

1) **пайові цінні папери** – цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі, надають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента:

- а) акції;
- б) інвестиційні сертифікати;
- в) сертифікати ФОН;

2) **боргові цінні папери** – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання:

- а) облігації підприємств;
- б) державні облігації України;
- в) облігації місцевих позик;
- г) казначейські зобов'язання України;
- г) ощадні (депозитні) сертифікати;
- д) векселі;

3) **іпотечні цінні папери** – цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів:

- а) іпотечні облігації;
- б) іпотечні сертифікати;
- в) заставні;

4) **приватизаційні цінні папери** – цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду;

5) **похідні цінні папери** – цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку,

встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів;

б) **товаророзпорядчі цінні папери** – цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

У МЕЖАХ ГРУП МОЖНА ВИДІЛИТИ ТАКІ ВИДИ ЦІННИХ ПАПЕРІВ:

акція – іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені законодавством;

облігація – цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбаченій умовами розміщення облігацій строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення;

казначейське зобов'язання України – державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України;

інвестиційний сертифікат – цінний папір, який розміщується інвестиційним фондом, інвестиційною компанією, компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та посвідчує право власності інвестора на частку в інвестиційному фонді, взаємному фонді інвестиційної компанії та пайовому інвестиційному фонді;

ощадний (депозитний) сертифікат – цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав;

вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

Професійна діяльність на фондовому ринку – діяльність суб'єктів господарювання з надання фінансових та інших послуг у сфері розміщення та обігу цінних паперів, обліку прав за цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, що відповідає вимогам, установленим до такої діяльності законодавством.

Поєднання професійної діяльності на фондовому ринку з іншими видами професійної діяльності, за винятком банківської, не допускається, крім випадків, передбачених законом.

На фондовому ринку здійснюються такі види професійної діяльності:

- діяльність з торгівлі цінними паперами;
- діяльність з управління активами інституційних інвесторів;
- депозитарна діяльність;
- діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку.

Професійна діяльність на фондовому ринку здійснюється виключно на підставі ліцензії, що видається Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку

Діяльність з торгівлі цінними паперами включає види:

■ *Брокерська діяльність* – укладення торговцем цінними паперами договорів (зокрема договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи;

■ *Дилерська діяльність* – укладення торговцем цінними паперами договорів щодо цінних паперів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу, крім випадків, передбачених законом;

■ *Андеррайтинг* – розміщення (підписки, продаж) цінних паперів торговцем цінними паперами за дорученням, від імені та за рахунок емітента;

■ *Діяльність з управління цінними паперами* – діяльність, яка провадиться торговцем цінними паперами від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління переданими йому цінними паперами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери, а також

отриманими в процесі цього управління цінними паперами та грошовими коштами, які належать на праві власності установнику управління, в його інтересах або в інтересах визначених ним третіх осіб;

■ *Діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку* – діяльність професійного учасника фондового ринку (організатора торгівлі) із створення організаційних, технологічних, інформаційних, правових та інших умов для збирання та поширення інформації стосовно попиту і пропозицій, проведення регулярних торгів фінансовими інструментами за встановленими правилами, централізованого укладення і виконання договорів щодо фінансових інструментів, у тому числі здійснення клірингу та розрахунків за ними, та розв'язання спорів між членами організатора торгівлі.

Організаторами торгівлі є фондові біржі.

Розмір статутного капіталу фондової біржі має становити не менш як 15 мільйонів гривень. Розмір власного капіталу фондової біржі, що здійснює кліринг та розрахунки, має становити не менш як 25 мільйонів гривень.

Метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться підприємством. Фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку.

Регулювання питань методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється Мінфіном України, яке затверджує національні положення (станданти) бухгалтерського обліку, інші НПА щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;

порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках встановлюється НБУ;

порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності про виконання бюджетів та госпрозрахункових операцій бюджетних установ встановлюється Державним казначейством України;

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, у межах

своєї компетенції, відповідно до галузевих особливостей розробляють на базі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку методичні рекомендації щодо їх застосування.

Для забезпечення ведення б/о підприємство самостійно обирає форми його організації:

- введення до штату підприємства посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером;

- користування послугами спеціаліста з б/о, зареєстрованого як СПД;

- ведення на договірних засадах б/о централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою;

- самостійне ведення б/о та складання звітності безпосередньо власником або керівником підприємства (крім підприємств, звітність яких оприлюднюється, та бюджетних установ).

Згідно із ЗУ «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» 21 грудня 2017 року № 2258-VIII і ГК України:

- **аудиторська діяльність** – незалежна професійна діяльність аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, зареєстрованих у Реєстрі аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, з надання аудиторських послуг;

- **аудит фінансової звітності** – аудиторська послуга з перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності та/або консолідованої фінансової звітності юридичної особи або представництва іноземного суб'єкта господарювання, або іншого суб'єкта, який подає фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність групи, з метою висловлення незалежної думки аудитора про її відповідність в усіх суттєвих аспектах вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам;

- **аудиторські послуги** – аудит, огляд фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності, виконання завдань з іншого надання впевненості та інші професійні послуги, що надаються відповідно до міжнародних стандартів аудиту.

- **Аудит** здійснюється незалежними особами (аудиторами), аудиторськими фірмами, які уповноважені суб'єктами господарювання на його проведення.

Сертифікація (визначення кваліфікаційної придатності на зайняття аудиторською діяльністю) аудиторів здійснюється Аудиторською палатою України.

Право на отримання сертифіката мають громадяни, які мають вищу економічну або юридичну освіту, документ про здобуття якої визнається в Україні, необхідні знання з питань аудиту, фінансів, економіки та господарського права, досвід роботи не менше трьох років підряд на посадах ревізора, бухгалтера, юриста, фінансиста, економіста, асистента (помічника) аудитора.

Термін чинності сертифіката не може перевищувати 5 років.

Професійне самоврядування аудиторів здійснюється через Аудиторську палату України.

Аудиторська палата України функціонує як незалежний орган – неприбуткова організація.

Аудиторська палата України формується на паритетних засадах шляхом делегування до її складу аудиторів та представників державних органів.

Членами Аудиторської палати України є включені до Реєстру аудитори і аудиторські фірми.

Аудиторська палата України:

1) здійснює реєстрацію аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності;

2) здійснює контроль якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності, крім тих, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес;

3) регулює взаємовідносини між членами Аудиторської палати України у процесі провадження аудиторської діяльності;

4) здійснює дисциплінарні провадження щодо суб'єктів аудиторської діяльності, крім тих, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес;

5) здійснює контроль за безперервним навчанням аудиторів, крім тих, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес;

6) бере участь у проведенні експертизи законопроектів і нормативно-правових актів з питань аудиторської діяльності;

7) узагальнює інформацію про практику застосування міжнародних стандартів аудиту та надає рекомендації на запит суб'єктів аудиторської діяльності щодо спірних та складних питань;

8) представляє аудиторів України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями;

9) забезпечує захист професійних прав аудиторів;

10) забезпечує доступ та відкритість інформації стосовно аудиторів України.

Аудит проводиться на підставі договору між аудитором (аудиторською фірмою) та замовником.

■ У договорі про надання аудиторських послуг передбачаються предмет, обсяг аудиторських послуг, розмір та умови оплати, відповідальність сторін та інші умови відповідно до вимог законодавства та міжнародних стандартів аудиту;

■ права та обов'язки суб'єкта аудиторської діяльності і замовника при наданні аудиторських послуг визначаються в договорі відповідно до вимог названого вище Закону та інших нормативно-правових актів.

■ недійсними є положення договору, спрямовані на повне звільнення аудитора від встановленої законом майнової відповідальності за недостовірність аудиторського висновку чи ін. документа, у якому відображені результати аудиторської перевірки.

Зрозуміло, що при здійсненні аудиторської перевірки можуть мати місце не просто порушення прав суб'єктів господарювання, але й корисливі злочини. А сам аудит покликаний сприяти захисту прав суб'єктів господарювання через виявлення допущених порушень.

7. Захист прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ (ЗЕД):

■ діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що здійснюється як на території України, так і за її межами (ст. 1 ЗУ „Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ);

■ господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетину митного кордону України майном або робочою силою (ст. 377 ГК України);

- експорт та імпорт товарів, робіт, послуг, капіталів і робочої сили, включаючи права інтелектуальної власності;
- різні види кооперації з іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами;
- кредитні та розрахункові операції;
- створення банківських, кредитних і страхових установ суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України за межами України і створення іноземними суб'єктами господарської діяльності таких установ на території України;
- спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- інші види зовнішньоекономічної діяльності, що не заборонені законами України.

З Е Д З Д І С Н Ю Є Т Ь С Я Н А П Р И Н Ц И П А Х:

- свободи її суб'єктів добровільно вступати у зовнішньоекономічні відносини;
- здійснення зовнішньоекономічних відносин в будь-яких формах, що не суперечать чинному законодавству;
- рівності перед законом всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Зовнішньоекономічна діяльність ліцензується. На відміну від інших сфер відновити права суб'єктів господарювання можливо із застосуванням можливостей Міжнародного комерційного арбітражу.

ВИСНОВКИ ЗА ТЕМОЮ:

Отже, на основі лекції можна відзначити, що:

У різних сферах господарювання здійснюється захист прав суб'єктів. Зазвичай це робиться за рахунок «відбракування» державою суб'єктів, які не відповідають ліцензійним умовам, правилам сертифікації, акредитації, атестації тощо. У більшості з наведених сфер порушення прав суб'єктів господарювання пов'язане із скоєнням злочинів. Тому відновлення прав суб'єктів можливе у комплексі з порушенням кримінальної справи та реалізації заходів кримінального покарання. В окремих випадках можливі специфічні способи

відновлення порушених прав суб'єктів господарювання (наприклад, із застосуванням можливостей ЗМІ). Проте найвагомим та найбільш ефективним засобом захисту прав суб'єктів господарювання є правова робота на підприємстві.

Завдання для самоконтролю

1. Скласти схему суб'єктів господарювання у сферах медицини та освіти.
2. Скласти схему цінних паперів в Україні.
3. Скласти схему засобів захисту прав суб'єктів господарювання у різних сферах господарювання.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та види медичних закладів.
2. Способи захисту прав суб'єктів господарювання у сфері охорони здоров'я.
3. Види рекреаційної діяльності.
4. Способи захисту прав суб'єктів господарювання у сфері рекреації.
5. Поняття та види зв'язку, ліцензійні умови.
6. Способи захисту прав суб'єктів господарювання у сфері зв'язку і телекомунікацій.
7. Поняття та види навчальних закладів.
8. Способи захисту прав суб'єктів господарювання у сфері освіти.
9. Види фінансової діяльності в Україні.
10. Аудит як спосіб виявлення порушень прав суб'єктів господарювання.
11. Види добровільного та обов'язкового страхування.
12. Способи захисту прав суб'єктів господарювання у сфері страхування.
13. Види цінних паперів в Україні.
14. Види діяльності на фінансовому ринку України.
15. Правила ведення бухгалтерського обліку.
16. Поняття зовнішньоекономічної діяльності.
17. Види зовнішньоекономічної діяльності за участі суб'єктів господарювання України.
18. Способи захисту прав суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Темати рефератів

1. Захист прав суб'єктів господарювання у медичній сфері США, Ізраїлю та країн ЄС.
2. Діяльність провідних аудиторських компаній світу з виявлення порушень прав суб'єктів господарювання.
3. Забезпечення прав суб'єктів господарювання, що беруть участь у торгах на фондових біржах США і Великої Британії.
4. Захист прав суб'єктів господарювання та громадян у сфері освіти Японії, КНР, Південної Кореї та Сінгапуру.

Питання підсумкового контролю з курсу

1. У яких випадках можливе позбавлення права власності?
2. Види та організаційно-правові форми суб'єктів господарювання.
3. Відповідальність за господарським договором. Відповідальність за законодавством.
4. Вітчизняні та іноземні інвестиції. Державні гарантії інвестиційної діяльності.
5. Господарсько-правові та цивільно-правові засоби захисту майнових інтересів.
6. Дайте визначення поняття господарського договору.
7. Дайте класифікацію суб'єктів господарського права України.
8. Дайте класифікацію суб'єктів господарювання, права яких треба захищати.
9. Дайте характеристику системи господарських судів в Україні.
10. Дайте характеристику судовій системі та системі господарських судів в Україні.
11. Державні органи, які здійснюють захист прав суб'єктів господарювання.
12. Докази у господарському процесі.
13. За допомогою яких методів держава регулює зовнішньоекономічну діяльність?
14. За яких умов кредитор має право звернутися із заявою про порушення справи про банкрутство?
15. Загальні та істотні умови господарського договору.
16. Законодавство, що визначає правовий статус господарських, адміністративних, загальних судів та Конституційного суду України.
17. Класифікуйте господарські договори.
18. Компетенція прокуратури, міліції, СБУ, міністерств, державних комітетів, Національного банку України, Тендерної палати України та інших державних органів і громадських організацій.
19. Ліквідація як процедура банкрутства. Черговість задоволення вимог кредиторів.
20. Майно суб'єктів господарювання.
21. Назвіть загальні функції господарської відповідальності.
22. Назвіть новації законодавства про банкрутство. Як вони сприяють підвищенню захисту прав суб'єктів господарювання?
23. Назвіть особливі ознаки господарського договору.
24. Назвіть особливості оперативно-господарських санкцій.

25. Назвіть підстави господарської відповідальності.

26. Назвіть систему державних органів, що здійснюють в Україні політику захисту конкуренції.

27. Назвіть способи захисту права власності.

28. Назвіть та наведіть приклади суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

29. Оренда майна.

30. Особливості господарської діяльності у виробництві, сільському господарстві, будівництві, фінансовому секторі, на транспорті.

31. Особливості захисту прав суб'єктів основної ланки господарювання, суб'єктів господарювання з особливим статусом та органів господарського керівництва.

32. Особливості права господарського відання та оперативного управління.

33. Охарактеризуйте співвідношення правового статусу боржника і банкрута.

34. Охарактеризуйте співвідношення правоздатності, дієздатності, деліктоздатності, правосуб'єктності і господарської компетенції.

35. Перерахуйте суб'єкти та об'єкти антимонопольної політики.

36. Перерахуйте та назвіть головні функції державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

37. Перерахуйте типи ринків, які функціонують в умовах ринкової економіки.

38. Подання позовної заяви. Учасники судового розгляду господарських спорів.

39. Поняття господарського договору. Особливості та порядок укладання господарських договорів.

40. Поняття господарської відповідальності. Підстави господарської відповідальності.

41. Поняття інвестицій та інвестиційної діяльності. Інвестори та учасники інвестиційної діяльності.

42. Поняття неплатоспроможності і банкрутства. Учасники справи про банкрутство.

43. Поняття суб'єкта господарювання. Ознаки суб'єктів господарювання.

44. Порядок захисту прав суб'єктів господарювання.

45. Право власності як основне речове право. Повноваження власника.

46. Правовий режим лізингу і концесії.

47. Правовий режим майна суб'єктів господарювання.

48. Правовий статус боржника, банкрута, кредитора, працівників боржника.

49. Правовий статус суб'єктів господарювання, що діють у різних галузях та сферах. Особливості захисту прав суб'єктів господарювання у різних сферах.

50. Принципи застосування санкцій, передбачених господарським договором.

51. Розкрийте зміст права власності.

52. Розкрийте сутність природних монополій.

53. Санація як засіб відновлення фінансово-господарського стану боржника.

54. Способи захисту прав суб'єктів господарювання.

55. Стадії банкрутства. Врахування інтересів працівників боржника.

56. Суб'єкти господарювання та учасники правовідносин у сфері господарювання.

57. У чому особливості правового регулювання права власності на землю?

58. У чому полягає правова та економічна суть мирової угоди?

59. Що являє собою сутність зовнішньоекономічної діяльності України?

60. Що становить сутність недобросовісної конкуренції?

61. У чому полягають особливості укладання господарських договорів?

62. Ухвалення рішень судом. Подання касацій та апеляцій на рішення суду. Виконання рішень судів.

63. Форми власності в Україні.

64. Форми та види інвестицій. Правовий режим інвестиційної діяльності. Способи захисту інвестицій.

65. Хто такі санатори і яким є їх правовий статус?

66. Штрафні та оперативно-господарські санкції. Адміністративно-господарські санкції. Вина у господарських та цивільних правопорушеннях.

67. Що є господарським зобов'язанням?

68. Що становить правову основу господарських договорів?

69. Що становить правову основу господарських договорів?

70. Який порядок використання майна банкрута, що залишилося після задоволення вимог кредиторів?

71. Яким є порядок ліцензування та квотування зовнішньоторговельних операцій?

72. Яким чином регулюється порядок іноземного інвестування в Україні?

73. Якими є гарантії захисту прав іноземних інвесторів.

74. Якими є заходи антимонопольного регулювання зовнішньоекономічної діяльності?

75. Якими є санкції за господарські правопорушення?

76. Які види відповідальності передбачені за порушення порядку здійснення зовнішньоекономічної діяльності?

77. Які види зовнішньоекономічної діяльності набули найбільшого поширення в Україні?

78. Які види санкцій передбачено за порушення антимонопольного законодавства?

79. Які види санкцій передбачено за порушення антимонопольного законодавства?

80. Які є способи набуття права власності?

81. Які загальні вимоги до реклами ставляться з боку антимонопольних органів?

82. Які існують методи захисту права власності?

83. Які існують порушення антимонопольно-конкурентного законодавства?

84. Які наслідки має банкрутство для банкрута та тих, хто має з ним певні господарські зв'язки?

85. Які наслідки має неправомірне використання ділової репутації?

86. Які органи відновлюють порушені права суб'єктів господарювання?

87. Які основні функції арбітражних керуючих у процедурі банкрутства і хто ними може бути?

88. Які питання розглядаються у підготовчому засіданні суду?

89. Які функції покладено на Антимонопольний комітет України?

90. Якою є черговість задоволення вимог кредиторів?

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ:

1. Деревянко Б. В. Правове регулювання захисту прав суб'єктів господарювання : навч. посібник / Б. В. Деревянко ; МВС України, Донецький юридичний інститут. Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2013. 148 с.
2. Шелухін М. Л. Транспортне право України. Академічний курс : [підручник] / за ред. М. Л. Шелухіна. К.: Ін Юре, 2008. 896 с.
3. Господарське право : навч. посібник у схемах і таблицях / за заг. ред. канд. юрид. наук, доц. М. Л. Шелухіна. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 616 с.
4. Господарське право: навч. посібник / Жук Л. А., Жук І. Л., Неживець О. М. К.: Кондор, 2003. 400 с.
5. Беяневич О. А. Господарський договір та способи його укладання. К.: Наукова думка, 2002. 279 с.
6. Хозяйственное право Украины : учебник / под ред. А. С. Васильева, О. П. Подцерковного. Х.: ООО «Одиссей», 2005. 464 с.
7. Смолин Г. В. Господарське право України. Загальна частина : навч. посібник. Львів: Ліга-Прес, 2008. 372 с.
8. Вінник О. М. Господарське право: Курс лекцій. К.: Атіка, 2004. 624 с.
9. Туркот О. А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Ольга Андріївна Туркот. Кривий Ріг, 2015. 240 с.
10. Туркот О. А. Способи захисту майна та органів управління акціонерних товариств від посягань. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2013. № 4 (55). С. 54–59.
11. Саниахметова Н. А. Юридический справочник предпринимателя / Н. А. Саниахметова. – 6 изд-е., перераб. и доп. Х.: Одиссей, 2004. 1056 с.
12. Жилинский С. Э. Правовая основа предпринимательской деятельности (предпринимательское право) : курс лекций / С. Э. Жилинский. М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1998. 662 с.
13. Карчевський К. А. Ліцензування господарської діяльності : правова природа, джерела правового регулювання, поняття та ознаки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. Вип. 44. С. 180–188.
14. Деревянко Б. В. Послуги у сфері освіти : правове регулювання : монографія / Б. В. Деревянко ; МВС України, Донецький юридичний інститут. Донецьк: Видавничий дім "Кальміус", 2013. 387 с.
15. Подоляка А. М. Господарсько-правова відповідальність та сучасні засоби її застосування. *Наше право*. 2010. № 4. Ч. 2. С. 138–144.
16. Монаєнко А. О. Особливості позабюджетної діяльності вищих навчальних закладів. *Наше право*. 2009. № 4, Ч. 1. С. 116–119.

Перелік основної, додаткової та навчально-методичної літератури

Тип рекомендованих літературних видавництв	Наявність у бібліотеці інституту	Наявність електронного варіанту
Література (основна)		
Хозяйственное право : учебник / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, В. В. Хахулин и др.; под ред. Мамутова В. К. – К. : Юринком Интер, 2002. – 912 с.	+	В INTERNET
Булгакова І. В. Господарське право України : навч. посіб. – К. : Прецедент, 2006. – 346 с.	+	В INTERNET
Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій. – К. : Атіка, 2004. – 624 с.	+	В INTERNET
Господарське право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М. К. Галянтич, С. М. Грудницька, О. М. Міхатуліна та ін. – К. : МАУП, 2005. – 424 с.	+	В INTERNET
Господарське право : навч. посібник / Жук Л. А., Жук І. Л., Неживець О. М. – К. : Кондор, 2003. – 400 с.	+	В INTERNET
Господарське право : навч. посібник у схемах і таблицях / За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Шелухіна М. Л. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 616 с.	+	В INTERNET
Господарське право : навчальний посібник. Спеціальна частина / під ред. О. П. Віхрова. – К. : Видавничий дім «Слово», 2004. – 344 с.		В INTERNET
Господарське право : практикум / В. С. Щербина, Г. В. Пронська, О. М. Вінник та інші; за заг. ред. В. С. Щербини. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 320 с.	+	В INTERNET
Хозяйственное право Украины : учебник / под ред. А. С. Васильева, О. П. Подцерковного. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х. : ООО «Одиссей», 2006. – 496 с.	+	В INTERNET
Щербина В. С. Господарське право : підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 656 с.	+	В INTERNET
Хозяйственное право : учебное пособие / под общей ред. проф. Н. А. Саниахметовой. – Х. : «Одиссей», 2004. – 640 с.	+	В INTERNET

Література (додаткова)		
Хозяйственный кодекс Украины : науч.-практ. коммент. / Под общ. ред. А. Г. Бобковой. – Х. : Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н. Н., 2008. – 1296 с.	+	B INTERNET
Науково-практичний коментар Господарського кодексу України [текст] / за заг. ред. Грудницької С. М. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 488 с.		B INTERNET
Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін.; за заг. ред. В. К. Мамутова. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.	+	B INTERNET
Теньков С. О. Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України. – К. : Вид-во А.С.К., 2004. – 586 с.	+	B INTERNET
Хозяйственный кодекс Украины : комментарий. / под ред. Н. А. Саниахметовой. – 2-е изд. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 896 с.	+	B INTERNET
Господарський кодекс України : науково-практичний коментар / О. І. Харитонова, Є. О. Харитонов, В. М. Коссака та ін.; за ред. О. І. Харитонової. – Х. : Одиссей, 2006. – 832 с.	+	B INTERNET
Жорнокуй Ю. М. Инвестиционное право : учебное пособие. – Х. : ООО «Прометей-Прес», 2005. – 224 с.		B INTERNET
Кройтор В. А. Источники хозяйственного процессуального права : справочное пособие. – Х. : Эспада, 2003. – 264 с.		B INTERNET
Деревянко Б. В. Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності : навч. посібник / Б. В. Деревянко; МВС України, Донецький юридичний інститут. – Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2012. – 204 с.	+	B INTERNET
Пилипенко А. Я., Щербина В. С. Основи господарського права України : навч. посібник. – К. : Юрінком Інтер, 1995. – 204 с.		B INTERNET
Транспортне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М. Л. Шелухін, О. І. Антонюк, В. О. Вишнівецька та ін.; за ред. М. Л. Шелухіна. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2008. – 896 с.	+	B INTERNET

Підприємницьке право : підручн. / за ред. О. В. Старцева. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Істина, 2005. – 600 с.	+	B INTERNET
Правові основи підприємницької діяльності / за ред. Шакуна В. І., Мельника П. В., Поповича В. М. – К. : Правові джерела, 1997. – 867 с.		B INTERNET
Вінник О.М. Інвестиційне право : навч. посібник. – К. : Атіка, 2000. – 264 с.	+	B INTERNET
Банкрутство в Україні : зб. нормативних док. / уклад. О. М. Роїна. – К. : КНТ, 2004. – 127 с.		B INTERNET
Беляневич О. А. Господарський договір та способи його укладання. – К. : Наукова думка. – 2002. – 279 с.	+	B INTERNET
Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества. – 3-е изд., стереотипное. – М. : «Статут», 2001. – 800 с.		B INTERNET
Саниахметова Н. А. Предпринимательское (хозяйственное) право Украины : учебник. – Х. : Одиссей, 2005. – 800 с.		B INTERNET
Саниахметова Н. О. Підприємницьке право : Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньоекономічна діяльність. Інвестиції. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама : навч. посібник. – К. : А.С.К., 2001. – 704 с.		B INTERNET
Саниахметова Н. О. Правовий захист підприємництва в Україні : навч. посібник. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 333 с.		B INTERNET
Васильев С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины : учебное пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х. : Эспада, 2004. – 408 с.		B INTERNET

Навчальне видання

ДЕРЕВ'ЯНКО Богдан Володимирович
ТУРКОТ Ольга Андріївна

ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Навчальний посібник

Підп. до друку 07.02.2019. Формат 60x84/16
Гарнітура Times. Папір офсет. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 8,72
Наклад 100 пр.

Донецький юридичний інститут МВС України
м. Кривий Ріг, вул. Степана Тільги, 21. Тел. (067) 914-74-54

Віддруковано:

СПДФО «Марусич М.М.»
Львів, пл. Я.Осмомисла, 5/11
Тел./факс +38(032) 261 51 31
e-mail:interprint-m@ukr.net